

Entorns Rurals, Entorns Inclusius

*Les xarxes socials en els processos d'inclusió social de la població nouvinguda
en els entorns rurals. El cas del Moianès*

Andreu Camprubí Trepà

Màster Oficial en Treball i Política Social
Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia, UAB
Juny de 2011

Tutors:
Teresa Sorde i Xavier Rambla

Entorns Rurals, Entorns Inclusius

**Les xarxes socials en els processos d'inclusió social de la població
nouvinguda en els entorns rurals. El cas del Moianès**

Andreu Camprubí Trepap

Tutors: Teresa Sorde i Xavier Rambla
Màster Oficial en Treball i Política Social
Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia, UAB

Juny de 2011

Agraïments

Diuen que de desagraïts l'infern n'és ple. Doncs, per si de cas:

- Voldria donar la meva més sincera gratitud a Teresa Sorde i Xavier Rambla, tutors d'aquesta recerca, pel guiatge, els ànims, el suport i, sobretot, per la paciència i comprensió que han demostrat tenir en certs moments.
- Gràcies a Judit Sala, tècnica d'Acollida del Consorci del Moianès, per la disponibilitat, l'ajuda i per no haver tingut un "no" per a mi.
- Per enèsima vegada, gràcies a la Mª Alba Trepal, professora de català, i que també és la meva mare, per revisar aquest text.
- També es mereix una menció especial en Jaume Badosa, encarregat de cafès i fotocòpies de l'IGOP, entre altres coses força més importants, per procurar que, almenys el continent de la recerca, sigui digne, i per donar-me peixet en els nostres partits.
- També voldria reflectir a totes aquelles persones que en algun moment o altre hagin sofert de forma col·lateral aquesta recerca, ja sigui en forma d'absències de la meva part, de converses pesades en un bar, de monopolitzar vetllades o de consultes prescindibles.

Ara bé, els agraïments més especials i meritats són per la Laia, l'Arnau i l'Oriol. Darrera aquests pseudònims s'amaguen els veritables protagonistes. Sense ells, aquesta recerca mai hauria existit.

Benvinguts a la vostra Ítaca.

- Perquè tu vius a Moià, no?

- Sí, sóc de Moià

1. Introducció	7
2. Marc Teòric	9
2.1 Immigració en zones rurals.....	9
2.1.1 Els entorns rural	9
2.1.2 Assentament de nousvinguts en els entorns rural	12
2.2 Inclusió social o integració social?.....	13
2.3 Inclusió Social Relacional	14
2.3.1 El capital social.....	16
2.3.2 La rellevància de l'àmbit relacional en els processos d'inclusió social	17
2.4 Les xarxes socials	18
2.4.1 Factors que intervenen en la formació i consolidació de xarxes socials.....	19
2.4.2 Característiques estructurals de les xarxes socials	20
2.4.3 Característiques funcionals de les xarxes	21
2.5 Estat de la qüestió	22
2.5.1 Les xarxes relacionals en els entorns rurals. La proximitat	22
2.5.2 Algunes visions dels propis nousvinguts sobre la inclusió en entorns rurals i urbans	24
2.5.3 La llengua com a exemple d'inclusió relacional des de la proximitat	25
3. Metodologia	27
3.1 Model d'anàlisi, hipòtesi i objectius de la recerca	27
3.1.1 Hipòtesi de la recerca	27
3.1.2 Objectius i model d'anàlisi	28
3.2 L'estudi de cas	30
3.2.1 La recollida de dades i el seu tractament	31
3.3 Justificació i contextualització del territori seleccionat: el Moianès.....	33
3.3.1 El Moianès com a entorn rural.....	34
4. Anàlisi dels resultats	42
4.1 Presentació de les persones entrevistades	42
4.1.1 Els itineraris migratoris	42
4.2 L'emergència de les xarxes	46
4.2.1 Els espais d'emergència de les xarxes significatives de l'indar borrosos	46
4.2.2 Els referents de l'ajuda sense càlcul	48
4.3 El paper de les xarxes en la inclusió social dels nousvinguts als entorns rurals.....	53
4.3.1 Les xarxes no significatives de l'indar borrosos.....	53
4.3.2 Xarxes significatives de l'indar borrosos.....	58
4.3.3 Els diferents tipus d'ajuda en funció de la xarxa.....	59
4.4 La situació dels entrevistats en termes d'inclusió social.....	60
4.4.1 Algunes visions dels propis nousvinguts sobre els entorns rurals i urbans	63

5. Síntesi final i conclusions.....	68
5.1 Respecte a les xarxes relacionals.....	68
5.1.1 L'emergència de les xarxes socials, tipologia de xarxa i tipologia de suport	68
5.2 Respecte a la inclusió social.....	71
5.2.1 Processos i espais més recurrents d'inclusió social de la població nouvinguda	71
5.2.2 Percepció dels propis nouvinguts sobre la inclusió en els entorns rurals. Elements dels entorns rurals que faciliten la inclusió de les persones nouvingudes.....	72
5.3 A mode de conclusió.....	74
6. Bibliografia	76

Índex de taules

Taula 1. Població estrangera segons lloc de residència en l'eix urbà-rural.....	12
Taula 2. Funcions principals de les xarxes segons Lomnitz i Sluzki.....	21
Taula 3. Model d'anàlisi.....	29
Taula 4. Característiques de les persones nouvingudes entrevistades	32
Taula 5. Població en els municipi del Moianès, 2009.....	35
Taula 6. Evolució dels índex demogràfics al Moianès	39
Taula 7. Itinerari dels entrevistats des de l'arribada a l'estat espanyol	43

Índex gràfiques

Gràfic 1. Evolució de la població al Moianès	36
Gràfica 2. Evolució de la població estrangera al Moianès. Percentatges	37
Gràfic 3. Piràmide de població del Moianès, 2009.....	38
Gràfic 4 Població ocupada en els grans sectors d'activitat (assalariats i autònoms). Valors absoluts	39
Gràfic 5. Població activa del Moianès per sexes. Percentatges.....	40
Gràfic 6. Nombre de persones en les llars del Moianès	41
Gràfic 7. Situació dels entrevistats en termes d'inclusió social	62

Índex Figures

Figura 1. Els fonaments de la inclusió social.....	15
Figura 2. Percentatge d'ús del català com a llengua habitual per àmbits territorials	26
Figura 3. Localització del Moianès i detall de la comarca natural	33
Figura 4. Tipologia d'ajuda i moment d'activació en funció de la tipologia de xarxa.....	71

1. Introducció

La manera en com les persones nouvingudes s'assenten en els municipis on viuen i es relacionen amb la societat receptora és un camp que ha estat estudiat en la literatura internacional. Però no és només un tema d'interès per al món acadèmic, la immigració és un tema d'actualitat política i mediàtica. Actualment, i sobretot després dels resultats electorals del 22 de maig on forces xenòfobes, o partits tradicionals amb discurs xenòfob, han aconseguit bons resultats instrumentalitzant la immigració, es fa necessària una aproximació a aquest fenomen que vagi encaminada a millorar les condicions de vida de la població nouvinguda i a millorar la seva relació i interacció amb la població autòctona. Només des del coneixement mutu i la millora de les condicions de vida dels nouvinguts es podrà avançar cap a una societat cohesionada i inclusiva.

Com es relaciona la població nouvinguda amb la població autòctona és un tema d'interès per a tota la societat i és causa de conflicte, tant a nivell polític com ciutadà. La constatació de que els conflictes greus de convivència es donen en ciutats mitjanes i grans més que no pas en els entorns rurals és un indicador de que les condicions d'un i altre entorn i el model d'assentament són diversos. Les recerques dutes a terme sobre els entorns rurals destaquen que aquests disposen d'unes condicions privilegiades pel que fa al sorgiment de dinàmiques de solidaritat i cooperació entre els seus habitants, calia observar si aquestes dinàmiques també es donen entre la població autòctona i la nouvinguda. Per altra banda, en termes estrictes d'inclusió social, es considera molt important el fet de disposar de xarxes relacionals de suport que es puguin activar en moments de necessitat i que dotin d'adscripció ciutadana i relacional a les persones.

La literatura acadèmica relacionada amb les xarxes socials, i que serà explicitada en el primer capítol d'aquests document, ens indica que hi ha certs factors que condicionen l'emergència d'aquestes xarxes socials on es donen dinàmiques de suport. A priori, aquests condicionants indiquen que les xarxes formades per persones nouvingudes i autòctones no reuneixen les condicions necessàries per a que s'hi donin dinàmiques de solidaritat i cooperació. Persones nouvingudes i autòctones estan allunyades en termes de classe social, en termes de cultura i de nivells educatius i culturals, però en els entorns rurals, efectivament es dona l'emergència d'aquestes xarxes.

Aleshores, quins són els elements intrínsecs als entorns rurals que possibiliten l'emergència d'aquestes xarxes? Quina utilitat tenen per a la inclusió social, en totes les seves dimensions, per a les persones nouvingudes? Es pot afirmar que les persones nouvingudes tenen més facilitats per a la seva inclusió social en els entorns rurals a través de les xarxes heterogènies per motiu de procedència? Aquestes són unes de les principals preguntes que es pretenen respondre.

Aquesta recerca ha estat construïda a partir de l'estudi de cas del Moianès, en tant que entorn rural, i mitjançant entrevistes a persones nouvingudes i informants clau estretament relacionats amb el territori i les tasques d'acollida de la població nouvinguda. Després de la presentació del marc teòric, això és, de l'explicació i concreció dels principals conceptes i relacions entre ells que són protagonistes de la recerca i l'explicació metodològica pertinent, es procedirà a l'anàlisi dels resultats obtinguts en el treball de camp. Aquests han estat ordenats en vistes a l'assoliment dels objectius que es planteja la recerca i que s'expliciten en l'apartat metodològic. Finalment, en l'apartat corresponent a les conclusions es fa una síntesi ordenada dels resultats obtinguts per tal de que el lector pugui trobar-los sintetitzats i

ordenats de tal manera que s'explicita l'acompliment dels objectius i la contrastació de la hipòtesi de recerca plantejada.

Val a dir que per l'ambició plantejada en aquesta recerca, la metodologia i a l'abast del treball de camp han quedat curts. Les afirmacions que es fan en aquesta recerca haurien de ser contrastades i elaborades a partir d'un treball de camp més ampli i amb una combinació de mètodes qualitius i quantitius per tal de poder obtenir informació representativa del territori català.

Aquesta és una recerca exploratòria sobre un tema que a casa nostra ha estat poc explorat. La literatura existent sobre inclusió social de persones nouvingudes en entorns rurals a Catalunya és molt minsa i, per tant, calen recerques àmplies que puguin identificar aquests elements que faciliten l'inclusió relacional en entorns rurals. A partir de l'estudi de situacions concretes cal extreure teoria operativa que permeti incorporar aquest coneixement a les polítiques d'inclusió i acollida. En tant que recerca exploratòria, aquí s'obren més interrogants que no pas se'n tanquen, però s'hi poden trobar aquells elements rellevants per a l'estudi de la inclusió social de la població nouvinguda a través de les xarxes en els entorns rurals, però també urbans. Queden molts elements interessants i rellevants sense resoldre i que caldria aprofundir en recerques més ambicioses i dotades dels recursos econòmics i temporals suficients.

Aquesta recerca, doncs, pretén ser una tímida aportació a l'escassa literatura existent a casa nostra sobre les especificitats de la inclusió social relacional de la població nouvinguda en els entorns rurals. Però els coneixements que se'n desprenen i les línies de recerca que s'apunten també poden contribuir a l'estudi d'aquest fenomen en els entorns urbans. Entendre quins factors, elements i dinàmiques s'amaguen sota itineraris d'inclusió de persones nouvingudes reeixits en els entorns rurals, permetrà articular polítiques públiques d'acollida i inclusió molt més acurades i que responguin a les necessitats reals de la població.

2. Marc Teòric

En la present recerca hi ha uns certs conceptes que són centrals i cal definir. Primer caldria definir què són els entorns rurals, cosa difícil si es té en compte el present context de globalització i homogeneïtzació, del que no escapen aquests entorns. També cal analitzar com són els processos d'inclusió social de la població nouvinguda, i entendre'ls en els entorns rurals. Parlant d'inclusió social, cal observar quin paper hi juguen les xarxes socials, que també seran explicades, i la seva rellevància per als processos d'inclusió.

S'ha cregut convenient i necessari fer, en aquest apartat, un petit apunt sobre una elecció terminològica presa. En aquesta recerca es parlarà tota l'estona d'inclusió social i no pas d'integració. A banda de que permet entendre una mica millor en concepte mateix de la inclusió, aquest aclariment sembla necessari en el punt en que en el camp de l'estudi de la inclusió dels nouvinguts, el terme que s'empra és sempre integració.

En aquest mateix apartat es presenta l'estat de la qüestió mitjançant altres recerques que també s'han dut a terme en camps similars d'investigació i que han aportat elements importants per a l'anàlisi. Així, també es podran observar punts en comú i divergències amb altres recerques que hagin estudiat coses similars.

2.1 Immigració en zones rurals

El fenomen migratori, fins fa poc, havia estat analitzat, de forma majoritària, en el seu context urbà. Malgrat això, l'arribada de persones nouvingudes en els entorns rurals és una realitat assentada en la societat catalana. La diversa naturalesa dels entorns urbans i rurals, tant a nivell social, com econòmic i espacial, fa que els processos d'assentament de la població nouvinguda siguin també diversos. Per tal de poder analitzar aquests fenòmens en els entorns rurals cal definir què és un entorn rural i quines implicacions té per a la vida de les persones que hi habiten i, sobretot, quines implicacions té la pròpia naturalesa dels entorns rurals per a l'assentament i posterior inclusió de la població nouvinguda.

Com es veurà tot seguit, la distinció entre entorns rurals i urbans no és una qüestió fàcil. Hi ha hagut moltes aproximacions, tant quantitatives com qualitatives. Per aquesta recerca es tindran en compte només criteris demogràfics quantitatius, ja que és l'aproximació més emprada per diverses institucions. De fet, el criteri més emprat és el de la densitat de població. La OCDE considera un entorn com a rural quan la densitat és menor a 150 hab./km². Més endavant, en l'apartat metodològic, s'aprofundirà més en la definició del Moianès com a entorn rural (38,12 hab./km²) i s'inclouran més criteris per a la seva categorització.

2.1.1 Els entorns rural

El terme *rural* s'ha definit, tradicionalment, en oposició al seu antònim, el terme urbà. Però actualment, aquesta dicotomia es mostra cada vegada més diluïda, tant des d'un punt de vista territorial com social. De fet, no existeix un consens entorn de la definició del terme *rural*. Tal i com afirma Quintana (2010) el terme rural s'ha convertit en un adjectiu més que no pas en un terme substantiu. De totes formes, el fet de l'existència d'un entorn rural és acceptat com a premissa prèvia i aquest es pot definir a través de l'elecció acurada d'una sèrie de paràmetres

(Hoggart, 1988). Al llarg de la literatura, són diversos els autors i les institucions que han enumerat criteris per tal de definir el terme rural.

Per definir l'entorn rural diferenciant-lo de l'entorn urbà, Aldomà (2009), agafa dos tipus d'aproximacions, una des de l'òptica dels usos i ocupació del sòl i, l'altra, des d'un punt de vista més social.

Des del primer punt de vista, l'àmbit rural es caracteritza perquè l'ocupació del sòl es basa en els camps, els conreus, la pastura i els boscos. Discernir, però, on comença un espai rural i un espai urbà no és fàcil, ja que es donen ocupacions del sòl difícilment classificables, com els camps de golf, les hípiques, els camps de plaques fotovoltaïques, entre d'altres.

Des de l'òptica més social l'entorn rural està vinculat a l'activitat agrícola i ramadera i a les manifestacions socials i culturals que hi van associades, però les transformacions socials i la terciarització generalitzada de l'economia dels últims anys fan que aquesta divisòria sigui, també, borrosa.

Les aproximacions al concepte *rural* han estat bàsicament de tipus quantitatiu¹. Hi ha un corrent d'acadèmics, però, que es decanten per una anàlisi de caire qualitatiu. Aquestes aproximacions no s'han centrat tant en explicar el territori rural en base a uns indicadors, com a destacar les percepcions i implicacions socials que té l'entorn rural (Quintana i Camprubí, 2011).

Autors com Hoggart (1988, 1990) i Halfacree (1993, 1995) consideren que l'entorn rural no pot ser construït com un espai físic, sinó com una construcció social. El corrent qualitativista defensa que l'entorn rural no és un lloc objectiu, sinó que és fruit de la construcció social conseqüència de com es percep la realitat en una societat. Tant *urbà* com *rural* acaben constituint unes representacions estereotipades i fortament contraposades entre si.

Aquesta aproximació al món rural va molt lligada amb el que en la literatura anglosaxona es coneix com a "ídil·li rural" (Clope, 1992; Darby, 2000). Apareix "un discurs moralitzant sobre els municipis rurals que assigna valors i essències socials, culturals i morals a aquests territoris, oferint visions idealitzades del que és rural i de la seva població" (Quintana, 2010).

Dintre d'aquesta construcció idealitzada de l'entorn rural hi entren tots els imaginaris positius sobre la personalitat de la població rural: la seva major solidaritat, comunitarisme, ajuda mútua, entre altres; i també tots aquells imaginaris negatius sobre el control social: la intolerància, la mentalitat tancada, la xenofòbia, entre d'altres. Certs processos lligats a la globalització i la modernitat fan que la dicotomia urbà-rural sigui cada cop més imprecisa i que no es pugui parlar de diferències marcades entre els habitants d'un i altre entorn. En paraules de Guillaume Erner (2010) "(...) les tendències es difonen amb major facilitat en el nostre món a mesura que la modernitat augmenta la propensió dels homes a influir-se". A aquesta afirmació caldria afegir que les tendències es difonen en major mesura quan la modernitat augmenta la propensió i la possibilitat dels homes a influir-se, ja que l'evolució dels mitjans de comunicació ha estat determinant en aquest procés homogeneïtzador.

¹ La present recerca es trobarà, més endavant, amb el repte de definir com a rural el territori objecte d'estudi. Els criteris seleccionats seran de caire quantitatiu i els indicadors seleccionats estan més subjectes a una qüestió de disponibilitat de dades que no pas a un criteri d'elecció de l'autor. En el capítol segon, es mostraran algunes aproximacions quantitatives per la definició dels entorns rurals i es presentarà la selecció dels indicadors.

En l'actual context de modernitat, els entorns rurals no s'escapen a les transformacions socials. El món rural, avui en dia, està força desvinculat del món agrari; la terciarització de l'economia, també en els entorns rurals, ha generat que tot i ser un tret exclusiu dels entorns rurals o no estrictament urbans, l'agricultura no pugui definir aquests entorns.

En aquest punt cal anotar la diferenciació que fan Quintana i Camprubí (2011) entre municipi rural, que designa un medi geogràfic, i el concepte de ruralitat, que fa referència a una cultura o forma de vida; per tant, el concepte de ruralitat sempre està subjecte a un espai i a una època.

Aquest canvi en l'estructura productiva dels entorns rurals ha comportat no pocs canvis. Les taxes d'activitat femenina, tradicionalment baixes en entorns rurals, han augmentat. Aquest canvi ha fet que les estructures familiars també s'hagin modificat, equiparant-les, a poc a poc, a les noves formes familiars urbanes.

Més importants que les modificacions generades pels canvis en els models de producció, són els canvis, o les oportunitats de canvi, que han comportat les TIC, la millora de la mobilitat i la globalització. Camarero (2009) destaca que les transformacions del canvi d'època han afectat a l'aïllament dels entorns rurals i les seves relacions amb l'entorn urbà. Per la seva banda, Castells (1996) parla de la societat en xarxa i la geografia de fluxos i de com això trenca amb la divisió tradicional entre urbà i rural. La generalització dels mitjans de comunicació de masses ha comportat, per exemple, una homogeneïtzació en els valors i les aspiracions de la societat, sent les diferències existents més de caràcter generacional que no per motius de residència en l'eix urbà-rural.

Seguint en aquesta línia i citant els clàssics de la sociologia, es pot afirmar que la distinció que fa Tonnies entre *Gemeinschaft* i *Gesellschaft* és cada cop més difuminada. Tot i els canvis que estan patint els entorns rurals, hi ha elements que s'escapen d'aquestes dinàmiques i que poden, efectivament, ajudar a crear xarxes socials de suport més grans que en els entorns urbans. La proximitat és un d'aquests elements. D'altres autors, com Mormont (1987), apunten que l'entorn rural no és només un espai per a ser apropiat, sinó una forma de vida. Lligant això amb el concepte mertonian de la profecia autoacomplerta i els elements de l'idil·li rural, es pot afirmar que hi ha tot un grup de neorurals que busquen i reproduïxen aquest idil·li, posant en valor tots aquests elements comunitaris que caracteritzen un entorn rural ideal. Ortells (2009) afirma que la cultura postmoderna torna a valorar la natura, la vida rural i la necessitat d'escapar-se dels entorns urbans. En un sentit semblant, Quintana (2010) afirma que assistim a una forta valorització simbòlica de la petita col·lectivitat –això és, entorn rural- i de les relacions estretes i de confiança que s'hi produeixen, així com del seu nivell i qualitat de vida. Els valors de la modernitat avançada estan en plena consonància amb els elements comunitaris i de formes de vida que s'atribueixen als entorns rurals (Quintana, 2010).

Tot i aquesta emergent homogeneïtzació efectiva de tots dos entorns, caldrà analitzar si romanen certs factors en els entorns rurals que facilitin la inclusió de les persones novingudes. Aquests factors no tenen perquè anar relacionats amb trets de personalitat dels habitants rurals, sinó amb factors del propi entorn que facilitin certes dinàmiques en major mesura que en els entorns urbans. Com es veurà més endavant, la proximitat pot ser aquest factor determinant.

2.1.2 Assentament de nousvinguts en els entorns rural

El fenomen migratori a Catalunya ja fa temps que ha deixat de ser un fet emergent per configurar-se com un element més de la realitat quotidiana de la societat catalana. Tot i que amb un temps de retard, l'arribada d'immigració a les zones rurals també ha deixat de ser un fenomen emergent per convertir-se en un fenomen culturalment assentat.

Aquest fet respon, en part, al canvi experimentat a les zones rurals, on la terciarització de l'economia ha fet augmentar la demanda de mà d'obra poc qualificada; i en part, a l'arribada de la indústria a zones amb poca tradició industrial, atreta per les millors condicions fiscals per al seu assentament i les bones comunicacions.

Per la seva banda, Manuel Ferrer (2005) explica el fenomen de l'assentament de nousvinguts en entorns rurals a partir del que ell anomena "model de disseminació piramidal": la seva teoria és que les persones immigrades s'instal·len, primer de tot, en la zona alta de la piràmide urbana (Madrid i Barcelona), passant per les ciutats de les zones metropolitanes, per ciutats mitjanes i petites i, finalment, en zones rurals amb una certa industrialització, agricultura amb un alt nivell de tecnificació o intensiva en mà d'obra. En definitiva, la immigració s'assenta allà on hi ha demanda de mà d'obra.

L'interès creixent per aquest objecte d'estudi neix de la constatació de dos fets: per una banda, la majoria de la literatura fa referència als processos d'inclusió de la població nousvinguda en els àmbits urbans. Cal esperar al 2001 perquè a Catalunya s'encetés aquesta línia de recerca de la mà del Grup de Recerca en Migracions del departament de Geografia de la UAB. Per altra banda, tal i com afirma Morén ², la majoria de municipis espanyols amb un percentatge més alt d'immigració són pobles i petites ciutats amb menys de 10.000 habitants. A Catalunya, igualment, la població d'origen immigrant és proporcionalment més nombrosa en els espais de tipus rural.

Taula 1. Població estrangera segons lloc de residència en l'eix urbà-rural

	Població total	Població estrangera	Pes població estrangera
Rural	1.967.587	292.628	14,87%
No rural	5.249.962	706.743	13,46%
Total	7.217.549	999.371	13,85%

Font: Fundació del Món Rural, 2008

L'interès per analitzar la immigració en les zones rurals catalanes no ve motivat només per la major proporció d'aquesta població en les zones rurals del nostre territori, ni perquè sigui un objecte d'estudi encara per consolidar, a casa nostra, en disciplines com la sociologia. Analitzar la immigració i els seus processos d'inclusió en les zones rurals pren rellevància en el moment en què hi ha indicis que, en aquests entorns, els processos d'inclusió social són més reeixits que en les zones urbanes. La verificació d'aquesta hipòtesi és un dels objectius d'aquest projecte de recerca.

²Comunicació elaborada en el marc del Congrés del Món Rural 2006. Es pot trobar a <http://www.congresmonrural.com/htmls/a4balaguer/Ricard%20Moren%20UAB.pdf> (6/12/10)

Certs factors, com una menor concentració de nouvinguts en determinades zones del municipi, una major interrelació entre autòctons i estrangers i unes millors condicions per a l'emergència de xarxes socials de suport, fan que l'entorn rural s'erigeixi com un entorn privilegiat per a la inclusió social de la població nouvinguda. Per la seva banda, la Fundació del Món Rural (2008) destaca la proximitat com a principal característica de l'entorn rural com a afavoridora de la inclusió dels nouvinguts.

Aquesta proximitat entre les persones, que es deriva d'una baixa densitat de població, pot fer emergir processos de coneixença mútua que facilitin la presa de responsabilitat de la població autòctona cap als nouvinguts i que faciliti la creació de referents identitaris comuns, que són condició per l'emergència de xarxes de suport, com es veurà més endavant. Per altra banda, aquesta proximitat també afecta a les relacions entre les persones nouvingudes i les administracions; unes administracions més properes i amb un major coneixement de l'entorn i els recursos inclusius existents. Aquesta proximitat també pot facilitar la implementació de programes transversals i participatius que serien d'una dificultat major en els grans nuclis urbans.

2.2 Inclusió social o integració social?

En la present recerca es farà servir el terme inclusió en lloc del terme integració. Quan es fa referència als processos d'assentament de la població nouvinguda i al procés de contacte i adaptació a la societat d'acollida, per norma general, sempre s'ha usat el terme integració. Usar un terme o un altre té implicacions, ja que els seus significats i les actuacions que es poden desprendre de treballar amb un enfocament o un altre són, substancialment, diferents.

En el camp de la recerca dels fenòmens migratoris, el terme *integració* disposa d'una gran acceptació i ús; per la seva banda, el terme *inclusió* social és molt més usat en camps de la sociologia com el corresponent a les polítiques socials. El debat entorn d'aquests dos termes és força incipient en sociologia, però hi ha altres camps, com el de l'educació especial, en què s'hi ha donat una especial atenció.

Rosa Eugenia Peña, del Centro del Desarrollo Infantil, explica la diferència entre els dos termes de la següent manera: “el concepte d'integració suposa que és el nen diferent qui ha d'integrar-se a l'escola, comptant amb les adequacions necessàries a la seva condició educativa. El concepte d'escola està definit com una institució organitzada per al nen típic. El concepte d'inclusió implica que és l'escola la que ha d'estar preparada per incloure qualsevol nen, considerant que la diversitat és una condició bàsica de l'ésser humà. En aquesta nova perspectiva, el nen s'integra en un lloc preparat per ell, responent a les seves necessitats educatives especials. L'escola es defineix com un lloc per a la diversitat”³.

En el camp de les polítiques socials, les noves lògiques polítiques que defineixen l'actuació inclusiva, comporten deixar de banda les polítiques assistencialistes tradicionals per, entre altres coses, evitar l'estigmatització dels receptors de les actuacions. La integració, en certa manera, comporta l'estigmatització de les persones nouvingudes ja que es destinen actuacions específiques per a aquest col·lectiu. Aquesta focalització porta implícita una certa patologització de la situació excepcional de la persona nouvinguda. En termes de convivència i

³ Definició extreta de la web del Centro de Desarrollo Infantil: http://ceril.cl/P46_Inclusion.htm (data de consulta: 25-1-11)

cohesió social, aquesta situació no és gens positiva, ja que la població autòctona estigmatitza els nousvinguts i els etiqueta com a receptors d'ajudes extraordinàries i malgastadors de recursos públics; o en paraules de Cavalcanti i Santamaria (2006) en la nostra societat impera una "representació miserabilista i etnicista dels immigrants". La lògica inclusiva supera aquesta situació en el punt que les actuacions focalitzades donen pas a unes altres d'universals on ja no hi ha, a priori, possibilitat d'estigma.

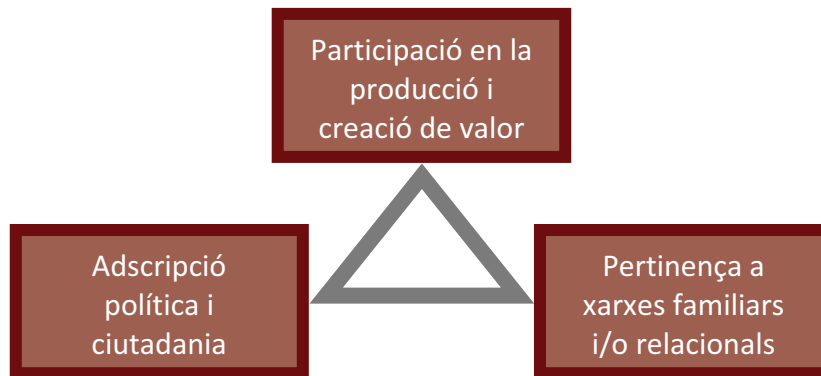
Com s'ha dit anteriorment, en l'àmbit de la sociologia de les migracions, aquest és un debat que encara no ha agafat volada, almenys en aquests termes. Per acabar, mostrarem la definició d'integració que fa Carlota Soler *et al.* (2002), on es poden trobar elements que permetrien parlar d'inclusió en lloc d'integració en els termes presentats anteriorment.

En el procés d'integració, Soler identifica quatre sub processos: la integració ocupacional, la integració urbana, la integració política i la integració sociocultural. La integració en aquestes quatre esferes de la societat, però, no permetria encara parlar d'inclusió social en oposició al terme *integració*. Per poder parlar d'inclusió és important l'aportació que fa Blanco (1993) quan constata que "la incorporació de l'immigrant a l'estructura productiva no ha de suposar, necessàriament ni de forma simultània, una participació efectiva en les institucions i organitzacions socials majoritàries, ni l'establiment de relacions primàries amb la població autòctona". De la mateixa forma, Blanco observa que la integració cultural, això és l'adopció d'hàbits culturals aliens, tampoc comporta l'adopció d'una identitat ètnica, nacional o cultural (Soler *et al.* 2002). L'aportació que fa Blanco, i que permetria parlar d'inclusió en lloc d'integració, és la dimensió de la identitat col·lectiva. La incorporació d'aquesta dimensió permet cohesionar la societat mitjançant l'emergència d'un sentiment compartit de grup i de pertinença a aquest, que facilita processos d'identificació col·lectiva i el ressorgiment d'una única comunitat formada per la població autòctona i la nousvinguda. En aquest punt, els processos d'acomodació de la població nousvinguda ja no serien vistos com un esforç extra de la societat d'acollida i com una responsabilitat exclusiva dels nousvinguts, sinó que l'èxit de la convivència i la cohesió social -això és la inclusió dels nousvinguts- passa a ser una qüestió col·lectiva. La creació d'aquesta identitat col·lectiva permetrà l'emergència de xarxes de relació heterogènies per motius de procedència, condició necessària per la plena inclusió de les persones nousvingudes en la nostra societat, tot respectant la diversitat. Així doncs, mitjançant aquesta identitat col·lectiva i l'emergència de xarxes relacionals formades per persones de diversos orígens, s'aconseguirien debilitar els elements de l'estructura social que reproduïen les situacions de vulnerabilitat de la població nousvinguda (racisme, xenofòbia, prejudicis, etc.).

2.3 Inclusió Social Relacional

La inclusió social es defineix, bàsicament, com l'anvers de la moneda de l'exclusió social. De forma més concreta, Subirats (dir. 2005) defineix la inclusió, d'una forma bàsica, com "un estatut social suportat per tres pilars bàsics: la participació en la producció i creació de valor social dins o fora del mercat; l'adscripció política i de ciutadania i l'existència de contacte amb xarxes socials i/o familiars".

Figura 1. Els fonaments de la inclusió social

Font: elaboració pròpia a partir de Subirats (2005)

En la nostra societat, la participació en el mercat és el pilar més fort dels tres, ja que vivim fortament estructurats per aquesta institució (Subirats, 2005). En el nostre model de benestar, la participació en el mercat de treball regulat és una condició per l'accés a determinats drets de ciutadania. Aquests drets tant poden ser la normalització de la situació administrativa com el dret a beneficiar-se de certes polítiques socials i subsidis o el dret a la participació política. Per la seva banda, la pertinença a xarxes familiars i/o relacionals condiciona d'alguna manera les condicions d'accés al mercat de treball, és proveïdora d'adscripció política i ciutadania i proveïdora de suport i recursos. En paraules de Luís Moreno (2001), les xarxes relacionals i familiars són, per molta gent en situació de vulnerabilitat, "l'última xarxa de seguretat". Per altra banda, no es pot obviar que la participació en les xarxes relacionals i/o familiars pot tenir efectes negatius en certs casos i sempre combinats amb altres problemàtiques: situacions de maltractament, abusos, control social, repressió de diversos tipus, etc.

L'etiqueta "relacional", que acompanya aquí el concepte *inclusió social* té un doble significat: per una banda, aquesta etiqueta vol posar en relleu el caràcter processual i acumulatiu de què disposa la inclusió social; de la mateixa manera que aquests atributs són lligats al terme exclusió social (Subirats, 2004), la inclusió també els porta incorporats. Aquesta naturalesa relacional de la inclusió indica que la participació en algun dels espais anteriorment citats, fa augmentar la possibilitat d'incloure's en les altres esferes. Per posar un exemple: una persona que s'inclougui a l'esfera de la creació de valor tindrà accés a una renda que, en principi, li permetrà accedir a una vivenda i millorar les condicions de formació dels fills. Tant en l'espai laboral com en el residencial, aquesta persona entrarà en contacte amb companys de feina i veïns que passaran a formar part de la seva xarxa relacional, ara ampliada.

Per altra banda, l'etiqueta "relacional" és pertinent, sobretot, per al cas de la població nouvinguda. En aquest cas, el terme fa referència a que l'accés al mercat de treball (formal o informal), a la formació, a l'habitatge, a l'esfera de la participació, entre d'altres, es produeix -a priori en major mesura que la població autòctona- a través del suport i la informació que circula en les xarxes relacionals dels individus.

Aquest paper rellevant de les xarxes socials de la població nouvinguda queda palès, per exemple, en els processos d'assentament urbans d'aquests col·lectius. Manuel Ferrer (2005) bateja el model d'assentament dels nouvinguts en zones metropolitanes o urbanes com de "dispersió concentrada". Aquest model reflecteix la concentració de persones nouvingudes en determinades zones de la ciutat i, a més, els nouvinguts es dispersen formant nuclis de

concentració per motius de procedència. Aquest fet es pot observar en l'àrea metropolitana de Barcelona, on és possible identificar diverses zones d'assentament de nouvinguts força homogènies per motius de procedència. A una escala més petita és possible, fins i tot, identificar concentracions residencials de persones pertanyents a una mateixa família. El fet de la concentració pot ser explicat per dos motius (o una combinació dels dos): Casey (1997) identifica, per una banda, els condicionants econòmics que, en combinació amb la realitat local del mercat de l'habitatge, determina en gran mesura les zones de la ciutat on es concentren els nouvinguts. Aquest fet per si sol, però, no explica la divisió espacial per motiu de procedència. Aquesta distribució espacial només pot ser explicada pel segon motiu que exposa Casey: les xarxes relacionals. La població nouvinguda s'estableix a partir dels consells i ajuda que reben dels seus compatriotes, que van arribar amb anterioritat, i busquen proximitat amb els serveis que ofereix la seva comunitat –botigues, alimentació, llocs de culte, associacions, etc.

Aquest exemple citat anteriorment serveix per il·lustrar, també, els efectes potencialment negatius de la inclusió relacional. Segons Casey (1997) en tots els països receptors d'immigració, quan aquesta ha arribat a una massa crítica, s'han creat aquests enclavaments de persones immigrades. Malgrat l'ajuda que representen per als recent arribats en termes d'informació i suport emocional en el si de la mateixa comunitat cultural i lingüística, si l'enclavament es torna estable i no es facilita la inclusió social, política i econòmica a la societat receptora, la segregació que representen aquests espais pot perllongar-se a les següents generacions.

Les xarxes socials, doncs, poden tenir efectes positius i negatius pel que fa a la inclusió social de les persones nouvingudes. En un primer moment serveixen de suport per als nouvinguts, però si aquests no es relacionen amb persones autòctones en algun dels espais socials, es poden agreujar les situacions de segregació social.

En la inclusió social relacional hi té un paper cabdal el capital social. Aquest capital determina en gran mesura les oportunitats d'accés a unes determinades oportunitats laborals, a unes determinades xarxes d'ajuda i també determina la quantitat i tipus d'informació que circula per aquestes xarxes socials.

2.3.1 El capital social

Totes les aportacions teòriques sobre el capital social coincideixen en dos punts (Durston 2000). D'una banda, quan es parla de capital, es parla d'un recurs que permet obtenir beneficis per a aquells que el posseeixen i, per altra banda, és un capital que s'obté a partir de les relacions socials, és a dir, de la participació en xarxes socials.

Un dels primers sociòlegs que van definir el concepte i a qui se li atribueix en gran part la seva paternitat és Pierre Bourdieu (1985), que defineix el capital social com “la suma dels recursos reals o potencials lligats a la possessió d'una xarxa durable de relacions, més o menys institucionalitzades, de reconeixement mutu”. Per aquest autor, el capital social és un mecanisme d'accés a recursos i posseir-ne o no, de manera similar a altres tipus de capital, també genera desigualtats socials. En aquest cas, però, posseir-ne no garanteix igualtat d'oportunitats d'accés als recursos. Com s'ha mostrat anteriorment, hi ha diversos tipus de xarxes i també compleixen diverses funcions. En el cas de les funcions de circulació d'informació i d'accés a recursos per l'ocupabilitat, tot i que dues xarxes compleixin aquesta funció, poden fer-ho de forma molt diversa: es pot pensar, per exemple, en com actua una

xarxa formada per ex alumnes d'ESADE pel que fa al tipus d'informació per l'ocupabilitat que hi circula, o la informació que circula en les xarxes veïnals del barri de Sant Cosme, al Prat del Llobregat. Si bé la funció de la xarxa és la mateixa, es dona resposta a un mateix problema de forma molt diversa. Les xarxes socials estan influenciades pel context social dels individus i el seu funcionament de reciprocitat i solidaritat està vinculat a la proximitat social i cultural dels seus membres. Com a resultat, la informació i els recursos d'ocupabilitat que circulen per una xarxa també estaran condicionats per aquests factors socials. És a dir, el capital social és també un mecanisme de reproducció social, ja que les xarxes limiten tant el tipus i quantitat d'informació, a la qual els seus membres poden accedir, com els individus que poden accedir a aquestes xarxes.

L'autor més citat en el camp del capital social, no obstant, és Robert Putnam (1993), que defineix el capital social com "els aspectes de les organitzacions socials, com les xarxes socials, les normes i la confiança, que faciliten la cooperació i l'acció per al benefici mutu".

Luis Moreno (2000) identifica quatre elements indispensables per a la cooperació entre els individus:

- Justícia social, que sustenta la legitimitat i l'estabilitat sociopolítica.
- Confiança mútua, que possibilita la sociabilitat espontània entre ciutadans.
- Compromís cívic, incentivador d'una corresponsabilització dels individus vers la vida pública.
- Tolerància sense discriminació, vertebradora de la integració en l'esforç col·lectiu de grups diversos.

Aquests quatre elements posen en relleu quines són les condicions socials a fomentar per tal d'augmentar el capital social en una societat ja que, sense actuar sobre aquests elements, la cooperació entre persones es presenta difícil i si no impossible. Respecte als quatre elements que exposa Moreno, cal preguntar-se si aquests existeixen en major mesura en els entorns rurals i faciliten, així, la inclusió social dels nousvinguts en major mesura que en els entorns urbans. Una resposta condicionada per l'entorn rural diria que sí, que en els entorns rurals existeixen aquests elements socials de justícia, confiança, tolerància i compromís cívic; ara bé, les transformacions sofertes per l'entorn rural fruit de la terciarització de l'economia i la globalització, indiquen que tant l'entorn rural com l'urbà s'estan homogeneïtzant cap a valors més individualistes. Si efectivament els entorns rurals disposen de millors condicions per a la inclusió dels nousvinguts, caldrà observar quines són i com actuen.

2.3.2 La rellevància de l'àmbit relacional en els processos d'inclusió social

Com ja s'ha dit anteriorment, per considerar que una persona està inclosa en la societat ha de participar en els tres espais definits per Subirats (2005). La inclusió social és l'altra cara de la moneda de l'exclusió social i, al seu torn, l'exclusió social és diversa a la pobresa.

Castel (1995) és considerat el pare del terme "exclusió social" i de la seva conceptualització que el diferencia de la pobresa. L'aportació que fa Castel, a banda de la constatació que les trajectòries de vida s'han tornat més inestables i, en paraules de Beck (1992), que el risc s'ha democratitzat, és el terme *deslligament*. Castel ens explica que l'exclusió social va més enllà de

la pobresa tradicional, entre d'altres coses, per la pèrdua de vincle social i comunitari que es deriva de la situació de precarietat. Aquest aïllament de la persona exclosa agreuja encara més la situació de manca econòmica i en dificulta la recuperació.

Tradicionalment hi ha hagut en l'imaginari popular la idea que les persones pobres, en certa manera, veien compensada aquesta situació mitjançant un reforç dels seus vincles familiars i veïnals. Les dades, però, mostren com l'exclusió social debilita fortament els llaços relacionals i comunitaris de les persones que es troben en aquesta situació (Vidal, 2008). Les persones en situació d'exclusió social, doncs, lluny de reforçar vincles comunitaris, veuen el seu capital social fortament debilitat.

Els processos d'apoderament requerits per tal de treballar a favor de la inclusió social passen per reforçar els llaços comunitaris i refer les xarxes relacionals que han estat deteriorades per la situació d'exclusió de l'individu. Per altra banda, el pas de parlar de pobresa a parlar d'exclusió social, denota que la realitat social de les persones desafavorides –i també de la societat en general- s'ha tornat molt més complexa i que les antigues polítiques d'assistència ja no serveixen per a aquesta nova realitat. La lluita contra l'exclusió i la vulnerabilitat requereix la creació de vincles comunitaris i la participació dels individus en xarxes socials que els atorguin sentiment de pertinença, que els puguin proveir de recursos de diversa naturalesa i que generin un sentiment de comunitat suficient per articular processos de cooperació i solidaritat.

Però, què són les xarxes socials? Quins són els factors que faciliten l'emergència i consolidació de les xarxes socials de suport? Quines són les característiques d'aquestes xarxes? Quines funcions poden desenvolupar? Aquestes preguntes han de ser respostes per tal de poder analitzar el potencial inclusiu de les xarxes socials en els entorns rurals i per veure si aquests són idonis –en major mesura que els entorns urbans- per articular polítiques d'acollida que incloguin la dimensió relacional i facilitin el procés d'inclusió de la població nouvinguda.

2.4 Les xarxes socials

Les xarxes socials han estat objecte tradicional d'investigació de les ciències socials. La seva utilitat, la seva naturalesa i composició, així com les diferents tipologies, han estat camps àmpliament estudiats. En el present capítol es duu a terme una aproximació a les definicions de les xarxes socials, les seves tipologies i els seus components.

Diversos autors han definit el concepte de xarxa social. Per exemple, Sluzki (1996) defineix una xarxa social com “la suma de totes les relacions que un subjecte percep com a significatives o defineix com a diferenciades de la massa anònima de la societat”.

Una aproximació més antropològica és la de Lomnitz (1975), que afirma que la xarxa social és el conjunt de relacions d'intercanvi recíproc de béns i serveis en un espai determinat. L'aproximació antropològica al concepte de les xarxes socials va tenir el seu tret de sortida amb el clàssic de Marcel Mauss *Assaig sobre el do: formes i funcions de l'intercanvi en societats arcaïques*, escrit l'any 1924. En la seva obra, Mauss, identifica la reciprocitat com el principi rector de les relacions institucionals formals i informals. Godelier (1998) recupera amb visió d'actualitat les tesis de Mauss i afirma que, malgrat que la naturalesa i els mecanismes de reciprocitat propis de les societats “arcaïques” s'han vist transformats, actualitzats i

redimensionats per la globalització, la solidaritat i reciprocitat continuen sent fenòmens cabdals en les relacions humanes.

Si bé les definicions de *xarxa social* són molt operatives donada la trajectòria acadèmica al voltant d'aquest terme, cal enumerar certes característiques de les xarxes socials que permeten acotar en major mesura aquest concepte. González de la Rocha (1999) aborden la qüestió de la xarxa social amb criteris de jerarquia. Així, diferencien entre:

- les xarxes horitzontals: les que se sustenten en la base del parentiu i amb condicions socials i econòmiques similars entre els diferents individus que les componen .
- les xarxes verticals: les que se sustenten en relacions de tipus laboral i en els nexes que es construeixen en diferents sectors formals de la societat.

D'altra banda, Dabas (1993) estableix una classificació de xarxes en funció a la seva formalitat:

- Xarxes informals o de llindars borrosos: són aquelles xarxes d'intercanvi i ajuda mútua on no existeixen contractes preestablerts i on un factor fonamental és "l'absència de càlcul". Formades principalment per parents propers, veïns i amics, es basen en la reciprocitat.
- Xarxes formals o de llindars definits: són aquelles xarxes que els individus, famílies o grups socials estableixen amb els sectors formals de la societat. Són xarxes impersonals i jeràrquiques no basades en la reciprocitat.

2.4.1 Factors que intervenen en la formació i consolidació de xarxes socials

A continuació es presenten algunes aproximacions teòriques que identifiquen els factors que intervenen en la creació i manteniment de les xarxes socials. Com es podrà observar, hi ha elements recurrents.

Fonamentalment hi ha quatre elements que regulen la intensitat dels vincles en les xarxes socials:

- La distància social: en cada grup sociocultural hi ha pautes preestablertes al voltant del que es pot esperar i intercanviar en una relació concreta.
- La distància física: la proximitat física, sobretot en poblacions pobres, juga un paper fonamental perquè l'ajuda mútua i les relacions d'intercanvi puguin existir.
- La distància econòmica: l'existència de condicions socials i econòmiques similars és un factor rellevant perquè les xarxes d'intercanvi puguin operar.
- La distància psicològica: es tracta bàsicament de la confiança. És el desig i disposició per iniciar i mantenir una relació d'ajuda mútua entre les persones.

Segons Lomnitz (1975) la reciprocitat està basada en la confiança; una confiança que, al seu torn, està condicionada per diverses variables que també condicionen la reciprocitat i la creació de xarxes. Aquestes són 1. variables culturals (distància socioeconòmica), 2. variables físiques (proximitat de la residència) i 3. variables econòmiques (que determinen la intensitat de l'intercanvi).

Un altre element que introdueix Bott (1980) és el de la connectivitat de la xarxa, definida com “la mesura amb què les persones conegudes per una família es tracten i reuneixen entre si de forma independent a la família”. Els factors que influeixen en la connectivitat i, per tant, en un major o menor nivell d’intercanvi de béns i serveis entre els individus que formen la xarxa són de diversa naturalesa: a) lligams econòmics entre els membres de la xarxa; la connectivitat augmenta considerablement si els membres de la xarxa poden donar-se suport en la recerca de feina o si la xarxa mateixa pot oferir contactes per desenvolupar activitats laborals. b) el tipus de veïnat; viure en un mateix veïnat afavoreix la interrelació. c) oportunitat d’establir relacions fora de la xarxa; les xarxes enforteixen els seus vincles quan hi ha poques oportunitats d’establir relacions fora de la xarxa. d) mobilitat social i espacial; quan es dóna algun tipus d’aquestes mobilitats en membres de la xarxa, la connectivitat disminueix.

Com es pot veure en aquest breu recull de teories sobre els factors que intervenen en la creació de xarxes socials, hi ha factors que són reiteratius. Sembla clar, doncs, que el suport entre membres d’una col·lectivitat anirà en augment en la mesura amb què les seves condicions de vida siguin similars quant a recursos econòmics i formatius, i en la mesura que l’entorn residencial permeti els contactes informals.

Les condicions necessàries per a la formació i consolidació de les xarxes socials impliquen una certa proximitat social i econòmica entre els seus membres. Per a la inclusió social dels nouvinguts és important que aquests estiguin inclosos en xarxes relacionals on també hi hagi persones autòctones, ja sigui per rebre suport i serveis de diversos tipus o per entrar a formar part de la comunitat en què viuen i no protagonitzar processos de segregació. De forma majoritària, però, les persones nouvingudes comparteixen unes circumstàncies econòmiques pitjors que la mitjana de la població autòctona i els seus estils de vida i tradicions culturals són, molt cops, entesos com a allunyats i irreconciliables amb els de la població autòctona. La població nouvinguda sol ocupar els treballs més precaris i mal retribuïts o, directament, no poden inserir-se en el mercat laboral regulat, cosa que precaritza encara més la seva situació econòmica, ja sigui per unes pitjors condicions laborals o per la manca de drets que això suposa. Per altra banda, els nombrosos problemes de convivència –siguin aquests fonamentats o no– són un clar exemple de la distància social percebuda entre la població autòctona i la nouvinguda.

Aleshores, quins són els mecanismes que permeten el sorgiment d’aquestes xarxes de suport si les condicions vitals d’autòctons i nouvinguts són diverses? Aquests condicionants citats, perden el seu caràcter explicatiu quan es tracta de relacions entre autòctons i nouvinguts? Els intercanvis de serveis, béns i informació entre població nouvinguda i autòctona tenen una lògica de tipus paternalista i caritativa que permet obviar els condicionants de proximitat econòmica, psicològica i social anteriorment citades? Les xarxes de suport que són heterogènies per motius de procedència, són totes homogènies pel que fa a condicions materials de vida? En la mesura del possible, aquesta recerca intentarà donar resposta a aquestes i altres preguntes.

2.4.2 Característiques estructurals de les xarxes socials

En aquest apartat es fa referència a les característiques estructurals de Bronfman (1993) sobre les dimensions de les xarxes, concretat posteriorment en major mesura per Sluzki (1996). Així, les tres dimensions principals de les xarxes són:

- La densitat de la xarxa: és el nombre de membres que la componen (pot ser àmplia o restringida) i la freqüència d'intercanvis (freqüents o esporàdics).
- La connectivitat de la xarxa: aquesta és dèbil quan hi ha interessos personals que condicionen els intercanvis, i forta quan no hi són.
- La porositat de la xarxa: una xarxa pot ser discriminant quan condiciona la incorporació de nous individus, tancada quan la impedeix i oberta quan la permet sense condicions.

Sluzki (1996) va una mica més enllà i concreta aquestes característiques enunciades per Bronfman. D'aquesta manera, pel que fa a l'extensió o mida de les xarxes, afirma que les mitjanes són més efectives que les grans o les petites, ja que les petites són menys funcionals en moments de sobrecàrrega perquè els seus membres disminueixen el contacte per reduir la tensió, i les grans poden produir l'efecte de la baixa o nul·la participació: "algú ja deu estar fent alguna cosa". Referent a la densitat de la xarxa afirma que les de densitat mitjana són més funcionals en permetre la "confrontació" (*-la noto trista, a tu què et sembla?*). Les xarxes grans empenyen al conformisme en fer pressió per acceptar les normes i pautes socials i les petites no permeten la confrontació. La distribució o composició de la xarxa fa referència a com es distribueixen els seus membres en funció de les diferents àrees de la vida: família, veïns, feina, etc. Les xarxes molt localitzades són menys flexibles i efectives i donen menys possibilitats que les més àmplies. Pel que fa a la dispersió, la distància geogràfica afecta a la sensibilitat de la xarxa (identificar necessitats i variacions dels membres) i redueix l'eficàcia i immediatesa de la resposta.

2.4.3 Característiques funcionals de les xarxes

La taula 2 recull les principals funcions que s'han identificat de les xarxes socials o, dit d'una altra manera, quins tipus d'intercanvis es produeixen en el seu si i per a què serveixen. La comparació de les aportacions dels dos autors que es presenta a continuació permet identificar tres funcions principals que coincideixen: el suport moral i emocional, la prestació d'ajuda material i serveis i la circulació d'informació. A més, els dos autors incorporen funcions més específiques com són, per Lomnitz, l'entrenament i ajuda per l'ocupació i, per Sluzki, el control i la regulació socials.

Taula 2. Funcions principals de les xarxes segons Lomnitz i Sluzki

Lomnitz (1994)	Sluzki (1996)
1. Suport emocional i moral	1. Companyia social
	2. Suport emocional
2. Entrenament i ajuda per a l'ocupació	3. Ajuda material i serveis
3. Préstecs de diners i en espècies	
4. Préstec de béns compartits en comú	
5. Serveis	4. Regulació o control social
6. Informació	5. Guia cognitiva i consells
	6. Accés a nous contactes

Font: elaboració pròpia a partir de ENRÍQUEZ, R. *Redes sociales y pobreza: mitos y realidades*. La ventana nº11. 2000.

A banda de l'intercanvi de béns i serveis entre els membres de la xarxa social en cas de necessitat, es pot observar com les funcions van més enllà. Es poden identificar funcions de suport moral en construir un clima de comprensió i empatia; companyia social en la realització d'activitats conjuntes i passar temps amb altra gent; regulació i control social en unes interaccions que recorden i reforcen els rols i neutralitzen les desviacions afavorint la resolució de conflictes (Sluzki) i, finalment, la circulació d'informació, ja sigui per estendre la xarxa personal a través de nous contactes o informació per a l'ocupabilitat.

Més enllà de les funcions citades anteriorment, Sluzki remarca la importància que té la pertinença a xarxes socials de suport per a la salut física i mental dels seus membres. A part de l'ajuda que pot brindar una xarxa social de suport en casos de malaltia física, en termes de cura i assistència, és cabdal per a la salut mental dels individus formar part de grups socials que reforcin la conducta, marquin pautes i normes i donin valor i sentit de pertinença a una col·lectivitat. La creació d'identitat i la valoració d'un mateix es produeix sempre en interacció amb els altres. En aquest sentit, Burgos (1998) afirma que les persones solteres, les separades, les vídues i les divorciades tenen majors nivells de mortalitat que les casades.

A banda de la necessitat evident de pertànyer a xarxes relacionals i/o familiars per als beneficis sobre la salut física i mental, la funció central de les xarxes, per a aquesta recerca, és la de ser proveïdores d'informació, béns i serveis. En aquest punt cal introduir un altre element analític: Granovetter (1973) va enunciar la seva teoria dels *llaços febles*, la força dels llaços febles. L'autor va constatar que en un grup d'aturats, un 27,8%, havien trobat una altra feina a través dels llaços dèbils, mentre que només un 16,7% ho havia fet a través d'un contacte proper. Erner (2010) explica aquest efecte pel fet que els llaços forts, o amics propers, freqüenten els mateixos cercles, comparteixen informació i una mateixa xarxa de sociabilitat. Per contra, els llaços febles, o coneguts, obren l'accés a nova informació i nous contactes.

2.5 Estat de la qüestió

A continuació es presentaran algunes recerques que han estat dutes a terme al voltant dels temes que aquesta es planteja. Tot i que al llarg del marc teòric ja s'han citat alguns estudis de forma puntual, aquest apartat pretén il·lustrar mitjançant recerques empíriques allò que s'ha afirmat de forma teòrica.

2.5.1 Les xarxes relacionals en els entorns rurals. La proximitat

Com s'ha vist anteriorment, la distància és una característica protagonista per a la formació i consolidació de les xarxes socials. Certament no es pot afirmar que en els entorns rurals hi hagi una major homogeneïtat social pel que fa a nivells econòmics, per tant aquesta és una distància que no depèn de la situació de l'entorn en l'eix urbà-rural. Ara bé, com s'ha afirmat anteriorment, la proximitat és una característica típicament rural.

Les dimensions reduïdes dels municipis rurals faciliten espais de trobada i interrelació entre autòctons i nouvinguts. Aquesta interrelació pot comportar processos d'identificació i cooperació entre persones nouvingudes i autòctones, fruit d'un primer procés de coneixença mútua que escurça la distància social percebuda.

Cal fer ressò, aquí, de la recerca duta a terme per Verònica de Miguel Luken i Miguel Solana (2005) sobre les xarxes de suport de les persones nouvingudes en les zones rurals i petites ciutats, en concret de la província de Huelva. Identifiquen que en aquesta regió, en contraposició amb d'altres zones espanyoles analitzades, les xarxes socials dels nouvinguts incorporen un major nombre de persones autòctones. Els autors expliquen aquest fet per dos possibles motius: per una banda, per la menor proporció de persones immigrades en aquesta regió, que pot haver facilitat el contacte amb autòctons. Per altra banda, pel menor nivell socioeconòmic d'alguns autòctons en aquestes zones rurals que poden haver percebut una menor distància socioeconòmica amb els nouvinguts i, per tant, s'ha dut a terme un procés d'identificació més gran que en altres zones. Ara bé, per contra, els autors enuncien que en la seva recerca han trobat que el 60% de les persones nouvingudes enquestades han rebut ajuda d'un autòcton, però ells no n'han facilitat. Els autors identifiquen aquest fet amb una millor posició socioeconòmica de les persones autòctones respecte els nouvinguts, cosa que fa ampliar la distància social. Si s'observa més detalladament, aquesta ajuda es materialitza en donació de béns materials per part dels autòctons, cosa que es pot relacionar amb la concepció caritativa i assistencialista de la cultura catòlica espanyola. Quan es tracta d'activar les xarxes per trobar una vivenda, el percentatge dels nouvinguts que reconeixen haver rebut ajuda per part dels autòctons es redueix al 30%.

La distància social pot ser reduïda a través d'un procés d'identificació mutu que comenci per la coneixença de l'altre, els seus costums i tradicions. Per altra banda, aquest disminució de la distància social pot comportar un escurçament de la distància psicològica que faci augmentar la confiança dels autòctons cap als nouvinguts. Un altre element que no cal perdre de vista és l'identitari: en els municipis rurals es donen processos de creació d'identitat col·lectiva en major mesura que en les ciutats. Si en aquests processos els autòctons hi reconeixen els nouvinguts, les distàncies socials i psicològiques també s'escurcen en compartir un lloc identitari comú i identificar el nouvingut com a "del mateix poble que jo". En aquest sentit Morén i Solana (2006) afirmen que els entorns rurals es configuren com a espais en què hi ha més relació entre els veïns, un major sentiment comunitari i una major solidaritat que vertebrava ràpidament un sentiment de pertinença grupal.

Ara bé, aquestes afirmacions poden estar condicionades per elements de l'índex rural, ja que hi ha evidències que apunten que aquestes característiques dels entorns rurals formen part del passat o d'un present idealitzat. Paniagua (2008) parla dels processos d'individualització que s'estan donant en les societats rurals i que les equiparen a les societats urbanes. És interessant ressaltar l'observació de l'autor en el punt que en els entorns urbans aquesta individualització té una connotació positiva des de la mirada de l'aprofundiment en els drets de ciutadania individuals i l'augment de la llibertat individual; en els entorns rurals la percepció d'aquest procés és negativa en tant que representa la pèrdua de trets culturals tradicionals. Aquesta desigual valoració d'un mateix procés pot ser explicada des de l'òptica de l'índex rural: aquesta valoració té un fort component "urbanita" en el punt en què es veu com una pèrdua el fet que els entorns rurals es tornin més individualistes, ja que això significa que es perd la seva essència tradicional.

Sigui com sigui, sembla clar que la proximitat física és un factor determinant per l'emergència i consolidació de xarxes socials de suport, que poden facilitar l'accés als recursos per a la inclusió de les persones nouvingudes. Per tant, els entorns rurals estan, a priori, en més bona situació per albergar processos d'inclusió social relacional dels nouvinguts que no pas els entorns urbans o metropolitans.

2.5.2 Algunes visions dels propis nouvinguts sobre la inclusió en entorns rurals i urbans

En aquest apartat es farà una breu presentació dels resultats d'una recerca duta a terme per Ricard Morén (2009), del departament de Geografia de la UAB. En la recerca es varen dur a terme entrevistes a diverses persones nouvingudes en varies zones rurals de l'estat espanyol. Se'ls interrogà sobre quin creien que era l'entorn més fàcil per a la integració d'una persona nouvinguda. En les respostes s'hi troben tots els elements que s'han anat apuntant al llarg d'aquest marc teòric. Lluny d'haver-hi un clar consens, les respostes s'agrupen en tres grups:

- Aquells que creuen que la inclusió és més fàcil en entorns rurals: les persones que defensen aquesta postura remarquen la coneixença mútua dels habitants del poble que permet generar dinàmiques de solidaritat. També es destaca el major sentiment de seguretat que fa augmentar la confiança dels habitants rurals, els uns amb els altres. De la mateixa manera, aquesta proximitat i coneixença permet articular sentiments de pertinença grupal i sentiments identitaris compartits entre autòctons i nouvinguts que permeten articular teixit social. També cal destacar el fet que en les grans ciutats, segons els entrevistats, hi ha fragmentació social en el si de la mateixa classe, cosa que no passa en els entorns rurals, i això dificulta els processos d'identificació mútua. L'anonimat en les grans ciutats també és vist com un factor que dificulta la inclusió social dels nouvinguts.
- Aquells que creuen que la inclusió social és més fàcil en entorns urbans: en aquest grup de respostes no s'hi troben elements diametralment diferents als del grup anterior, però molts factors similars són vistos de forma diversa. La coneixença mútua és valorada negativament per aquest grup d'entrevistats pel component de control social i impermeabilitat dels grups socials en els entorns rurals. Els nouvinguts en entorns urbans se senten més lliures i senten que són sotmesos a un menor escrutini constant per part de la població autòctona. Aquest mateix element provoca que molts nouvinguts percebin prejudicis que impedeixen la seva integració en entorns rurals.

Un element important que destaca una entrevistada és el fet que en els entorns rurals no hi ha solidaritat, sinó caritat. Els habitants rurals tenen un fort sentiment d'ajuda cap a les altres persones, però això només es dona en els moments inicials de l'arribada i mentre la persona nouvinguda és encara desconeguda. També es destaquen factors com nivell educatiu i cultural més alt de la població urbana que facilita la inclusió dels nouvinguts. L'individualisme també és vist, en aquest cas, com un element positiu en el sentit que les persones no entren en la vida privada dels altres.

- Aquells que creuen que la mida de l'entorn no afecta els processos d'inclusió: Aquest últim grup destaca que els processos d'inclusió de la població nouvinguda depenen en gran mesura de les característiques personals de cada persona i de la seva predisposició.

A banda d'aquests factors socials, també se'n destaquen d'altres més facilitat per accedir a una vivenda en els entorns rurals o la major qualitat de vida i tranquil·litat que faciliten els processos d'inclusió. Per altra banda, en els entorns urbans, la presència de més facilitats i serveis públics afavoreixen en gran mesura la vida dels nouvinguts i els seus processos d'inclusió, així com més oportunitats laborals.

Com es pot veure, els mateixos elements són interpretats de forma negativa i positiva. En aquesta qüestió no hi ha un consens clar. Malgrat tot, sí que es podria afirmar que en els entorns rurals, la proximitat és un element que permet, amb més facilitat, l'emergència de xarxes socials de suport integrades per persones nouvingudes i autòctones, tot i que en certes ocasions això impliqui un component de control social percebut negativament. De totes

maneres, cal esbrinar quins són els elements que permeten l'emergència d'aquestes xarxes més enllà de la proximitat física i si, com apunta una de les entrevistades en la recerca citada, les dinàmiques de solidaritat i cooperació, en realitat, no ho són, sinó que es redueixen a ajuda caritativa, cosa que qüestionaria aquests suposats processos d'identificació col·lectiva que es donen en els entorns rurals.

2.5.3 La llengua com a exemple d'inclusió relacional des de la proximitat

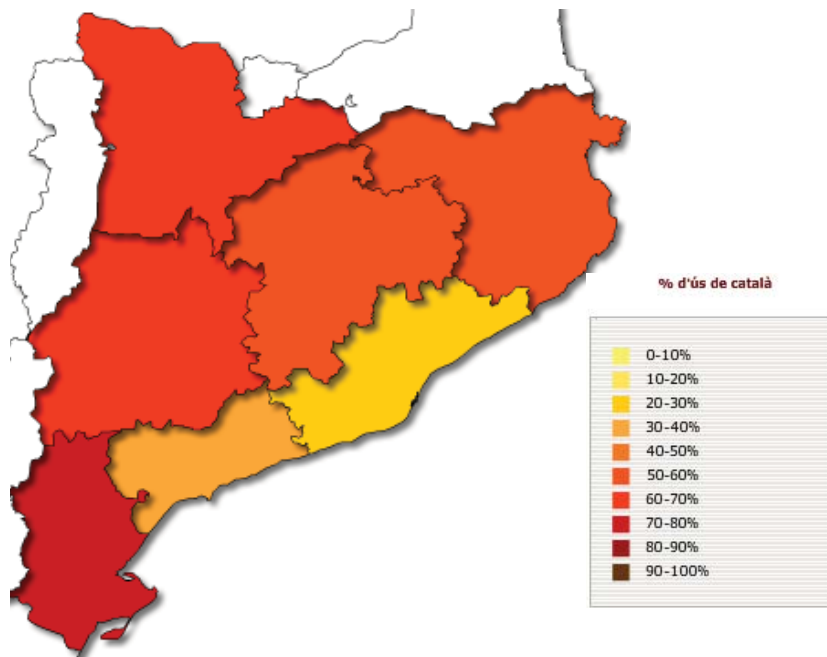
L'ús del català pot donar una petita orientació d'aquests elements de la inclusió relacional que s'han esmentat. Malgrat tenir el català com a llengua d'ús habitual no és un indicador clar d'inclusió dels nouvinguts, sí que pot donar indicis de l'heterogeneïtat de les xarxes socials dels nouvinguts i, en concret, de la integració de persones catalanoparlants en aquestes xarxes.

Abans de continuar, però, cal fer un apunt en la línia de la poca pertinença d'aquest indicador com a indicador d'inclusió. A Catalunya, de sobres es coneix la situació de moltes persones, arribades amb les onades migratòries dels 60 i 70, que porten dècades vivint-hi i que no han incorporat el català com a llengua d'ús habitual. Malgrat sigui una qüestió sensible de ser debatuda, no es qüestiona la inclusió social d'aquestes persones, almenys no per qüestions purament lingüístiques. De totes maneres, l'argument que es presentarà en aquest apartat, també seria vàlid per a aquest col·lectiu concret.

En zones urbanes de gran concentració de població, on l'assentament de població immigrada s'ha fet de forma més concentrada (tant l'actual com la dels anys 60 i 70), els percentatges d'ús del català com a llengua habitual són més baixos que en àmbits rurals. Sembla clar que l'adopció d'una llengua és superior en la mesura en què aquesta es fa més necessària per al desenvolupament de la vida quotidiana. Per tant, a banda d'altres consideracions més microsociològiques, que tenen a veure amb criteris d'elecció personal, el fet de no adoptar el català com a llengua d'ús habitual respondria al fet que aquesta llengua no és necessària, ja que en les xarxes relacionals dels individus no hi ha una presència de catalanoparlants suficient (no cal perdre de vista la tendència de molts catalanoparlants a canviar la llengua davant un interlocutor nouvingut). Com s'ha vist anteriorment, els criteris d'elecció del lloc de residència per a la població nouvinguda corresponen a la combinació de dos factors: per un costat, la situació del mercat immobiliari local i els condicionants econòmics de la persona i, per l'altre, les xarxes relacionals dels nouvinguts. El primer dels factors explicaria la coincidència que es dona, en molts casos, en la concentració de la població nouvinguda en els mateixos llocs on es va concentrar l'assentament de les persones arribades als anys 60 i 70 (p. ex. el Baix Llobregat, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besòs, el Raval, Ca n'Anglada a Terrassa, entre altres). Aquest fet ha generat que moltes de les persones nouvingudes visquin en zones on hi ha una marcada concentració d'immigració dels 60 i 70; una població que, donada la forma sobtada i massiva de la seva arribada i concentrada en les zones industrials, de forma majoritària no va adoptar el català com a llengua d'ús habitual, perquè va dur un procés d'inclusió deficient a la societat catalana de l'època.

En aquestes circumstàncies, la població nouvinguda que habita en aquests barris adopta el castellà com a llengua d'ús habitual, ja que és la llengua parlada en el seu entorn immediat: a la feina, l'escola, la botiga, etc. Certament, aquestes són consideracions que no poden deslligar-se d'una anàlisi en clau de classe social; però no només la classe social ho explica, ja que en els entorns rurals la realitat és una altra.

Figura 2. Percentatge d'ús del català com a llengua habitual per àmbits territorials

Font: Secretaria de Política Lingüística. Enquesta usos lingüístics 2008

Com es pot observar, tot i que no sigui una relació perfecta, les zones on més població hi ha, són aquelles on menys català es parla i viceversa.

Tot i les precaucions ja esmentades en realitzar afirmacions d'aquest tipus, i encara més quan no es tenen en consideració l'actitud i les pràctiques de la societat receptora, sembla que la mida del municipi de residència i la seva llunyania de grans nuclis urbans tenen influència en la inclusió de les persones nouvingudes, almenys en la seva voluntat d'aprendre i parlar el català. Aquesta voluntat i pràctica es pot prendre com a indicador d'inclusió relacional.

Aquesta constatació contrasta amb les xifres presentades anteriorment, que mostren un major pes relatiu de la immigració en zones rurals, però no és contradictòria sinó que reforça la hipòtesi d'aquesta recerca: malgrat que en els entorns rurals la proporció de població nouvinguda és més gran, aquesta població presenta indicis d'una major inclusió social. Per tant, el lloc de residència en l'eix urbà-rural i la concentració espacial de la població nouvinguda semblen més determinants per a l'èxit de la inclusió social dels nouvinguts que no pas el pes relatiu d'aquest col·lectiu en el conjunt de població del municipi.

3. Metodologia

En el present apartat es detallarà el “com” es durà a terme la recerca. Es presentarà, primerament, quina és la hipòtesi que es planteja contrastar en aquesta recerca, quin serà el model d’anàlisi que guiarà el procés de recollida de les dades i el guió de l’entrevista, i quins són els objectius que la recerca hauria d’assolir.

També es presentarà l’instrument metodològic que servirà per aproximar-nos a l’objecte d’estudi; en aquest treball s’ha plantejat un estudi de cas. Al mateix temps, també s’especificarà quina serà l’eina metodològica emprada per a la recollida de dades i com es procedirà al seu tractament.

Per acabar el capítol, es presentarà la justificació del per què s’ha seleccionat el Moianès per dur a terme aquest estudi de cas. A partir dels criteris que diverses institucions han determinat per poder afirmar que cert entorn és rural, es mostraran els indicadors pertinents que ho justifiquen. També es relacionaran altres indicadors destinats a contextualitzar el territori i encabir-lo en un escenari de transformació dels entorns rurals.

3.1 Model d’anàlisi, hipòtesi i objectius de la recerca

Al llarg del marc teòric ja s’han anat enunciant algunes de les preguntes de recerca que suscita la temàtica presentada. Moltes d’aquestes preguntes no es podran respondre en una recerca com la que realitzem ara, encara que no deixin de ser preguntes pertinents i que cal tenir presents per a futures investigacions més exhaustives

En les pàgines anteriors s’han mostrat elements referents als entorns rurals, les seves característiques i evolució i s’han enunciat certs elements d’aquests entorns que poden facilitar la inclusió social de la població nouvinguda. L’anàlisi teòrica de les xarxes relacionals ha comportat l’emergència de nous interrogants fruit de la constatació que certs elements, indispensables per a la consolidació i formació de les xarxes relacionals, no es compleixen en el cas de les xarxes formades per població autòctona i nouvinguda. Finalment, s’ha pogut observar com, efectivament, hi ha factors que poden indicar una inclusió més gran de les persones nouvingudes en xarxes relacionals heterogènies per motius de procedència, en aquells entorns amb menys població i com les persones nouvingudes que resideixen en entorns rurals, i també en els urbans, utilitzen les xarxes socials –tant homogènies com heterogènies per motius de procedència- per al seu assentament residencial i/o la provisió de béns, serveis i recursos de diversa naturalesa.

3.1.1 Hipòtesi de la recerca

La hipòtesi de la present recerca es fonamenta en l’anàlisi presentada sobre la proximitat i la millor situació dels entorns rurals per a la inclusió de persones nouvingudes. Aquest element, la proximitat, es perfila com una de les claus d’aquesta recerca, ja que es presenta com l’element principal que possibilita la creació de xarxes socials de suport heterogènies per motius de procedència en els entorns rurals. Amb l’anàlisi preliminar sobre la proximitat, es pot definir la hipòtesi de partida sobre una base força estable o, si més no, sobre uns indicis força fonamentats. El cas de la llengua ha servit per il·lustrar de forma superficial la relació inversa que hi ha entre el nombre de població en un territori i l’adquisició del català com a

llengua d'ús habitual, també entre la població nouvinguda. Sobre aquestes bases es pot definir la hipòtesi de la recerca, que és la següent:

En els entorns rurals es donen certs factors derivats de la baixa densitat de població, com la proximitat, que facilita l'emergència de xarxes relacionals heterogènies per motius de procedència, pocs espais de consum destinats a la distinció social, menor cost de la vida, entre altres, que faciliten els processos d'inclusió social de la població nouvinguda.

Esbrinar de quina manera aquests factors faciliten els processos d'inclusió social, esbrinar com són aquests processos d'inclusió i si les xarxes relacionals hi tenen un paper rellevant, són els propòsits d'aquesta recerca.

3.1.2 Objectius i model d'anàlisi

Per tal de contrastar aquesta hipòtesi i respondre algunes de les preguntes de recerca que s'han anat enunciant al llarg del marc teòric, es plantegen els següents objectius:

Respecte a les xarxes relacionals:

- Identificar quins són els factors que permeten l'emergència i la consolidació de xarxes de suport i la inclusió social de persones nouvingudes en entorns rurals.
- Identificar en quins moments i a través de quins mecanismes s'activen les xarxes de suport per a la prestació de béns, serveis o informació.

Respecte a la inclusió social:

- Identificar els processos i espais d'inclusió social més recurrents en la població nouvinguda, resident en els entorns rurals.
- Observar la percepció subjectiva dels propis processos d'inclusió social, en entorns rurals, de la població nouvinguda.

Per tal d'acomplir els objectius marcats, s'ha definit un model d'anàlisi per tal d'estructurar els conceptes i elements que seran protagonistes en el treball de camp.

Serà rellevant observar en quins dels espais per a la inclusió participa la població nouvinguda i en quines condicions ho fa. El nucli de la recerca, però, serà esbrinar a través de quins mecanismes la població nouvinguda resident en els entorns rurals, participa d'aquests espais; per això caldrà veure si les xarxes socials de suport funcionen com a eina principal per a l'accés a diversos recursos i si aquestes xarxes estan compostes per persones de diversa procedència. Per altra banda, és de gran rellevància observar quins són els elements que permeten l'emergència d'aquestes xarxes de suport, formades per individus amb unes condicions de vida força diverses que, com s'ha vist, hauria de dificultar els processos d'ajuda entre població autòctona i nouvinguda. Finalment s'han d'identificar els diversos elements existents en els

entorns rurals que més faciliten els processos d'inclusió social a través de les xarxes socials. La següent taula mostra el model d'anàlisi en totes les seves dimensions.

Val a dir que el fet que es tracti d'una recerca qualitativa fa que no s'hagi buscat l'exhaustivitat en la definició dels indicadors i que, per tant, aquests indicadors no puguin ser tractats d'aquesta manera. Durant el procés del treball de camp aquests indicadors poden variar en funció dels resultats que se n'obtinguin.

Taula 3. Model d'anàlisi

	Conceptes	Dimensions		Indicadors	
Processos d'inclusió social relacional de la població nouvinguda en entorns rurals	Inclusió social	Participació en la producció de valor	Inserció en el mercat laboral (regulat o no regulat)		
		Participació en xarxes relacionals i/o familiars	Inserció en xarxes relacionals de suport		
		Adscripció política i ciutadana	Participació en el teixit associatiu i/o processos de presa de decisions locals		
	Inclusió social relacional	Activació de xarxes socials de suport		Moments i processos mitjançant els quals s'activen	Activació formal o informal
					Activació en el moment de l'arribada o posterior
					Activació en moments de necessitat o independent de la situació personal
			Prestació de serveis, ajuda material o circulació d'informació		Típus d'ajuda rebuda i prestada
					Procedència de l'ajuda rebuda i destí de l'ajuda prestada
					Heterogeneïtat per motius de procedència
	Factors de formació de xarxes		Elements que permeten el sorgiment de xarxes socials de suport heterogènies per motius de procedència	Heterogeneïtat per motius de situació socioeconòmica	
				Factors d'identificació mútua	
				Factors paternalistes i caritatius	
	Els entorns rurals	Elements dels entorns rurals que faciliten la inclusió social relacional dels nouvinguts	Proximitat	Proximitat física	
				Proximitat en termes comunitaris	
				Proximitat personal, en termes de coneixença mútua	
Valors dels habitants dels entorns rurals (idil·li rural)			Major solidaritat		
			Major sentiment de comunitat		
Menor cost de la vida	Major persistència de valors religiosos				

Es considera rellevant el fet d'observar si l'activació de les xarxes es dona a través de mecanismes formals (administració, entitats, bancs del temps, etc.) o si, per contra, l'activació es produeix al marge de les institucions que poden actuar com a intermediàries entre les

persones. També és rellevant considerar si l'activació es dóna de forma reactiva, com a conseqüència d'una situació de necessitat i, per tant, potser forçada per la situació concreta, o si l'activació és independent dels condicionants personals de la persona receptora. El moment en què es produeix l'ajuda és important per tal de saber si aquesta ajuda és fruit de la coneixença mútua entre els integrants de la xarxa o si l'ajuda s'ofereix de forma impersonal i sense haver-hi cap vincle personal entre el receptor i l'emissor.

De la mateixa manera es presenta com un element interessant observar de quin tipus és l'ajuda que es rep: si és econòmica, de béns, serveis o informació o si és en forma de llocs de treball formals o informals. Conèixer la tipologia de les persones que ofereixen ajuda als nouvinguts pot ajudar a comprendre els mecanismes que regulen els processos de solidaritat i cooperació entre persones autòctones i nouvingudes.

Fruit de les qüestions plantejades en l'anàlisi dels factors que propicien el sorgiment i la consolidació de les xarxes socials, s'ha introduït l'element de la composició. Per si sol aquest ja és un element important, però serà interessant observar quina és la composició de les xarxes, per veure si els elements definits anteriorment tenen validesa en aquest cas, o quins condicionants permeten que aquests factors no siguin rellevants. Seguint amb l'anàlisi d'aquests elements, s'intentarà desvetllar de quina naturalesa són aquests elements; si són de caràcter relacional fruit d'un procés d'identificació mútua o si, per contra, tenen a veure amb elements de la cultura caritativa cristiana de la societat d'acollida.

Finalment, cal analitzar si, efectivament, els entorns rurals són uns entorns privilegiats pel que fa a la inclusió social de les persones nouvingudes i, tant si és així com si no, cal identificar els motius que ho produeixen.

3.2 L'estudi de cas

La present recerca ha estat plantejada a partir d'un estudi de cas. Aquesta eina metodològica permet estudiar un cas concret en el seu context i que es considera rellevant, ja sigui per il·lustrar, comprovar o construir una teoria, ja sigui perquè el cas té un valor intrínsec, donada la seva raresa (Coller, 2005). Un cas és un objecte d'estudi amb unes fronteres més o menys clares. Aquesta és una metodologia molt útil quan allò que es pretén amb la recerca és contestar preguntes del tipus "com?" o bé "per què?", justament el tipus de preguntes que planteja aquesta recerca.

Quan es fa servir aquesta metodologia de treball cal, prèviament, construir bé el cas, ja que d'això en dependrà l'èxit de la recerca i la seva consistència metodològica. A l'hora de construir el cas cal tenir en compte la seva rellevància i naturalesa.

El Moianès es pot considerar un entorn rural -més endavant es justificarà aquesta circumstància-, per tant, és un territori rellevant en aquesta recerca i és un cas pertinent. Malgrat que l'efecte de la capital de la comarca natural seleccionada no permeti veure tot el territori com un entorn predominantment rural, sí que es pot considerar un entorn significativament rural. Es pot expressar, per tant, que el cas seleccionat és rellevant perquè és un entorn rural en el qual hi ha població immigrada, on s'hi esperen observar dinàmiques relacionals que facilitin la inclusió social d'aquesta població.

Per tal de definir la naturalesa de l'estudi de cas, s'utilitzarà la classificació plantejada per Xavier Coller (2005). L'autor planteja classificar els tipus d'estudi de cas a partir dels següents criteris: segons el que s'estudia; segons l'abast del cas; segons la naturalesa del cas; segons el tipus d'esdeveniment; segons l'ús del cas i segons el nombre de casos.

- Segons el que s'estudia: allò que s'estudia pot ser un procés o un objecte. En aquest cas, el que s'estudia és el procés d'inclusió social de la població nouvinguda en els entorns rurals.
- Segons l'abast del cas: podem estar davant d'un cas específic o un de genèric. El cas seleccionat no és un cas rellevant per se, no es busca conèixer aquest cas en concret per tal de poder explicar-lo millor. Aquest és un cas genèric o exemplar, ja que pretén il·lustrar sobre un seguit de característiques que també es poden trobar en altres casos; també pot ser anomenat instrumental, ja que es pretén, a través d'aquest cas, il·lustrar un postulat teòric sobre un fenomen en concret.
- Segons la naturalesa del cas: els casos poden ser exemplars, polars, típics o únics. El present cas és un cas exemplar, però també un cas típic, ja que forma part d'un de tants entorns rurals en els quals hi ha població immigrada. Segurament el Moianès té especificitats que el fan únic, però la intenció és observar les generalitats que permetin extreure aprenentatges aplicables a altres territoris.
- Segons el tipus d'esdeveniment: l'objecte d'estudi pot ser contemporani, històric o una combinació de tots dos. Aquest cas és clarament un cas contemporani, ja que l'objecte d'estudi són els processos d'inclusió de la població nouvinguda.
- Segons l'ús del cas: segons l'ús, els casos poden ser exploratoris o analítics. A diferència dels casos exploratoris, que són merament descriptius, el cas plantejat en aquesta recerca té un caràcter analític, ja que pretén explicar i entendre el funcionament d'un fenomen i es basa en la confrontació d'un cas teòric amb la realitat.
- Segons el nombre de casos: podem trobar-nos davant del que s'anomena un cas únic o múltiple. El cas de la present recerca és un cas únic, ja que no es compararà amb cap altre cas.

3.2.1 La recollida de dades i el seu tractament

La informació que ha de servir per contrastar la hipòtesi plantejada i complir els objectius que es marca la present recerca, serà recollida a partir d'entrevistes semiestructurades. Aquesta elecció metodològica permet recollir un gran volum d'informació sobre el tema objecte d'estudi.

Aquesta elecció metodològica també respon al tipus d'informació que es vol recollir. L'entrevista reconstruirà la trajectòria vital de l'individu entrevistat des del punt de la seva arribada al municipi del Moianès fins al moment de l'entrevista. Com que la recerca se centra en els processos d'inclusió a través de les xarxes relacionals i persegueix assolir els objectius marcats, l'entrevistador haurà d'acotar el relat a l'objecte d'estudi concret, mitjançant el guió elaborat per a tal finalitat a partir del model d'anàlisi definit anteriorment.

Com ja s'ha apuntat, aquest és un estudi de cas de tipus *instrumental* i aquests tipus d'estudis demanen una mostra representativa. L'ideal, doncs, seria poder realitzar entrevistes a persones nouvingudes representatives de totes les procedències, edats i sexes, al mateix

temps que seria interessant recollir les diverses situacions familiars i projectes migratoris. La naturalesa d'aquesta recerca no permet elaborar un treball de camp en tota la magnitud que requeriria el compliment dels objectius marcats. La recerca es planteja la realització de 4 entrevistes: una, de caràcter més exploratori, a la persona responsable de les qüestions d'immigració del Consorci del Moianès, i 3 entrevistes en profunditat a persones nouvingudes. Malgrat aquest nombre reduït d'entrevistes, s'ha procurat que les persones entrevistades siguin representatives dels diversos col·lectius d'immigrants presents en el territori i que resideixin en diversos municipis. Així la mostra final de població nouvinguda ha quedat formada de la següent manera:

Taula 4. Característiques de les persones nouvingudes entrevistades

	Característiques demogràfiques	Municipi de residència
Laia	Dona argentina entre 45 i 55 anys	Moià
Arnau	Home ucraïnès entre 30 i 40 anys	Castellterçol
Oriol	Home ivorià entre 30 i 40 anys	Moià

Font: elaboració pròpia

La selecció de les persones entrevistades es va fer a través del Consorci del Moianès. Aquest fet indica que les persones entrevistades han emprat els recursos del Consorci en algun moment i són conegudes pels i les treballadores de la institució. Tal i com es mostrarà, les persones entrevistades presenten, en general, una bona situació en termes d'inclusió social. En recerques posteriors, s'hauria de procurar entrevistar persones en situacions vitals més vulnerables per fer una anàlisi més acurada de la realitat.

Les entrevistes s'han dut a terme en dues jornades. La primera va ser el dia 23 de març, realitzada a la responsable d'acollida del Consorci del Moianès. Les altres tres entrevistes es van dur a terme en un mateix dia, el 18 d'abril, al llarg de tota la jornada. Es va decidir fer-ho així per optimitzar el viatge fins al Moianès.

El tractament de la informació recollida es durà a terme de la següent manera: es farà un buidatge per temàtiques significatives de les entrevistes en una matriu⁴ preparada a priori per a aquesta finalitat. La transcripció de les entrevistes no es realitzarà literalment en la seva totalitat, ja que no es persegueix observar com es construeix el discurs, les representacions de les persones entrevistades ni el com diuen què. Es faran servir transcripcions literals de les entrevistes per tal d'il·lustrar, amb les pròpies paraules dels entrevistats, els resultats rellevants que es vagin obtenint en l'anàlisi de les entrevistes. Per tal de discriminar aquelles informacions més rellevants s'usarà un criteri de recompte de freqüències; aquelles respostes, temàtiques i observacions més recurrents seran acceptades com a significatives per a l'anàlisi. La mida de la mostra no permetrà dur a terme aquest procés amb les garanties que permetria una mostra més amplia; per tant, seran rellevants per a l'anàlisi totes aquelles informacions que corroborin o desmenteixin la hipòtesi i que permetin assolir els objectius.

⁴ Aquesta matriu coincideix amb el quadre del model d'anàlisi presentat anteriorment. Aquest quadre també ha servit per elaborar el guió de les entrevistes. A partir dels elements que allà s'hi presenten, s'ha dut a terme el treball de camp.

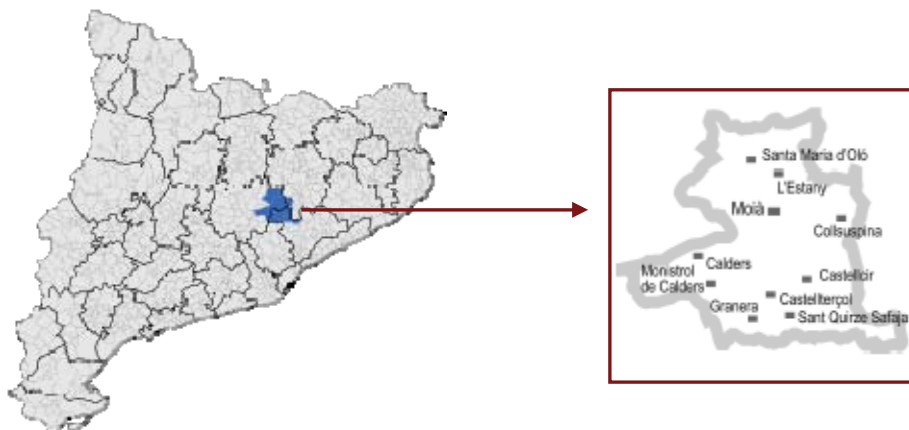
Tant la metodologia d'estudi escollida com el tractament de la informació obtinguda permetran assolir els objectius que s'ha marcat la recerca. Les entrevistes, semiestructurades en profunditat, encarades a recollir la trajectòria vital dels entrevistats en termes de la seva inclusió social a partir de les xarxes relacionals són la millor eina metodològica, ja que permet acotar les temàtiques sobre les quals es pregunta, però al mateix temps, permet tant a l'entrevistat com a l'entrevistador, un cert grau de llibertat per afegir noves temàtiques i elements per a l'anàlisi a mesura que s'avança en el treball de camp. La metodologia de buidatge i tractament de dades és una forma molt operativa de procedir i permet estructurar el document i els resultats presentats per tal de facilitar-ne l'anàlisi, l'extracció de resultats i la lectura posterior del document.

3.3 Justificació i contextualització del territori seleccionat: el Moianès

El territori on s'ha de dur a terme el treball de camp d'aquesta recerca ha de reunir un seguit de factors que el defineixin com un territori rural.

Per tal de justificar l'elecció del Moianès es presentaran un seguit d'indicadors que ajudaran a definir-lo com a entorn rural. A partir de la conceptualització que s'ha fet en el primer capítol del marc teòric dels entorns rurals, es justificarà l'elecció d'aquest territori com a entorn rural. La informació que es presentarà serà extreta de fonts secundàries i de l'*Informe Territorial del Moianès* de desembre de 2009, elaborat i facilitat pel Consorci del Moianès. Al mateix temps, es presentaran un seguit d'indicadors que ajudaran a posar en context social el territori objecte d'estudi i il·lustraran els canvis que està patint l'entorn rural a nivell demogràfic i d'estructura productiva. Cal anotar que, en un primer moment, es pretenia fer el treball de camp en un sol municipi. Finalment s'ha escollit treballar en el Moianès perquè, a través del seu Consorci, ha dissenyat un Pla Local d'Acollida que s'aplica en diversos municipis rurals. El fet que s'apliqui a diversos municipis fa que la persona responsable, tècnica de referència en els afers d'acollida de la població nouvinguda, tingui una visió més àmplia i més experiència en municipis de diversa naturalesa. Això farà augmentar la riquesa de la informació obtinguda en el treball de camp.

Figura 3. Localització del Moianès i detall de la comarca natural

Font: elaboració pròpia a partir de wikipedia (consulta: 7-1-2011) i Informe Territorial del Moianès 2009

3.3.1 El Moianès com a entorn rural

El Moianès és una comarca natural, no administrativa, que es reparteix entre les comarques del Bages, Osona i el Vallès Oriental. La capital d'aquest territori és Moià (5.739 hab) i està format per 10 municipis. La població total del territori és de 12.844 habitants l'any 2009, segons dades de la Diputació de Barcelona (DIBA). El fet d'identificar el Moianès com una comarca natural està motivat, bàsicament, per dos factors: el primer és la situació geogràfica del territori; està ubicat en un altiplà que el dota d'una certa identitat pròpia, ja que confina els seus municipis en un entorn delimitat per l'orografia. El segon factor és que tots els municipis del Moianès comparteixen trets socials i econòmics. Segons l'Informe Territorial del Moianès (2009), tots els municipis tenen una llarga tradició de pobles d'estiueig que determina, en gran mesura, trets de l'estructura productiva i demogràfica. Un altre dels trets definidors és la importància que té el sector agrari en la comarca, a diferència de les zones que l'envolten.

Tot seguit, es presentaran els indicadors pertinents per poder definir aquesta comarca natural com un territori rural on dur a terme el treball de camp, que contribueixi a complir els objectius marcats en aquesta recerca. Aquests indicadors han estat seleccionats a partir de la conceptualització que s'ha fet de l'entorn rural i dels indicadors proposats per diversos autors. Tal i com s'ha vist anteriorment, els entorns rurals de les societats occidentals han patit fortes modificacions que han difuminat la dicotomia urbà-rural; malgrat tot, en la literatura es troben diversos intents de conceptualitzar quantitativament aquests entorns, a partir de certs indicadors. Val a dir que no es podrà accedir a tots els indicadors per una qüestió de disponibilitat de dades; en no ser una comarca administrativa, no existeix una base de dades específica per aquest territori i, per tant, només es podrà treballar amb les dades facilitades pel Consorci del Moianès i les disponibles a la base de dades Hermes de la Diputació de Barcelona.

Indicadors demogràfics

El criteri més emprat habitualment per determinar si un territori és rural és el de la densitat de població. Es pot considerar que una comarca és rural si la seva densitat de població és més baixa de 150 habitants per km² (OCDE). Segons les dades de la DIBA la superfície de la comarca és de 337.88 km² i la població, l'any 2009, és de 12.844. Això suposa una ràtio de 38,12 habitants per km². Aquesta és una ràtio baixa, que posa el Moianès en el grup de les comarques rurals, segons aquest criteri. Segons la Fundació del Món Rural, en el projecte *Rudona* (2007), la mitjana de la densitat de població de les comarques rurals catalanes és de 66 habitants per km². Per fer la comparació, la comarca més urbana de Catalunya, el Barcelonès, té una densitat de població de 15.558,3 habitants per km². Aquest indicador de densitat de població comarcal està, fins a cert punt, esbiaixat per l'efecte que pot generar la capital de comarca. Per estudiar la ruralitat de les comarques segons els criteris territorials, cal observar quina és l'estructura de l'entramat urbà de tota la zona. D'aquesta manera es podrà saber si les capitals de comarca actuen de nucli i pol d'atracció d'una zona rural de molt baixa densitat o si, per contra, tota la comarca integra una xarxa de ciutats petites que formen un continu urbà.

Taula 5. Població en els municipi del Moianès, 2009.

Població		
Municipi	Percentatge	Absoluts
Calders	7.00%	899
Castellcir	4.89%	628
Castellterçol	18.49%	2.375
Collsuspina	2.73%	351
Estany, L'	3.04%	390
Granera	0.60%	77
Moià	44.46%	5.710
Monistrol de Calders	5.32%	683
Sant Quirze Safaja	5.02%	645
Santa Maria d'Oló	8.46%	1.086

Font: elaboració pròpia a partir de la base de dades Hermes de la DIBA

Com es pot observar en la taula anterior, la capital de comarca del Moianès concentra gairebé la meitat de la població total de la comarca. A partir de l'agregació de municipis homogenis, segons la seva densitat, l'OCDE proposa una tipologia i distinció de regions a Europa, segons el seu nivell de ruralitat⁵.

Aquest criteri de densitat de població és, per exemple, el que ha utilitzat la Comissió Europea per determinar els territoris rurals i ha estat utilitzat per delimitar els àmbits comarcals dels programes Leader (per a territoris entre els 5.000 i els 150.000 habitants)⁶. Aquests criteris també són els que utilitza, per exemple, el Pla de Desenvolupament Rural de Catalunya 2007-2013 i, en el cas de l'estadística oficial al nostre país, la denominació descriptiva del territori rural ha quedat vinculada principalment a paràmetres demogràfics i agrícoles, essent la classificació habitual la següent⁷ (Quintana, 2010): municipi rural (menys de 2000 hab), municipis intermedis (entre 2.000 i 10.000 hab), municipis urbans (més de 10.000 hab).

Segons aquestes classificacions, en el Moianès hi ha dos municipis intermedis -Moià i Castellterçol- i la resta són municipis rurals. Els dos municipis intermedis aglutinen el 62,95% de la població; això fa que, segons la classificació presentada per l'OCDE, no es pugui considerar el Moianès com una zona predominantment rural, però sí significativament rural, ja que el 37,05% de la població viu en municipis rurals.

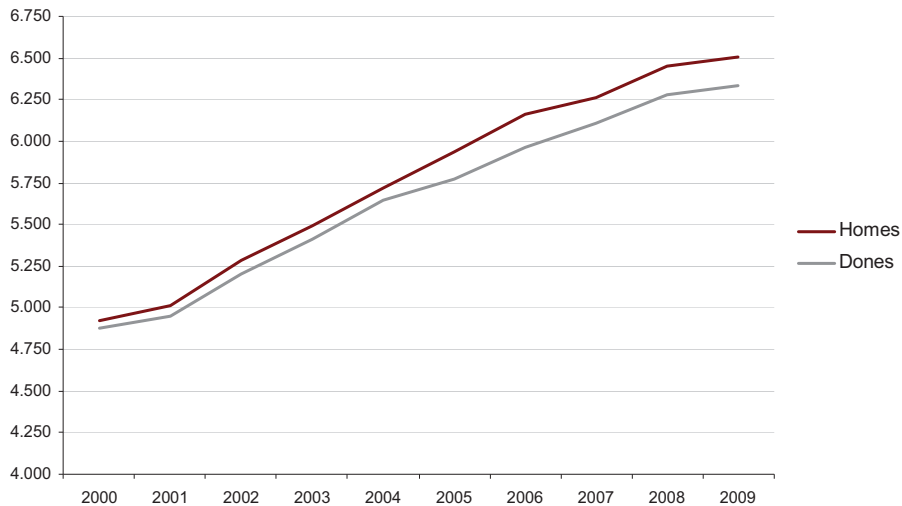
⁵ Regions predominantment rurals: quan més del 50% de la població resideix en municipis rurals. Regions significativament rurals: quan el percentatge de població se situa entre el 15 i el 50%. Regions predominantment urbanes: quan aquest percentatge de població resident en municipis rurals és inferior al 15%.

⁶Reglament CE 1698/2005, de 20 de setembre de 2005, relatiu a l'ajuda al desenvolupament rural a través dels Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER).

⁷ Segons l'Informe sobre Política Rural Europea i la Carta Rural Europea (1996) no hi ha una definició del territori rural compartida pel conjunt dels Estats membres de la Unió Europea. Alguns defineixen el territori rural a partir de la densitat de població (França, Espanya, Alemanya, Itàlia o Irlanda), tot i que utilitzen diferents indicadors, mentre que d'altres països (Holanda, Bèlgica, Dinamarca, Luxemburg, Regne Unit) basen els seus càlculs en el desenvolupament del territori, mitjançant un ventall ampli d'indicadors, diferents per a cada estat.

Pel que fa als canvis que experimenten aquests entorns, les zones rurals eren emissores de població cap als nuclis urbans industrials, però les transformacions que estan patint aquests entorns en els darrers anys, fan que actualment recuperin població.

Gràfic 1. Evolució de la població al Moianès

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Padró Continu

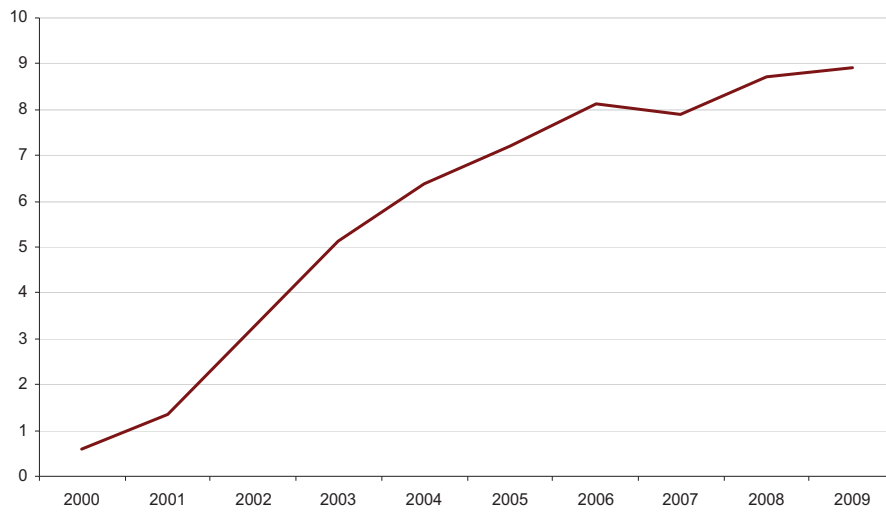
Efectivament, la població del Moianès ha crescut en els últims deu anys; concretament, ha crescut en un 23,69% entre els anys 2000 i 2009; en el mateix període la població del conjunt de Catalunya va créixer un 16,23%. S'observa, però, una característica poblacional típicament rural: proporcionalment hi ha més homes que dones. En els entorns rurals es dona una certa masculinització de la població⁸. La proporció l'any 2009 era de 0,97 dones per cada home. Si mirem la mateixa dada en la comarca urbana per excel·lència de Catalunya, el Barcelonès, la proporció el mateix any era de 1,07 dones per cada home.

La població de Catalunya ha crescut, en gran part, per l'arribada de població nouvinguda. Cal veure si en el Moianès aquest creixement ha estat protagonitzat per aquest mateix col·lectiu tal com ho ha fet en el conjunt de Catalunya. Aquesta dada servirà, també, per observar quin és el percentatge de població nouvinguda en aquest territori.

La taxa de població nouvinguda al Moianès, des de l'any 2000 ha crescut de forma molt marcada, passant d'una taxa inferior a l'1% l'any 2000, a gairebé un 9% l'any 2009.

⁸ Camarero (1991) parla de la "fugida il·lustrada": les noies rurals troben en l'educació l'oportunitat d'escapar-se d'un entorn rural opressor que les aboca a una vida de cura i tasques reproductives. Les noies rurals han superat àmpliament els nivells formatius dels nois i això els ha permès marxar a les ciutats, ocupar-se en feines qualificades i esdevenir independents.

Gràfica 2. Evolució de la població estrangera al Moianès. Percentatges

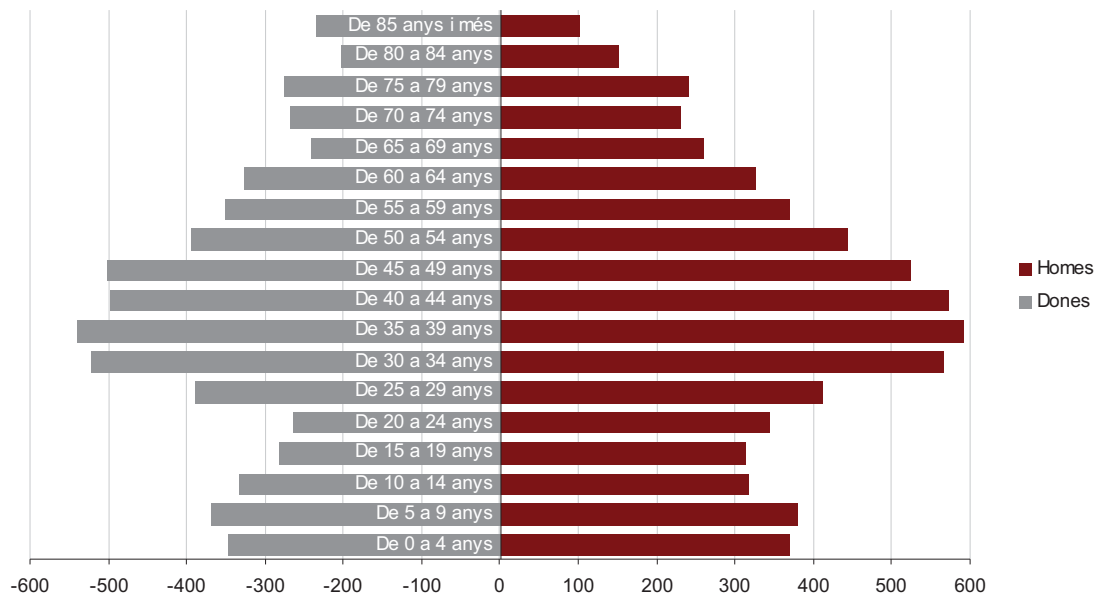
Font: elaboració pròpia a partir de base de dades Hermes de la DIBA.

El creixement de la població del Moianès entre els anys 2000 i 2009 ha estat protagonitzat, en un 37%, per població nouvinguda. Per al conjunt de Catalunya, aquesta dada és significativament diversa: el creixement de la població total catalana, en el mateix període, ha estat protagonitzat per la població estrangera en un 69%. Per tant, es pot considerar que el Moianès és una zona de Catalunya que ha rebut poca immigració en comparació amb la resta del país i, en concret, amb la resta de territoris rurals. Si fem referència a les dades presentades anteriorment sobre el percentatge de població nouvinguda en les zones rurals, es veu com, en el conjunt de les zones rurals, representa el 14,87%, lluny del 8,92% del Moianès. Aquest fet pot condicionar els processos d'inclusió de la població nouvinguda, ja que com afirmen Luken i Solana (2005), menys presència de persones nouvingudes en els entorns rurals pot facilitar els seus processos d'inclusió.

Per procedències, el col·lectiu més nombrós al Moianès és el procedent de l'Amèrica Llatina (53,92%), seguit del de la resta d'Europa (21,98%) i de l'Àfrica (16,84%). El fet que el col·lectiu d'estrangers majoritari sigui el llatinoamericà pot implicar certs problemes pel que fa a l'adopció del català com a llengua d'ús habitual, en la interacció amb la població autòctona, ja que, com s'afirma en la diagnosi del Pla de Recepció i Acollida del Moianès 2006, aquest col·lectiu, especialment, no usa el català en les seves interaccions amb la població autòctona.

Els entorns rurals també han estat caracteritzats per una població amb tendència a envellir-se, a causa de la mobilitat de la població més jove cap als nuclis urbans a buscar millors oportunitats laborals. Com s'ha vist, però, actualment els entorns rurals recuperen població en el trams d'edat més joves, tant per l'arribada de població nouvinguda en edat activa com per una fixació més gran de la població en aquests entorns, com a conseqüència de la millora de les condicions de vida i de les comunicacions.

Gràfic 3. Piràmide de població del Moianès, 2009

Font: elaboració pròpia a partir de base de dades Hermes de la DIBA.

El primer que cal destacar és una presència més gran, ja esmentada abans, de població masculina. També cal destacar que la piràmide de població del Moianès és una piràmide típica de les societats occidentals: estreta a la base, ampla en els trams de població activa -filla del *baby boom* dels anys 60 i 70- i una cúspide de la piràmide, que serà cada cop més ampla.

Els entorns rurals també han estat característics per un creixent envelliment de la població. A continuació es mostraran els índex d'envelliment, sobreenvelliment i dependència juvenil per a aquest territori i es mostrarà l'evolució d'aquests indicadors en el temps. En el conjunt de Catalunya l'índex d'envelliment s'ha vist reduït per la incorporació de població en edat activa protagonitzada per la població nouvinguda, passant, entre el 1998 i el 2009, d'un valor de 123 a un de 106. No ha passat així amb l'índex de sobreenvelliment -que ha augmentat- ja que no té en compte aquest tram de població més jove, passant en el mateix període d'un valor de 10 a 13. L'índex de dependència juvenil també ha augmentat, per la incorporació a l'estructura poblacional de nombrosos efectius menors de 4 anys (amb un valor de 20 l'any 1998 i un de 23 l'any 2009). Aquestes modificacions en aquests índexs han estat altament influïdes per l'arribada de la població nouvinguda, que ha augmentat gairebé en un 500% a partir de l'any 2000, al conjunt de Catalunya.

En el cas específic del Moianès, en què l'arribada de població nouvinguda no ha estat tan destacada, aquests índexs mostren una evolució similar, però en tots els casos, els canvis en els valors dels índex han estat molt més accentuats respecte al conjunt de Catalunya.

Taula 6. Evolució dels índex demogràfics al Moianès

	Envel·liment	Sobreenvelliment	Dependència Juvenil
1998	143,02	11,57	20,73
2009	104,26	15,34	24,79

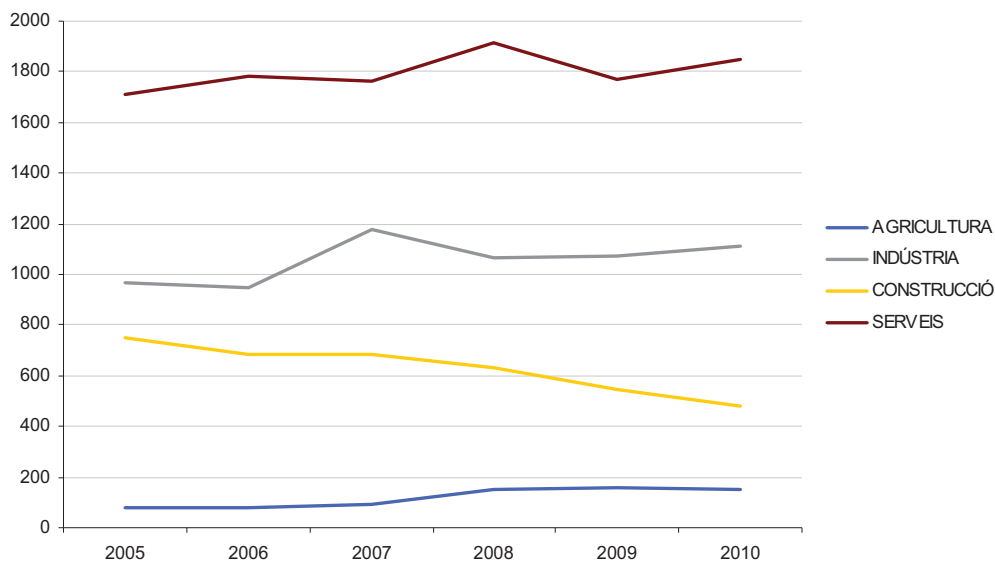
Font: elaboració pròpia a partir de base de dades Hermes de la DIBA.

Com es pot observar, l'índex d'envel·liment ha disminuït de forma molt notable. El Moianès partia d'una situació d'envel·liment força marcada i superior al conjunt català; en canvi, l'any 2009, aquest índex és fins i tot més petit que el general de Catalunya. De la mateixa manera, l'índex de sobreenvelliment, ha augmentat més que al conjunt el país; això també ha succeït amb l'índex de dependència juvenil. Per tant, es pot afirmar que l'evolució de la població en els darrers anys pot deslligar-se, fins a certa mesura i en el cas del Moianès, de l'arribada de població nouvinguda.

Indicadors laborals i d'estructura productiva

Com s'ha vist en el marc teòric, en l'estructura productiva, el sector primari té més pes en els entorns rurals que en els entorns urbans. Amb tot, les transformacions que sofreix l'entorn rural han fet que el sector primari perdi pes davant d'altres sectors; tot i així, encara es pot observar una certa importància d'aquest sector en l'economia local. Les dades disponibles per al Moianès no permeten observar el pes específic de cada sector en el conjunt del PIB, però sí que hi ha dades disponibles sobre el nombre de persones ocupades en cada un dels grans sectors d'activitat:

Gràfic 4 Població ocupada en els grans sectors d'activitat (assalariats i autònoms). Valors absoluts

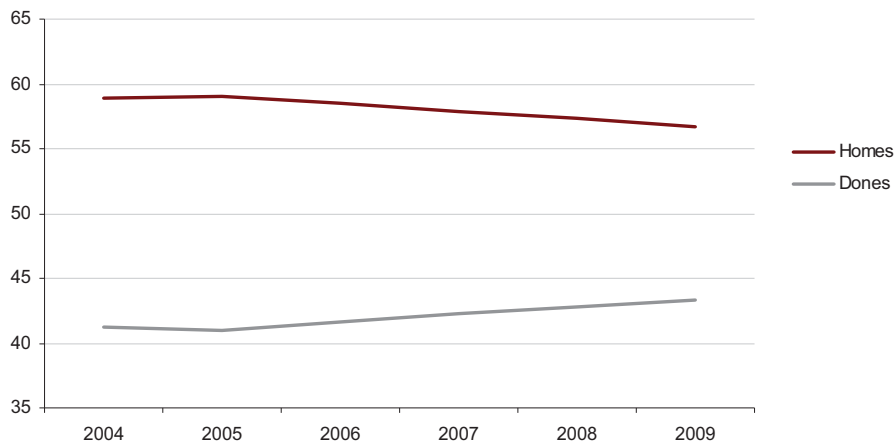
Font: elaboració pròpia a partir de base de dades Hermes de la DIBA.

Les dades mostren com, efectivament, el sector serveis és el que més persones ocupa, seguint la tendència general del conjunt de les economies desenvolupades. En el període de temps estudiat, segons les dades que tenim, només el sector de la construcció ha perdut efectius. La resta de sectors han guanyat treballadors; és un indicador que ha pres importància en el conjunt de l'estructura productiva. Cal destacar el cas de l'agricultura que, lluny de perdre importància, en guanya.

Quant als usos del sòl, Clout (1993) afirma que es pot considerar rural aquella zona en què l'ús del sòl és predominantment agrícola o silvícola. Segons el Document d'Estratègies Territorials per al Moianès (2004) elaborat per la Diputació de Barcelona, el 67,33% del sòl del Moianès està ocupat per bosc i el 21,05% per conreus. Per tant, observant aquest indicador, es pot afirmar que el Moianès és un territori rural.

Els entorns rurals també es caracteritzen, tradicionalment, per una taxa d'activitat femenina més baixa que la dels homes i també, que la de les seves companyes urbanes. De tota manera, les transformacions dels entorns rurals també estan modificant aquest aspecte. En un entorn on l'agricultura és l'activitat principal i la família actua com a unitat productiva i de consum, les taxes d'activitat de les dones es mantenen baixes, ja sigui per una concepció sexista de la distribució del treball de l'esfera pública, ja sigui per la qüestió que la seva feina queda invisibilitzada en no estar regulada. Amb la incorporació generalitzada de la dona al mercat de treball regulat i el canvi en l'estructura productiva, les dones entren a formar part dels recomptes de la població activa.

Gràfic 5. Població activa del Moianès per sexes. Percentatges

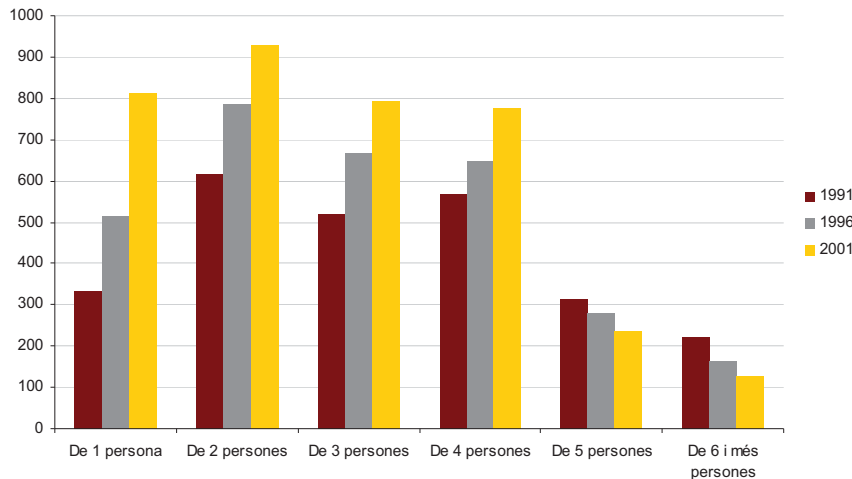

Font: elaboració pròpia a partir de base de dades Hermes de la DIBA.

Com mostra el gràfic anterior, la taxa de població activa femenina augmenta a mesura que passa el temps. Aquest és un canvi que té implicacions més enllà del mercat de treball. Que la dona s'incorpori a l'esfera laboral de forma massiva modifica també les estructures familiars i modifica les relacions entre els cònjuges. De fet, el gràfic següent mostra l'evolució de les

tipologies de llars en funció dels seus membres. Les dades disponibles no ens permeten fer una anàlisi més acurada, ja que només n'hi ha del nombre de persones que integren les llars, i no del tipus de relacions que es produeixen entre elles.

Gràfic 6. Nombre de persones en les llars del Moianès

Font: elaboració pròpia a partir de base de dades Hermes de la DIBA.

Tot i les dificultats que comporta accedir a dades d'una comarca que no és una unitat administrativa, les dades anteriors mostren que les llars unipersonals han augmentat més que la resta de tipologies de nucli. De fet, a mesura que augmenta el nombre d'integrants de les llars, l'increment és més petit, en el període de temps del qual es disposen dades. Pels casos de llars de 5 i 6 membres, la situació ja no és d'alentiment en l'increment, sinó de decrement dels casos.

Les taxes d'activitat femenina de la comarca del Barcelonès són lleugerament més altes que les que presenta el Moianès, però la distància no és prou significativa com per afirmar que existeixen diferències en les taxes d'activitat femenina en funció de l'eix urbà-rural. Val a dir que el cas del Moianès presenta alguna excepcionalitat pel que fa a aquest indicador; l'estudi Rudona (2007) mostra que la mitjana de la taxa d'activitat femenina de les comarques rurals estudiades no arriba al 40% l'any 2001. En tot el període observat per al Moianès, la taxa d'activitat femenina és sempre més alta que aquesta xifra. Aquest fet es pot explicar, en part, per les característiques de l'estructura productiva, en què el sector industrial hi té un pes força destacat, tot i tractar-se d'una zona rural.

4. Anàlisi dels resultats

En el present capítol es presentarà l'anàlisi dels resultats que han de servir per aconseguir els objectius de la recerca i corroborar la hipòtesi plantejada. De tot el volum d'informació recollit durant el treball de camp només es farà servir la que sigui significativa i vagi encarada a l'assoliment dels objectius. A més, també s'han incorporat elements analítics que no estan contemplats en marc d'anàlisi, però han estat incorporats per la seva rellevància i pertinença. Malgrat que no aportin dades significatives per a l'acompliment dels objectius, establiran les bases per a futures recerques.

L'estructura d'aquest capítol seguirà, en certa manera, els objectius plantejats. Com es podrà veure, els resultats del treball de camp han modificat, en part, l'estructura i l'enunciat d'algun dels objectius i també han permès la introducció de nous elements per a l'anàlisi que no havien estat contemplats durant les lectures inicials ni durant l'elaboració del model analític que ha guiat aquesta recerca. Abans, però, es procedirà a presentar les persones entrevistades i els seus contextos per tal d'incorporar elements analítics significatius.

4.1 Presentació de les persones entrevistades

En aquest apartat es farà una primera anàlisi dels resultats. Aquí s'analitzaran els diferents itineraris que han dut a terme els entrevistats des de la seva arribada a l'estat espanyol fins arribar al Moianès. D'aquesta manera es podran posar en context les diverses afirmacions que apareixeran al llarg d'aquest document pel que fa a la dicotomia urbà-rural en les seves percepcions sobre la inclusió dels nouvinguts en els entorns rurals.

El motiu d'aquest primer apartat és el de presentar aquelles informacions que responen més a temàtiques de context, a aquelles temàtiques que permetran interpretar millor les afirmacions i opinions mostrades pels entrevistats en relació als objectius específics que s'ha marcat aquesta recerca.

4.1.1 Els itineraris migratoris

Conèixer els itineraris que han dut a terme els entrevistats des de la seva arribada a l'estat espanyol, fins a establir-se al Moianès, aportarà una informació molt valuosa pel que fa als motius que els han portat a escollir el Moianès com a lloc de residència. Aquestes dades seran importants per començar a definir quins són els factors existents en els entorns rurals que fan que siguin un destí triat per algunes persones nouvingudes per tal d'establir-s'hi.

Al mateix temps, es podran començar a observar diferències entre els entorns urbans i rurals pel que fa a les seves potencialitats com a entorns preferentment inclusius. Dues de les tres persones entrevistades han seguit un itinerari que coincideix amb el model de "disseminació piramidal" descrit per Ferrer (2005) i presentat anteriorment. Això significa que dues de les tres persones entrevistades, quan varen arribar a l'estat espanyol, es van establir en un entorn urbà. En concret, la Laia i l'Arnau van habitar a Terrassa i Barcelona, respectivament, en el moment de la seva arribada a l'estat espanyol. L'Oriol va dur a terme un procés diferent, va

habitar sempre en entorns rurals de diversa naturalesa i amb més etapes abans d'arribar al Moianès.

Taula 7. Itinerari dels entrevistats des de l'arribada a l'estat espanyol

Itinerari fins arribar al Moianès i durada de cada etapa				
Laia	Terrassa (5 anys)			Moià (1 any)
Arnau	Barcelona (8 mesos)	Moià (4 mesos)		Castellterçol (2 anys i mig)
Oriol	Madrid-Barcelona (1 dia)	Calella, Maresme (1 setmana)	Roquetas de Mar, Almeria (2 anys)	Moià (11 anys)

Font: elaboració pròpia

Com es pot observar en la taula anterior, les tres persones entrevistades per aquesta recerca han dut a terme itineraris força diversos, tant pel que fa a la durada de la seva estada a l'estat espanyol com pel que fa a les etapes realitzades, el seu nombre i la naturalesa dels llocs de residència en la dicotomia urbà-rural.

A partir del model de Ferrer (2005) es poden identificar dos tipus d'itineraris diferenciats, la Laia i l'Arnau (model vertical), que varen començar el seu itinerari en els llocs més alts de la piràmide poblacional per acabar el seu recorregut en un entorn rural. En canvi, l'Oriol (model horitzontal) va començar el seu itinerari en zones rurals d'alta especialització agrícola i intensives en mà d'obra. Si s'analitzen els motius que van portar els entrevistats a escollir els seus llocs de residència en el moment de l'arribada, es pot observar la funció de les xarxes relacionals i, en concret i recuperant Bourdieu, s'observa que la desigual distribució del capital social pot ser un element generador de desigualtats o, si més no, que aquest capital determina força les oportunitats dels subjectes:

- Laia: arribà a Terrassa perquè el seu fill ja feia un any que havia migrat i estava ja establert a la ciutat vallesana. El fill va encarregar-se de preparar l'arribada dels seus dos pares buscant un pis per a la unitat familiar i va establir els primers contactes per la posterior inserció en el mercat de treball dels seus progenitors. A través del fill, la Laia disposava de recursos materials i d'una certa xarxa social a Terrassa, en el mateix moment de l'arribada, en què el seu fill era el nòdul de connexió. Aquests contactes preestablerts pel seu fill van permetre a la Laia inserir-se ràpidament en el mercat de treball en el sector dels serveis domèstics.
- Arnau: arribà a Barcelona perquè el seu germà ja s'hi havia establert amb anterioritat. Un cop a Barcelona, es va posar a treballar a la construcció en un entorn principalment ucraïnès. Tant els treballadors com els contractants eren d'origen ucraïnès.
- Oriol: va dur a terme un itinerari que pot ser considerat "normal" per molta població d'origen subsaharià. Les seves eleccions de mobilitat no estaven condicionades per cap familiar ni cap integrant important de les seves xarxes relacionals. La seva mobilitat estava només condicionada per la demanda de mà d'obra. Això indica que, en un inici, les úniques informacions laborals que circulaven per la seva xarxa relacional eren les relatives a ocupacions de molt baixa qualificació, ocupacions que duen a terme quasi amb exclusivitat els nouvinguts. Posteriorment, un cop la seva situació econòmica i administrativa ho permeté, va tornar a Catalunya, ja que aquesta era la seva única preferència residencial.

Com es pot veure, l'element laboral és de cabdal importància a l'hora d'escollir el lloc de residència. La Laia i l'Arnau, malgrat haver decidit condicionats per l'existència de familiars que ja havien obert camí, van escollir residir en entorns urbans pel seu dinamisme i més oportunitats laborals. Al seu torn, els seus familiars "pioners" van decidir viure a Barcelona i Terrassa per les oportunitats laborals més grans que hi havia i per les informacions sobre el mercat laboral que circulaven en les seves respectives xarxes.

El factor laboral, però, també apareix com el principal motiu per haver marxat de les ciutats per anar a viure en un entorn rural. Més concretament, la manca de treball en els entorns urbans arran de la crisi és el que va fer que la Laia i l'Arnau anessin a viure al Moianès. Malgrat que la causa última en tots dos casos hagi estat l'absència de treball, les motivacions en cada un d'ells van ser diferents. El cas de l'Oriol és divers, ja que per a ell el motiu no va ser l'absència de treball sinó la voluntat de prosperar en el seu projecte migratori i viure a Catalunya.

Quan treballava a Andalusia em preguntaven "tu on vols viure quan ho tinguis tot arreglat?" jo dic que me'n vaig a Catalunya i em deien "què dius? Els catalans són racistes!" i jo els deia: m'és igual, a mi m'agrada Catalunya"

Oriol

- Laia: arran de la pèrdua del lloc de treball del seu marit i la dificultat de trobar una altra feina degut a problemes físics, i d'una malaltia de l'entrevistada que la va fer estar de baixa més d'un any -fins esgotar la prestació de la baixa- la situació econòmica de la unitat familiar va arribar a situacions crítiques. En aquell moment, el seu fill ja vivia a Moià amb la seva parella catalana. El cost de vida més baix, i sobretot dels lloguers, va fer decidir a l'entrevistada i el seu marit a anar a viure a Moià. El seu fill ara té una casa llogada de dues plantes amb un apartament a cada una, per una mica menys del cost de la casa que llogaven a Terrassa, i en un dels dos hi viuen l'entrevistada i el seu marit. A Moià el seu marit ha estat treballant com a electricista de forma informal i bescanvia hores de treball amb el seu fill a canvi del lloguer de la casa.
- Arnau: la crisi econòmica va provocar que molts treballadors del món de la construcció perdessin la seva feina. L'Arnau va ser-ne una víctima i va perdre els papers amb la feina. Un cop la situació econòmica es va anar tornant crítica, va decidir anar a provar sort al camp. A través de la seva xarxa formada per compatriotes va arribar a Moià on hi treballà quatre mesos, per acabar trobant una feina qualificada a la indústria de Castellterçol. Fins a la seva arribada a Moià, la informació laboral l'aconseguia exclusivament dels seus compatriotes; en canvi, el pas de Moià a Castellterçol, igualment motivat per factors laborals, ja no va tenir com a intermediaris altres ucraïnesos, sinó població autòctona.

Perquè aquí abans tota la gent estava en la construcció i guanyava diners, quan jo he arribat, això... final! No hi ha feina, paga el lloguer, alimentació,... (...). Si que coneixo gent, d'Ucraïna, que venien d'aquí a Barcelona i em deien "anem al poble perquè hi ha feina, a provar a l'agricultura" i jo mai he treballat a l'agricultura, sempre física i soldador petit! i ara m'he canviat...

Vaig treballar a Moià tres mesos i buscava feina i em van dir que una empresa (a Castellterçol) buscava un noi que està una mica "listo" perquè hi havia màquines i ordinadors (...) em van fer una oferta de treball pels papers. Treballava a Barcelona i quan vaig tenir els papers em van dir "vale, pots venir".

Arnau

- Oriol: en aquest cas, la mobilitat no va ser forçada per una situació econòmica difícil sinó per una voluntat ferma d'anar a viure a Catalunya. L'Oriol va estar a Roquetes

treballant de forma irregular els dos anys; un cop tingué la documentació en regla va començar el seu viatge cap a Catalunya per buscar una ocupació regular. La seva arribada a Moià sí que fou condicionada per la informació que circulava per les seves xarxes socials. Un conegut seu de Roquetes i Calella, i que ara vivia a Caldes de Montbuí, li va facilitar la informació laboral que necessitava sobre una ocupació a la mateixa empresa a Moià i li buscà un pis.

En una línia similar, la Tècnica exposa els motius pels quals la població nouvinguda arriba a Moià o fins i tot a pobles molt més petits. El motiu principal de mobilitat entre la població nouvinguda ja resident a la comarca és el laboral. En aquesta comarca i, també, en altres zones rurals de Catalunya, les comunicacions entre els pobles amb transport públic són precàries o inexistents. Això fa que la població nouvinguda resideixi al mateix municipi en el qual treballa. Posa l'exemple de dos pobles: Santa Maria d'Oló i Granera. Cap dels dos pobles és accessible amb transport públic però a Santa Maria hi ha població nouvinguda atès que té dues indústries. A Granera només hi ha un restaurant i no hi viu cap persona nouvinguda.

Ara perquè té l'eix al costat, però Oló (Santa Maria d'Oló) és un poble que per accedir-hi molt complicat (...) La gent que ha anat a viure allà hi viuen perquè treballen a aquestes indústries, sinó....

A veure, les famílies que hi ha aquí (Moià) d'Uruguay o de Mali és molt difícil que vagin a viure a Granera, no hi arriba cap transport públic.

Tècnica

Hi ha altres persones nouvingudes que arriben a la comarca després d'anar passant pels diversos estadis de la piràmide de poblament citada per Ferrer (2005). Comencen el seu itinerari a Barcelona, a dalt de tot de la piràmide i, a mesura que la feina se'ls acaba en un nivell de la piràmide, passen al següent.

Hi ha gent que va provant. És allò de "a Barcelona no trobo res, vaig cap a Caldes (de Montbui),... Sant Feliu (de Codines),... cap a Moià".

Tècnica

També hi ha les persones que arriben directament a Moià. Aquests casos són la manifestació que les xarxes socials són el principal factor que determina l'elecció del lloc de residència per part de la població nouvinguda. Des del Consorci del Moianès han constatat que tota la gent que ha arribat ja sabia on anava i que, en arribar, també sabia a qui dirigir-se. En la nostra mostra, tots els entrevistats han arribat a Moià a través de les seves xarxes relacionals que els han facilitat informació sobre el mercat laboral.

Com s'ha pogut veure, el factor principal que determina les opcions residencials de les persones nouvingudes és les oportunitats laborals. En un primer moment, l'elecció és majoritàriament urbana, però són nombrosos els casos de persones que es mouen de la ciutat al camp a buscar més oportunitats laborals o un cost de vida més baix. Els entorns rurals, segons la seva particular estructura productiva, són entorns que demanden mà d'obra per realitzar feines poc qualificades i físicament dures; llocs de treball en què la població nouvinguda s'hi ocupa amb facilitat. L'elecció del lloc concret està determinat -en tots els casos estudiats- per la informació que circula a través de les xarxes socials dels individus cosa que, com s'ha vist en el marc teòric, determina enclavaments força homogenis per motiu de procedència o que acullen membres d'una mateixa xarxa social i/o familiar.

4.2 L'emergència de les xarxes

El concepte de xarxa social, com s'ha vist en el marc teòric, ha estat definit de diverses maneres en funció de l'autor i del punt en què aquest posi l'accent. Per al present capítol cal tenir en compte aquest factor, ja que en funció de quina definició de xarxa s'adopti, els elements que cal posar de relleu són uns o uns altres.

Per això es reprendran dues definicions anotades anteriorment: per Sluzki (1996) una xarxa és la suma de totes les relacions que un subjecte percep com a significatives o defineix com a diferenciades de la massa anònima de la societat. En canvi, per Lomnitz (1975) és el conjunt de relacions d'intercanvi recíproc de béns i serveis en un espai determinat. La definició de Sluzky és molt més àmplia i definiria allò que, en el conjunt de la societat, s'entén per xarxa social. El fet de definir-la com a aquelles relacions que es perceben com a significatives no implica que aquesta relació es basi en dinàmiques de solidaritat ni d'intercanvi de béns i serveis. Per tant, en la xarxa social de Sluzky hi entren totes les persones que es considerin rellevants per a un mateix, sigui quin sigui el motiu. En canvi, la definició de Lomnitz és molt més acotada, però, alhora modifica la composició de les xarxes dels individus, ja que hi deixa entrar aquelles persones amb les quals s'ha participat en alguna dinàmica d'intercanvi tot i que la relació no sigui percebuda com a significativa, sinó només instrumental. Per contra, n'exclou totes aquelles persones que resulten significatives per a un mateix però que no hi ha mantingut cap dinàmica d'intercanvi.

Malgrat que qualsevol relació on hi hagi intercanvi de béns pot ser considerada com a significativa, cosa que equipararia les dues definicions en aquest punt, es farà aquesta distinció per tal d'il·lustrar aquelles relacions informals on es donen dinàmiques de solidaritat però que la persona no forma part de la xarxa relacional propera, sinó que la relació és molt puntual i només de caire instrumental. Fer aquesta distinció pren sentit, ja que la proposada per Dabas (1993) només discerneix entre aquelles xarxes institucionalitzades (llindars definits) o les informals (llindars borrosos) i caldria, encara, afegir-hi un subgrup en les de llindars borrosos: les relacions informals no institucionalitzades però que es duen a terme amb persones que no són properes i en què, a priori, tampoc hi ha un càlcul racional que determini la intensitat de la relació. En aquesta tercera categoria hi entrarien totes aquelles persones que de forma espontània i gens organitzada ajuden a nouvinguts amb els quals no tenen cap relació en especial. Per fer la distinció en aquest document parlarem de "xarxes significatives de llindars borrosos" (corresponent a les que encaixen amb la tipologia de Dabas) i "xarxes no significatives de llindars borrosos" (corresponent a la nova tipologia).

4.2.1 Els espais d'emergència de les xarxes significatives de llindars borrosos

En funció de quina tipologia de xarxa de llindars borrosos estiguem analitzant, els espais on sorgeixen xarxes relacionals i on es donen dinàmiques de solidaritat són diversos. En aquesta anàlisi no es tindrà en compte el fet d'ampliar la xarxa a partir de relacions matrimonials. Malgrat que sigui un mecanisme força eficaç i eficient d'eixamplar la xarxa social de les persones nouvingudes amb persones autòctones, en parelles mixtes com el cas del fill de la Laia, aquest és un mecanisme força arbitrari i que és difícilment abordable (i poc pertinent fer-ho) des de les polítiques socials. Si s'analitza el sorgiment de xarxes de suport heterogènies per motiu de procedència i que siguin significatives, s'han identificat bàsicament dos espais: l'espai laboral o formatiu i l'espai d'oci.

L'espai laboral o formatiu: aquests són dos espais privilegiats per tal de permetre l'emergència de xarxes socials de suport atesa la gran quantitat de temps que les persones hi inverteixen i hi passen interactuant. La Laia, malgrat que no disposa d'una xarxa pròpia de persones autòctones al municipi, sí que té una xarxa de relacions significatives amb els companys del curs que està duent a terme a Barcelona. La Laia percep aquestes relacions com a molt fermes i s'han donat dinàmiques de solidaritat importants. Els companys de curs ofereixen sempre que cal una habitació de casa seva a la Laia. També, fruit de la malaltia que va sofrir, els companys de classe van fer una col·lecta de diners per permetre que la Laia pogués continuar assistint al curs. En l'espai formatiu, es poden articular dinàmiques de coneixença mútua de forma més fàcil, i més, tenint en compte que el curs que segueix la Laia és de teràpia Gestalt, cosa que implica un aprofundiment més íntim i personal amb els companys de classe. Aquesta xarxa significativa de la Laia ha emergit en un entorn urbà, però l'entorn d'una aula reuneix característiques que s'identifiquen com a favorables als entorns rurals: baixa densitat de població i proximitat.

Cuando yo enfermé, para mi fue una sorpresa (...) esta gente fue... maravilloso! me han ofertado hasta dinero! (...) cuando supieron que no podía seguir el curso ellos reunieron todo el dinero para que yo pudiera seguir estudiando. (...) pero bueno, tampoco es necesario que uno enferme para ayudar, no es cierto? Pero sí que he conocido la solidaridad de la gente así más próxima, muchísimo, muchísimo.

Laia

Ara bé, no és només en l'espai lectiu on es generen xarxes de relació. L'escola és un altre espai on emergeixen xarxes de relació. El fet de portar els fills a l'escola obre tot un ventall de possibilitats per tal de poder ampliar les xarxes amb persones autòctones. Aquest és el cas de l'Arnau i l'Oriol que, arran de portar els fills a l'escola, han incorporat població autòctona a les seves xarxes.

L'Arnau fa referència en concret a una professora del seu fill i mare d'un amic del nen amb qui han establert una bona relació d'amistat a partir de l'amistat dels fills. Pel que fa a l'Oriol, ha ampliat encara més la seva xarxa arran de portar els fills a l'escola. En termes de capital social, podríem afirmar que l'Oriol ha adquirit una quantitat i qualitat important d'aquest capital, ja que portava els fills a una escola privada, on també va entrar en relació amb altres pares autòctons i algunes d'aquestes relacions són duradores, fins al punt d'haver-li ofert diners o ajuda a l'hora de comprar un cotxe. El cas de l'Oriol, com ja s'ha dit, és un cas atípic d'inclusió social molt reeixida.

M'havia de comprar un cotxe i aquest amic va venir amb el seu pare a buscar un cotxe per mi, només a ajudar-me a mi.

Aquí la gent m'ofereix calers, deixes calers... "eh, quan necessites?" es que això te fa sentir com a casa eh?

Oriol

A més, tant l'Arnau com l'Oriol han establert relacions fortes amb persones autòctones de les seves respectives feines. En aquests casos, tots dos entrevistats en remarquen més la dimensió instrumental en termes de recepció d'ajuda que no pas en remarquen l'amistat (com sí han fet amb els pares dels amics dels seus fills). Del relat de l'Arnau en relació amb la seva amistat amb el marit de la seva cap, en remarca que és aquest qui el porta a comprar a Moià quan ell li ho demana⁹. L'Oriol també en destaca l'ajuda rebuda pel seu cap, ell però, en diversos

⁹ Més endavant es veurà perquè l'Arnau va a comprar a Moià i no fa les compres a Castellterçol

formats, ja sigui en informació, en béns o en serveis. L'Oriol també ha establert bones relacions amb companys de feina.

Per altra banda també s'ha identificat l'espai d'oci com un entorn molt favorable per al sorgiment de xarxes socials heterogènies per motiu de procedència. Aquest espai d'oci és al que, per exemple, va recórrer l'Oriol en el moment de la seva arribada al municipi. Els espais que l'Oriol identifica com a principals quan va començar a teixir xarxes amb autòctons són dos: el primer és el camp de futbol. Ell anava sovint a jugar a futbol i s'afegia als partits que ja estaven en marxa, d'aquesta manera, i a copia d'anar-hi, va conèixer molta gent jove de Moia que després han esdevingut membres de la seva xarxa social més propera i li han permès estendre-la. L'altre espai, que també ha estat apuntat per la Tècnica, és l'oci nocturn. En un ambient distès i de festa, sembla que les persones autòctones són més propenses a establir relacions. A aquest factor cal afegir-hi la qüestió de la densitat de població i la proporció de nous: en entorns amb baixa densitat de població, les opcions d'oci nocturn són força limitades, cosa que propicia que la mateixa gent vagi als mateixos llocs amb molta regularitat, permetent que les relacions establertes en una nit de festa puguin tenir continuïtat. Per altra banda, en llocs amb una alta concentració de nous, sobretot en les ciutats, es poden identificar llocs d'oci nocturn específics per població nouvinguda, cosa que impedeix la interrelació amb els autòctons. Els espais d'oci nocturn han generat, també, l'emergència de parelles mixtes, clar indicador de la interacció estreta entre autòctons i nous en l'espai d'oci nocturn.

Es dona més en espais informals, a la feina o de festa de nit. (...) Als pubs i als bars es dona molt, han sorgit moltes parelles mixtes de nits de festa.

Tècnica

En la definició dels espais es pot observar que la proximitat és un element transversal i constant. Tot i trobar espais on emergeixen xarxes relacionals heterogènies, el que cal és que aquests espais siguin constants així com la gent que els freqüenta. En un entorn urbà l'espai de l'oci nocturn queda molt desdibuixat sota la gran varietat d'oferta d'oci i la mobilitat de la gent d'uns espais a un altres.

En el treball de camp també s'ha comprovat que sorgeixen dinàmiques de solidaritat entre població autòctona i nous que no impliquen cap mena de relació personal ni coneixença mútua, com sí que passa en les xarxes significatives de llinars borrosos. Aquesta constatació és la que ha generat aquesta categorització de les xarxes no significatives. Aquestes són xarxes informals d'ajuda on no hi ha cap mena de vincle emocional. L'evidència que aquests fenòmens es donen força sovint ha propiciat que es dediqui un apartat específic a aquestes persones que han esdevingut referents per als nostres entrevistats.

4.2.2 Els referents de l'ajuda sense càlcul

Totes les persones entrevistades han trobat, en el seu itinerari, persones o espais que els han servit de puntal i els han proporcionat ajuda important. La característica principal és que sempre és una ajuda desinteressada en què no hi ha cap mena de càlcul al darrera.

Com es veurà, dels tres referents que s'han identificat, n'hi ha dos de no institucionalitzats i un que sí que ho és. Aquest últim és el Consorci del Moianès i ha estat inclòs aquí perquè ha esdevingut un autèntic referent i les seves funcions van molt més enllà de les que estrictament correspondrien a un organisme d'aquest tipus.

- La Carnisseria de Moià: Al poble de Moià hi ha una carnisseria que ha esdevingut un referent per a totes les persones que acaben d'arribar al municipi i estan en situació difícil. L'existència d'aquesta carnisseria i els seus serveis van ser revelats per la Tècnica i per l'Oriol, que l'havia freqüentat. En aquesta carnisseria donen carn i aliments a tots els nouvinguts que ho demanen i també ofereixen llits a aquelles persones que no tenen cap lloc on anar. La Tècnica explica que la gent de la carnisseria van ajudar a un nouvingut un dia i ara ja són el referent per totes les persones que no tenen menjar ni habitació.

Ara bé, les funcions de la carnisseria van més enllà de donar aliments i allotjament a les persones nouvingudes que ho necessiten. En certa mesura ha esdevingut un punt de detecció de necessitats i de situacions conflictives, com maltractaments. La gent de la carnisseria col·laboren amb el Consorci, els donen informació i els ajuden a detectar situacions de manca greu.

Actualment, la majoria de persones nouvingudes que han rebut ajuda per part de la gent de la carnisseria consumeixen la carn d'allà. Aquest és un efecte de reciprocitat, però no es pot assegurar que fos un efecte calculat pels propietaris de la carnisseria.

- L'antic locutori de Moià: Tot i que actualment ja està tancat, l'antic locutori va esdevenir un autèntic punt neuràlgic de tota la població nouvinguda que arribava a Moià i, fins i tot, a municipis del costat. El regent del locutori feia de mitjancer entre totes les persones arribades i els mercats laboral i immobiliari. Aquesta persona buscava pis i feina a totes les persones nouvingudes que li demanaven ajuda. La quantitat d'informació que disposava el regent del locutori li permetia ajudar altres persones nouvingudes. Quan el regent del locutori no podia ajudar a alguna de les persones que s'hi adreçaven, les desviava al Consorci. L'antic locutori també col·laborava amb el Consorci en aquest sentit, el de la detecció de necessitats i facilitador d'informació.

Un cop el locutori va tancar, des del Consorci es va detectar un augment important de les demandes d'informació i d'ajuda de tot tipus.

- El Consorci del Moianès: Actualment el Consorci ha esdevingut un centre de recepció i de suport de les persones nouvingudes, molt més enllà de les atribucions que hauria de desenvolupar aquest organisme. A banda de les funcions típiques recollides en la Llei d'Acollida, el consorci actua com a oficina de col·locació de forma informal: les persones del Moianès que necessiten treballadors hi truquen directament i el personal del Consorci els posa en contacte amb persones que estiguin buscant feina. Al Consorci també es busca casa a les famílies que acaben d'arribar, es fan gestions administratives per als nouvinguts, es tradueixen cartes, fa de mediador amb les escoles i centres mèdics, entre altres tasques. A banda d'això també realitzen funcions que es podrien definir com a tasques reproductives, com tenir cura dels infants que estan sols a casa mentre els pares són a la feina. Totes les persones entrevistades valoren molt positivament la tasca que s'està duent a terme des del Consorci del Moianès pel que fa a l'acollida i suport de les persones nouvingudes.

Ells venen aquí a demanar qualsevol cosa, des de traduir una carta de la caixa, que si els arriba publicitat i no saben ni llegir ni escriure, fins a buscar feina... No identifiquen quina feina faig aquí, "qualsevol dubte que tinc, ja m'ho dirà". Aquest canvi és arrel de que el locutori ha tancat, ara per qualsevol dubte, venen a mi.

Tècnica

Aquests són alguns exemples de mecanismes informals (excepte el Consorci, tot i que ha agafat atribucions de caràcter informal) d'ajuda a persones nouvingudes amb les quals no es té un lligam personal ni de coneixença mútua. Aquest és un tipus d'ajuda que també està absent

de càlcul racional. Tal com manifesta la Tècnica, a Moià són diverses les botigues que donen menjar a les persones nouvingudes que ho necessiten, però cap està tant institucionalitzada com la carnisseria o com ho estava el locutori.

Jo tinc un nen petit de 3 anys i mai he comprat roba. Hi ha una família que cada vegada que vaig a comprar roba, em dóna un sac, un sac! I jo dic "ostia"! cada vegada, cada vegada un sac.

Oriol

Cal remarcar, per exemple, que actualment, l'Oriol ha esdevingut també un referent per a la gent nouvinguda que necessita ajuda. En un inici fou ell qui es beneficià de l'ajuda de la carnisseria, el locutori i el Consorci i, actualment, ell és qui acull i alimenta les persones nouvingudes que ho necessiten i també els ajuda a buscar feina i allotjament. Les persones que ajuda no tenen perquè ser conegudes seves, però també les ajuda i, igualment, col·labora amb el Consorci tot facilitant informació sobre la gent que ha arribat, sobre situacions conflictives o precàries.

Jo ajudo als meus amics i a les persones que arriben. Vivim a casa meua i si no treballen no paguen res, ells agafen menjar i roba de Creu Roja o Càritas i quan treballen i tenen calés, ja paguen.

Oriol

L'Oriol, però, ha esdevingut un referent per a tota la gent del poble, ell fa de mitjancer entre la comunitat Africana i la població de Moià. El fet de portar onze anys vivint al municipi i ser una persona coneguda per tothom, que s'ha guanyat la confiança, fa que ell sigui un autèntic mediador.

Les persones són confiança, jo porto onze anys aquí i mai he tingut un problema amb ningú, dono la cara i em tenen confiança. Vaig a arreglar el cotxe i si no tinc calés no pago, quan en tinc, pago. Els electrodomèstics de la casa: nevera, rentadora,... els agafo sense demanar-me nòmina, sense demanar-me res, perquè em coneixen. Aquesta gent, quan un Africà no paga, em truquen i em mostren la càmera "mira, aquest no ha pagat" i jo li dic "tranquil"; vaig a la seva casa i li dic "tu, ves a pagar al Ramón perquè volia denunciar-te a la policia i jo li he dit que no". Al dia següent hi va i paga. Això es confiança, perquè podia anar a la policia, però em truca a mi.

Oriol

El fet d'haver trobat aquests espais i persones que ofereixen ajuda desinteressada -més concretament els casos de persones autòctones- i amb absència de càlcul, posa en relleu que també es poden produir dinàmiques informals de solidaritat útils per la inclusió social sense que es compleixin les condicions que s'han enunciat en el marc teòric d'aquesta recerca. Es teixeixen xarxes de solidaritat en què la distància econòmica, la psicològica i la social són altes i on no hi ha cap procés de coneixença mútua ni de presa de confiança. Aquest fet força a introduir un altre element d'anàlisi en l'estudi de les xarxes de suport heterogènies per motius de procedència: la caritat.

Solidaritat o caritat?

El fet de trobar aquestes xarxes no significatives de llinars borrosos força a buscar altres factors explicatius per a la formació de xarxes de suport diferents als emprats fins ara. No es pot obviar el paper que juga la caritat i el paternalisme que la població autòctona sent cap a la

població nouvinguda. Aquest element ha estat incorporat en l'anàlisi ja que ha estat identificat en el marc teòric en la recerca de Luken i Solana (2005). Aquest és un element rellevant que cal analitzar per entendre millor les dinàmiques de suport que es donen de la població autòctona cap a la nouvinguda.

Aquestes dinàmiques caritatives no poden ser identificades com a dinàmiques solidàries ni altruistes, ja que el rerefons que motiva aquesta ajuda no és pas un sentiment d'identificació personal, sinó un sentiment paternalista, de "pobrets de mi". Per tant, tot i que l'ajuda donada sigui altament útil per a la població nouvinguda, no pot ser analitzada en termes de xarxa social ni de dinàmiques de reciprocitat. L'element caritatiu és important i molt present en la relació entre població autòctona i nouvinguda.

Aquestes dinàmiques i actituds paternalistes vers la població nouvinguda s'identifiquen en els moments inicials de la relació, fins que no es coneix la persona. Aquest tracte, ple de bona voluntat, pot arribar a ser contraproductiu per a la inclusió de la població nouvinguda en la societat del municipi, ja que són vistos com gent desvalguda i les relacions personals són sempre mediatitzades per aquest sentiment de superioritat.

En general la població autòctona sí que es nota que tracten als immigrants com a pobrets, que fins que no coneixen a la persona si que hi ha.... Diguéssim com que són inferiors, "pobrets necessiten ajuda" i a vegades és al contrari, que l'ajuda la necessita el d'aquí. Els tracten com si no tinguessin formació i aquí tenim doctors!

Tècnica

Aquest tipus de relació entre la població autòctona i la nouvinguda també és vista com un marcador de poder, com una ajuda que reforça la distinció social entre els que donen ajuda i els que la reben. Aquesta divisòria que es marca entre donants i receptors, que deixa clars els segments de l'estructura social, també és un exercici d'autoafirmació destinat a reforçar la pròpia identitat i posició social.

La ayuda i el altruismo tienen muchas caras. ¿Des de donde ayudo? ¿Des de qué relación de poder? La solidaridad alimenta el ego.

Laia

La Laia identifica aquestes situacions de forma ràpida, afirma que només cal veure les actituds de la gent que ajuda, ja que a vegades es dóna la situació que s'observen actituds de rebuig cap a la població nouvinguda per part dels autòctons que ofereixen l'ajut. Aquesta incongruència, segons ella, és un marcador que aquest tipus d'ajuda va destinat a ajudar més a qui la dóna que no a qui la rep.

Aquesta actitud paternalista també apareix en les entitats i, fins i tot, hi ha també la qüestió de la pròpia afirmació personal.

También hay poder de las mismas entidades, todos quieren poner sus nombres, te limpia la conciencia.

Laia

La principal problemàtica de la caritat és que no està institucionalitzada i respon només a criteris voluntaristes de qui fa l'ajuda. Això pot generar dinàmiques clientelars i efectes negatius, tant per les mateixes entitats com pels propis nouvinguts. La Tècnica ha identificat un canvi d'actitud en les entitats que ajuden els nouvinguts des de la caritat, arran de la crisi.

També es mostra la volatilitat d'aquest tipus d'ajuda i s'evidencia que, al capdavall, els fonaments són dèbils.

(...) Aquesta visió més assistencial de les entitats "els hem de protegir, els hi hem de donar menjar" i ara com que hi ha sobre demanda "ara aquests demanen massa i un altre potser ho necessita"

Tècnica

Ara bé, cal remarcar que el punt d'inflexió en aquest tipus de relació paternalista entre les persones, és el moment de la coneixença. En el punt en què les persones autòctones coneixen personalment els nouvinguts, aquestes actituds paternalistes, s'acaben.

La coneixença personal també facilita la interacció entre les associacions de nouvinguts i les administracions. Per exemplificar-ho, tant la Tècnica com l'Oriol van fer-se ressò d'un mateix episodi: l'associació de musulmans (l'Oriol n'és el president), el primer any va demanar, a l'Ajuntament, un espai per instal·lar-hi una mesquita; la resposta va ser negativa. Fruit de la participació de l'associació en diversos espais participatius i en diverses iniciatives municipals, actualment les converses s'han reprès amb bones expectatives. Ara els membres de l'associació han deixat de ser persones anònimes i s'han guanyat la confiança del consistori i de la població.

Com s'ha vist, es poden identificar dues tipologies de xarxes de llandars borrosos, és a dir, informals i que han de ser analitzades de forma diversa. Les xarxes significatives de llandars borrosos corresponen a les xarxes on es donen dinàmiques de suport i que estan formades per amics i persones conegudes i rellevants per a l'individu. Aquestes xarxes sorgeixen en espais diversos, com ja hem dit, l'espai laboral i formatiu (més institucionalitzat) i l'espai d'oci (més espontani i informal). D'altra banda, s'ha pogut veure que la coneixença personal és cabdal per poder articular dinàmiques de solidaritat i reciprocitat. Més que els elements enunciats pels teòrics de les xarxes socials i que hem vist anteriorment, el factor clau és la coneixença mútua.

No es pot oblidar que el capital social a què es té accés en el lloc de treball és força similar al d'un mateix, i els companys de feina formaran part d'un estatus social similar, cosa que facilita l'emergència de dinàmiques de solidaritat. També s'ha vist en el cas de l'Oriol, que portava els fills a l'escola privada, que ha entrat en relació amb altres pares d'aquesta escola, cosa que determina el capital social al qual té accés. Malgrat que aquests fets anotats, que reforcen la necessitat de distàncies socials, econòmiques i psicològiques curtes per a l'emergència de dinàmiques de solidaritat, també s'ha vist que aquests factors no són rellevants en el moment en què es coneixen les persones personalment. Per exemple, l'Arnau i l'Oriol han establert relacions que impliquen solidaritat amb els seus caps (en concret el marit de la cap de l'Arnau) i persones de nivells econòmics superiors, de procedència social i ètnica diversa i amb cosmovisions diverses determinades pels seus respectius llocs d'origen.

Es pot afirmar, doncs, que excepte en els casos de les xarxes no significatives de llandars borrosos, el factor determinant que possibilita l'emergència de xarxes personals on s'hi donen dinàmiques de solidaritat, és la coneixença personal. Anant a un estadi anterior en el procés de coneixença de les persones, no es pot destriar el fet que les distàncies econòmiques, socials i psicològiques determinen en gran mesura les persones i el tipus de capital social que integren la xarxa d'un mateix. Les xarxes tendeixen a integrar persones homogènies pel que fa a nivells culturals i educatius, sent una font de reproducció social.

Ara bé, en els entorns rurals, en què la baixa densitat de població fa que les persones interactuïn més en els diversos espais del poble i en què no hi ha tants espais de consum destinats a la distinció de classes, les xarxes socials poden ser més heterogènies per motius de nivells socioeconòmics. La poca densitat de població i les limitades alternatives d'oci, fan que la població dels municipis petits entri en contacte amb altres persones d'estrats socials molt diversos – més que als entorns urbans, en què la distinció de classes espacial, en el consum i en l'oci és molt més evident-, facilitant el sorgiment de xarxes socials molt més heterogènies a tots els nivells. Per tant, es pot afirmar que en els entorns rurals, donada la seva naturalesa i els espais on sorgeixen les xarxes socials, els factors que possibiliten l'emergència de xarxes socials i que hem vist anteriorment en el marc teòric, tenen poca rellevància i en guanya el fet de conèixer personalment les persones.

4.3 El paper de les xarxes en la inclusió social dels nouvinguts als entorns rurals

En aquest apartat s'analitzarà quin paper han jugat les xarxes socials a l'hora de facilitar la inclusió social de les persones nouvingudes en els entorns rurals. Amb aquest objectiu estudiarem, bàsicament, dos aspectes: d'una banda, en quin moment s'activen aquestes xarxes i, de l'altra, quin és el tipus d'ajuda rebuda per part de les persones autòctones i com aquesta ajuda afecta als processos d'inclusió social de la població nouvinguda.

La constatació que la tipologia de xarxes analitzada anteriorment, les significatives de llinars borrosos i les no significatives de llinars borrosos, també presenta diferències en les qüestions que s'analitzaran aquí, farà que aquest capítol sigui estructurat a partir de l'observació d'aquestes dues tipologies de xarxa que s'han identificat.

Tot i que la distinció entre les dues tipologies de xarxa no sigui perfectament delimitada, es pot afirmar que, com es veurà, les xarxes no significatives solen aportar béns i s'activen en moments molt puntuals de necessitat; quant a les xarxes significatives de llinars borrosos, solen oferir ajuda en forma de serveis o informació i la seva activació és més continuada i sostinguda en el temps. També cal afirmar que les distincions entre els tipus d'ajuda rebuda (informació, béns o serveis) no són sempre fàcilment distingibles entre elles, i hi ha formes d'ajuda que no encaixen perfectament en aquesta tipologia.

4.3.1 Les xarxes no significatives de llinars borrosos

En l'apartat anterior ja s'han identificat elements que podrien entrar en aquesta anàlisi. Aquestes xarxes, recordem-ho, són aquelles de caire informal i no institucionalitzat que estan formades per persones amb les quals no es té relació personal i tampoc hi ha un càlcul (tot i que com veurem, a vegades pot ser-hi però no en termes de reciprocitat). També resulta difícil de discernir en quin moment una persona membre de la xarxa passa de no ser significativa a ser-ho. En interrogar els entrevistats, aquests qualifiquen "d'amics" moltes persones que segurament no formen part de la seva xarxa més propera, però que tot i això han passat per un procés d'identificació mútua fruit de la reiteració del contacte.

Amb una mostra més gran i amb més diversitat geogràfica, també es podria afirmar una tendència que s'ha observat aquí com és la diferència en el tipus d'ajuda en funció de la procedència (nouvinguda o autòctona) de les persones que la donen. Les persones autòctones que ofereixen ajuda des d'aquest tipus de xarxa solen facilitar més aviat béns que no pas un

altre tipus d'ajuda; en canvi, quan són les persones nouvingudes les que ajuden, solen proporcionar suports d'altres tipus.

L'ajuda prestada per aquest tipus de xarxa, com s'ha vist, va força lligada a un sentiment paternalista que genera dinàmiques caritatives més que no pas de solidaritat, ja que no hi ha hagut un procés d'identificació mútua i l'ajuda es dona des d'una posició desigual en termes d'escala social.

Com s'ha dit, aquestes xarxes no responen a un procés de coneixença mútua i les persones que ajuden no formen part de la xarxa propera a les persones nouvingudes. Per tant, la funció que desenvolupen les xarxes socials pel que fa a la detecció de necessitats, en aquest cas, no existeix. La persona que dona l'ajuda no pot detectar els moments més grans de manca de la persona receptora, ni tampoc pot assabentar-se'n per altres nodes de la xarxa, ja que no hi participa. Per tant, aquestes xarxes només poden ser activades quan la persona que requereix d'ajuda, en demana. Podem afirmar doncs, que aquestes xarxes només s'activen en moments de forta necessitat, ja que, per norma general, el fet de demanar ajuda, sobretot a desconeguts, ofereix resistències. Quan analitzem amb més detall els relats dels entrevistats, es podrà observar que també hi ha alguna excepció.

El cas de la carnisseria de Moià és el més representatiu: persones autòctones que ofereixen ajuda a nouvinguts amb qui no tenen cap relació personal, la majoria de vegades en forma d'aliments però també en forma de serveis residencials, sense esperar cap compensació des de la reciprocitat. Només proporcionaven l'ajuda si les persones nouvingudes la demanaven. Però en els relats dels entrevistats hi ha més exemples.

Moments d'activació i tipologia d'ajuda

En el relat de la Laia es poden identificar dos moments en què ha rebut ajuda per part de xarxes no significatives. Per un costat hi ha la dona de la immobiliària¹⁰, que va facilitar un tipus d'ajuda difícilment identificable. Més concretament, l'ajuda anava dirigida al seu fill, però pel cas, també val. La dona de la immobiliària va llogar un pis força gran i car (hi havia de viure una família) a un noi jove immigrant sense avals i amb una feina poc estable i no massa ben remunerada. A banda de facilitar l'accés al pis, també va aconseguir una rebaixa al preu del lloguer. Es podria dir que aquesta ajuda és en forma de béns, però l'ajuda lliurada no és estrictament un bé.

En aquest cas, i ja parlant en termes d'inclusió social, l'activació d'aquesta xarxa no significativa de llindars borrosos va suposar, per a la Laia, disposar d'una vivenda des del mateix moment de la seva arribada i, a través de la rebaixa del lloguer, tenir una vivenda força econòmica (cal recordar que parlem de l'època del *boom immobiliari*) que permetia mantenir recursos econòmics per destinar a altres finalitats. En termes estrictes d'inclusió, cal remarcar la importància de disposar d'un referent en el moment de l'arribada i d'un lloc on poder establir-se i considerar-lo "casa teva". Són conegudes de tots situacions de moltes persones nouvingudes que han de passar els primers dies o mesos dormint al carrer, en albergs o en

¹⁰ A Terrassa, una agent immobiliària va facilitar un pis gran i rebaixat de preu al fill de la Laia sense conèixer-lo, perquè s'hi pogués instal·lar amb els seus pares quan arribessin. Posteriorment, aquesta dona va ajudar la família de la Laia en diverses ocasions i sempre en l'àmbit de la immobiliària, en forma de facilitats en la gestió, informació sobre les millors cases i rebaixes de preus.

Actualment, la Laia i aquesta dona són amigues i és la Laia qui l'ajuda en ocasions en forma de consell, donada la seva formació en teràpia Gestalt. L'agent immobiliària no ajudava altres nouvinguts.

Aquest exemple no ha estat incorporat atès que correspon a un episodi urbà.

“llits calents”. En termes de la posterior inclusió laboral i per la regulació de la situació administrativa, disposar d’una domicili és summament important per les qüestions administratives, però també per les qüestions d’autoestima i, fins i tot, d’imatge i higiene personal. Al mateix temps, el fet d’haver aconseguit una rebaixa en el lloguer també és positiu en termes d’inclusió social, ja que rebaixa la pressió sobre les finances familiars i, per consegüent, rebaixa la pressió en altres aspectes de la vida. La qualitat relacional de la inclusió social, fa que rebre ajuda específica en alguns dels àmbits de l’exclusió, afecti també a la millora de la inclusió social en general.

Un altre suport rebut per part de la Laia va ser clarament en forma de béns. Aquest cas serveix també per introduir un altre element a la discussió anterior sobre solidaritat o caritat. Com ja s’ha dit, la Laia treballava fent neteja a diverses llars de Terrassa. En una d’aquestes cases, just abans de marxar cap a Moià li varen donar uns quants mobles per tal de poder-los posar a la casa nova. La relació que mantenia la Laia amb aquestes persones era estrictament laboral i sempre mediatitzada per la desigual situació de poder. És a dir, no hi havia una relació d’amistat propera. La Laia analitza aquest fet incorporant un element nou: la prestació de béns, molts cops, es fa amb aquelles coses que estaven destinades a ser llençades i que ja no tenen cap valor.

En las casas que trabajaba me dieron muebles, ropa, pero claro, es una ayuda que se puede cuestionar. Es algo que me molesta en casa y en lugar de tirarlos lo doy, es dar porque sobra. (...) aunque fuera por eso me fue muy bien, eh?

Laia

Aquest és un altre element important a tenir en compte a l’hora d’analitzar les dinàmiques que es produeixen en el si d’aquestes xarxes entre població autòctona i persones nouvingudes. Al sentiment paternalista i caritatiu, que ja s’ha esmentat abans, cal incorporar aquest element, que pot estar-hi relacionat. Molta població autòctona dóna uns béns simplement com a alternativa a llençar-los. El que sí cal remarcar és que aquells mobles, segurament haurien acabat llençats si la Laia no hagués canviat de casa. Per tant, en aquest cas i a falta de majors anàlisis, es podria donar que tampoc hi intervinguessin les dinàmiques de distinció social observades en l’anàlisi de la caritat.

Una situació semblant la viu l’Oriol en el cas, ja esmentat, de la botiga de roba de nens petits que li regala sacs de roba per als seus fills. Les persones de la botiga no formen part de la seva xarxa propera i només donen aquest tipus d’ajuda en forma de béns quan ell es dirigeix a la botiga a comprar roba per als seus fills, és a dir, només en un moment de necessitat manifestada pel propi nouvingut (cal apuntar que l’Oriol no demana aquesta ajuda, sinó que li és oferta quan ell va a *comprar* la roba).

Seguint amb l’Oriol, podem mostrar un exemple d’ajuda en les xarxes no significatives que no és donada en forma de béns, sinó d’informació.

L’empresa on treballava abans era allà al polígon i l’home del bar on esmorzava cada dia em deia d’altres feines més bones i vaig poder canviar de feina.

Oriol

En aquest cas, malgrat que l’home del bar no sigui considerat una persona propera, hi ha l’element de la reiteració del contacte personal. És rellevant el fet que l’Oriol i l’home del bar tenien un contacte quotidià, tot i que fos en una relació de client-cambrer. La situació del bar i el fet de treballar com a cambrer posa a l’home del bar en una situació privilegiada com a node d’informació laboral. Treballadors de diverses empreses es troben cada dia al bar i aporten la

seva informació sobre el mercat laboral de forma totalment informal i en el marc d'una conversa distesa. Aquesta informació se centralitza en els treballadors del bar que, després, la redistribueixen entre altres clients. Caldria esbrinar quins criteris utilitza aquesta persona per distribuir la informació i a qui la distribueix. Les possibles explicacions (en el segon cas) serien, per un costat, que s'hagi, efectivament, produït un procés d'identificació més gran amb l'Oriol i, per altre, la concepció caritativa i paternalista cap a l'Oriol per la seva condició de persona nouvinguda (també una combinació de les dos).

En el cas de l'Oriol i en termes d'inclusió social relacional, es pot afirmar que les xarxes no significatives de l'indar borrosos també han estat altament útils. En el cas de la botiga de roba, es pot afirmar que l'ajuda prestada és molt útil, sobretot, en moments de dificultat econòmica en tenir coberta de forma gratuïta una de les necessitats bàsiques. Aquest fet també treu pressió sobre les finances domèstiques. Però caldria veure si no hi entren elements dels que s'han identificat en el cas dels mobles de la Laia. En el moment de l'entrevista, en què l'Oriol gaudia d'una situació econòmica bona, aquest tipus d'ajuda ja no és tant necessària. Per altra banda, una ajuda que sí que és altament útil i també permet un procés d'inclusió molt més reeixit, és la informació sobre el mercat laboral (més endavant entrarem en més detall en aquest punt) que ha rebut l'Oriol per part de les seves xarxes no significatives. Aquesta informació li ha permès accedir a una ocupació més bona, fet que repercuteix en molts altres àmbits de la seva vida seguint la lògica relacional de la inclusió social.

Aquest últim exemple, sense tenir més informació sobre el cas, mostra un punt intermedi entre les dues tipologies de xarxes i demostra, també, que les dues tipologies de xarxes faciliten diferents tipus d'ajuda.

Malgrat que s'han vist casos de tot tipus, l'ajuda en aquestes xarxes es produeix, de forma majoritària, al moment de l'arribada, ja que és quan més necessitat es té. A mesura que les persones nouvingudes avancen en el seu procés d'inclusió i van creant la seva pròpia xarxa social, l'ajuda es rep de les xarxes significatives i aquesta es transforma en una ajuda informativa i de serveis.

Abans d'analitzar les xarxes significatives, cal incorporar un altre element en l'anàlisi del tipus d'ajuda i les variables que la condicionen. Durant el treball de camp s'ha observat que, en aquest tipus de xarxa, la tipologia d'ajuda varia en funció de la procedència de la persona que la dona. Com ja s'ha afirmat anteriorment, caldria un treball de camp més ampli per poder fer afirmacions en aquest sentit. De totes maneres, es presentaran els resultats observats encara que manqui fonament científic per fer-les. Un dels referents de l'ajuda sense càlcul que s'ha apuntat anteriorment és l'antic locutori de Moià regentat per una persona d'origen subsaharià. Al locutori, les persones nouvingudes hi trobaven un punt de referència en arribar; allí rebien instruccions i informació sobre el mercat laboral i d'habitatge. De l'entrevista no se'n desprèn si també facilitava ajuda en forma de béns directament, però sí que ajudava en forma d'informació i serveis de mediació a l'hora de buscar feina i pis.

Abans anaven a veure el Dembo (regent del locutori) i els buscava pis, una feina,... i si no els desviava cap aquí (...) si, si, hi anaven gent de totes les procedències i els ajudava a tots.

Tècnica

L'Oriol, també ha esdevingut un referent en la prestació d'ajuda a persones nouvingudes, com ja s'ha explicat anteriorment.

A casa meva ha dormit molta gent, jo tinc un cotxe i porto a la gent on cal (...)
un dia una dona va parir al meu cotxe anant a l'hospital!

Oriol

En l'entrevista tampoc es va fer explícit si l'Oriol també oferia ajuda en forma de béns, però sí que va quedar clar que quan la donava era en forma de serveis i/o informació. A més, com hem vist, l'Oriol ajuda la població nouvinguda fent de mitjancer en certs aspectes i actuant com a garant i avalador de les persones acabades d'arribar.

Com es pot veure, doncs, i a falta d'una investigació més àmplia que permeti afirmar aquests resultats, s'observa una diferència en el tipus d'ajuda que es fa en funció de l'origen. A priori i sense una anàlisi en base a dades empíriques, hi ha dues explicacions: la primera, més simple, seria que les persones nouvingudes que presten ajuda no tenen suficients béns com per donar-los a altres persones en forma d'ajuda sense càlcul. Una altra possible explicació és la que diria que les persones nouvingudes que ofereixen ajuda no tenen aquesta visió paternalista i caritativa vers els altres nouvinguts i entenen més quines són les millors formes de suport per a la inclusió social de les persones nouvingudes; això és, ajuda en termes d'informació laboral i residencial i serveis destinats a possibilitar un desenvolupament autònom de la vida de les persones nouvingudes. Encara hi ha una altra explicació que, en certa manera, combina les dues anteriors: en una cita de l'Oriol que s'ha presentat anteriorment, es veu que ell recomana a les persones que s'allotgen temporalment a casa seva que s'adrecin a les institucions com Càrites i Creu Roja a buscar aliments i roba. L'ajuda en forma de béns es reserva per a aquestes institucions o els referents identificats anteriorment (ja sigui perquè les persones nouvingudes no poden fer-ho, ja sigui perquè aquestes institucions només es dediquen a això i sembla lògic aprofitar aquests recursos) i són les persones nouvingudes les que faciliten més l'accés al mercat laboral i residencial, entre d'altres aspectes, en forma d'informació i serveis. En certa manera, doncs, es dona una certa coordinació no buscada entre les persones i institucions autòctones que només faciliten béns i les persones nouvingudes que faciliten informació i serveis.

Per a aquesta tipologia de xarxes la distinció urbà-rural no sembla ser massa significativa. El material empíric recollit no permet fer distincions en aquest sentit entre unes experiències i unes altres. De tota manera, el fet que en aquest tipus de xarxes no hi sigui necessària la identificació personal ni la coneixença mútua fa que els elements de proximitat inherents en els entorns rurals no siguin rellevants. D'altra banda, en el cas del locutori, sí que s'hi podrien incorporar elements de proximitat que van permetre que aquest espai es convertís en un referent. El fet de ser l'únic locutori al municipi fa que aquest sigui el punt neuràlgic gairebé per força. Caldria observar si als entorns urbans també es pot parlar d'aquests referents o si, al contrari, aquests queden molt dissolts atès el gran nombre de possibilitats d'espais perquè es converteixin en referents.

Un element que sí que podem afirmar implícit en els entorns rurals, per motiu d'aquesta manca de diversitat en establiments destinats a persones nouvingudes, és el fet que aquests espais es converteixen en un lloc comú de persones nouvingudes de totes les nacionalitats existents; faciliten el contacte entre persones nouvingudes de diferents punts i el sorgiment de xarxes heterogènies. Als entorns urbans, la diversitat d'establiments i la concentració espacial dels nouvinguts per motiu de procedència provoquen que els nouvinguts tendeixin a relacionar-se bàsicament amb persones de la seva mateixa ètnia o procedència.

En termes d'inclusió social relacional és altament desitjable que les persones nouvingudes diversifiquin els membres de les seves xarxes socials per motiu de procedència, ja que no es

generen dinàmiques d'enroc en la pròpia cultura i comunitat. La diversitat de procedències en les xarxes socials també diversifica molt les possibilitats de contacte amb altres xarxes socials on la informació que hi circula pot ser completament diversa, cosa que augmenta les possibilitats d'accés laboral, informació sobre el mercat laboral, possibilitats de participar, entre d'altres.

4.3.2 Xarxes significatives de llindars borrosos

Com en l'anterior cas, al llarg del document ja s'han anat endevinant alguns dels elements que s'exposaran aquí. Tot i la diferència observada anteriorment en el tipus d'ajuda donada en funció de la procedència de qui la fa, aquesta mateixa diferència també és observable en funció del tipus de xarxa a què ens estiguem referint. Al final d'aquest apartat es buscaran possibles explicacions a aquest fet diferencial, encara que aquestes explicacions no podran ser extreïdes de les dades empíriques en la mesura que fora desitjable.

Aquest tipus de xarxa tendeix a oferir ajuda en forma d'informació i serveis més que no pas de béns. Com ja s'ha afirmat abans, no resulta senzill discernir entre aquelles persones que efectivament formen part de la xarxa més propera i aquelles que no, però que igualment reben el qualificatiu "d'amic". Per tant, aquesta anàlisi es farà acceptant que totes aquelles persones que han estat identificades amb el qualificatiu "d'amic" realment formen part de la xarxa més propera i, per tant, la relació és significativa.

El moment en què s'activen aquestes xarxes quan s'ha d'entrar en dinàmiques de solidaritat i reciprocitat (a diferència de les xarxes no significatives de llindars borrosos on no hi ha càlcul ni dinàmiques de reciprocitat esperades) és posterior a l'arribada. Aquesta és una afirmació que es pot desprendre sense analitzar els resultats, ja que per disposar d'una xarxa significativa en el lloc de residència s'ha hagut de passar per un procés en què la persona nouvinguda s'hagi incorporat en els espais que permeten l'emergència de xarxes. A diferència de les altres xarxes, també cal remarcar que aquesta ajuda, quan es rep, prové més d'un oferiment que no pas d'una demanda explícita de la persona que requereix l'ajuda.

Me han ofertado hasta dinero! (...) cuando supieron que no podia seguir el curso ellos reunieron todo el dinero para que yo pudiera seguir estudiando.

Laia

Aquí la gent m'ofereix calés, deixes calés... "eh, quan necessites?" es que això te fa sentir com a casa, eh?

Oriol

Anteriorment ja s'ha vist quins són els espais en què les persones nouvingudes dels entorns rurals solen començar a teixir les seves xarxes socials i quin tipus d'ajuda solen rebre. Dels relats dels entrevistats se'n desprèn que l'ajuda que reben de les seves xarxes socials és bàsicament en forma d'informació i serveis més que no pas de béns. Tot i això, tant la Laia com l'Oriol afirmen que les seves xarxes significatives també els han ofert diners quan ha calgut. Ara bé, en el cas de la Laia aquesta ajuda en forma de béns va respondre a un fet molt determinat.

L'Arnau, en el seu relat, mostra una gran varietat d'ajuda rebuda, d'acord amb la diversitat dels membres de la seva xarxa. A canvi, ell entra en dinàmiques de reciprocitat sempre que és possible.

El marit de la meua jefa em porta en cotxe quan em fa falta anar a comprar a Mojà, sempre parlem, a vegades em fa regals (...) Altres pares de nens de l'escola se l'emporten a casa a jugar a les tardes i a vegades venen a casa (...)
Un amic metge, m'ajuda i em dóna consells per la meua malaltia

Arnau

Com es pot veure, l'Arnau rep ajuda dels membres de la seva xarxa més propera però sempre en forma de béns o de serveis, amb l'excepció dels regals puntuals que li fa el marit de la seva cap, però no responen a la satisfacció d'una necessitat.

Pel que fa a la Laia, ella afirma que els seus companys de curs, que han esdevingut una part de la seva xarxa de relacions significatives, li ofereixen casa seva per dormir sempre que sigui necessari per tal d'assistir al curs que realitza a Barcelona. Un cop més, ajuda en forma de serveis.

En termes d'inclusió social la prestació de serveis a través de les xarxes és un element molt recurrent i força important per la població nouvinguda, sobretot si no poden resoldre les seves necessitats a través del mercat, ja sigui per inexistència d'oferta ja sigui perquè la situació econòmica no ho permet. Tant la Laia com l'Arnau han resolt certs problemes a través de la prestació de serveis de les seves xarxes relacionals significatives. En els casos concrets presentats, el benefici més gran que se'n desprèn és a nivell econòmic, ja que els entrevistats poden solucionar necessitats d'allotjament, mobilitat o reproducció a través de les xarxes i no del mercat.

D'altra banda, reprenent l'apartat dels itineraris de les persones entrevistades en aquesta recerca fins arribar al Moianès, es pot observar que la circulació d'informació en les xarxes significatives és molt important, sobretot per a les persones nouvingudes. Tots els seus itineraris han estat condicionats per la informació que ha circulat per les seves xarxes socials. La circulació d'informació en les xarxes és un factor molt important per a la inclusió social de les persones nouvingudes, però també de les autòctones, ja que s'hi poden trobar més bones ocupacions, millors lloguers, informació sobre recursos públics, entre d'altres.

4.3.3 Els diferents tipus d'ajuda en funció de la xarxa

Com s'ha vist, els diversos tipus de xarxa proveeixen diferents tipus d'ajuda i en diversos moments. També s'ha vist que aquesta diferenciació queda distorsionada si la persona que ofereix l'ajuda és nouvinguda o autòctona.

En el marc teòric ja s'ha presentat una recerca que arriba a unes conclusions similars pel que fa a la distinció del tipus d'ajuda; Veronica de Miguel Luken i Miguel Solana (2005) destaquen que la població nouvinguda entrevistada, en un 60%, havia rebut ajuda material per part de població autòctona, però aquesta xifra es redueix al 30% quan l'ajuda és en forma d'informació per aconseguir una vivenda.

En aquest apartat s'intentarà justificar per què és més desitjable l'ajuda rebuda en forma d'informació i serveis per a la inclusió social i s'intentaran trobar motius que expliquin aquesta diferència.

L'ajuda en forma de béns, com ha estat analitzada aquí, respon en gran part a sentiments paternalistes i caritatius. La lògica de la prestació de béns és assistencialista, cosa gens desitjable quan es parla d'inclusió social. En la literatura sobre inclusió social es parla de les

“noves lògiques polítiques”¹¹ necessàries per fer front a un fet nou i multidimensional com és l'exclusió social. La inclusió persegueix generar ciutadans autònoms que, des de la seva diferència, es puguin desenvolupar plenament i en la forma que vulguin en la societat en què viuen. Cal atorgar els recursos i transformar les estructures necessàries perquè això sigui possible. Les velles polítiques socials clarament assistencialistes s'han mostrat ineficaces perquè, entre altres motius, no motiven ni faciliten que les persones adquireixin els recursos necessaris per desenvolupar-se de forma autònoma en la societat.

Aquesta necessitat de reinventar la manera d'encarar la tasca inclusiva no significa que les polítiques assistencials hagin de desaparèixer, de moment. Cal articular un seguit de polítiques que vagin orientades a pal·liar de forma directa les necessitats més greus de carència com les que pot patir una persona nouvinguda acabada d'arribar. Per tant, l'ideal és la combinació de totes dues lògiques polítiques. Ara bé, aquesta assistència que realitzen tant les administracions, com les entitats i les persones individuals que integren les xarxes no significatives, ha de tenir data de caducitat per evitar la cronificació i donar pas a un tipus d'ajuda emancipadora.

L'ajuda en forma d'informació i serveis és un tipus d'ajuda que possibilita aquest desenvolupament autònom més gran que l'ajuda en forma de béns. La informació sobre noves possibilitats laborals facilita que les persones nouvingudes millorin les seves condicions laborals i retributives i això té impacte en totes les altres esferes de la seva vida i la de la seva família. Al mateix temps, una major estabilitat i qualitat laboral permet a les persones, en general, poder articular i començar projectes de vida autònoms. Per altra banda, la prestació de serveis supleix mancances de conciliació laboral, mobilitat, habitació, entre d'altres i permeten que la vida de les persones pugui ser duta a terme d'una manera més d'acord amb el seu projecte i trajectòries vitals.

Ara bé, els resultats de l'anàlisi presentada obren més interrogants, com per exemple, per què les xarxes no significatives no faciliten informació o serveis i es dediquen bàsicament a la donació de béns. Una possible explicació seria que l'ajuda en forma de béns requereix una implicació mínima amb la persona receptora de l'ajuda, ja que feta la transacció, s'acaba la relació; en canvi, donar informació o prestar un servei requereix d'una interacció més llarga i de cara a cara. També hi entra la qüestió de la coneixença personal, que facilita el compartir informació important i la prestació de serveis. Podria argumentar-se que la informació que facilita l'accés a millors oportunitats laborals o millors condicions d'habitabilitat es reserva per aquells integrants de la pròpia xarxa, ja que és un recurs finit i pel qual es competeix. Per tant, és plausible que els membres d'una mateixa xarxa tendixin a reservar les millors informacions pels seus propis membres i la veti a les persones externes de la xarxa en una dinàmica de protecció grupal, en un context de competició per determinats recursos escassos.

4.4 La situació dels entrevistats en termes d'inclusió social

Al llarg de l'anàlisi presentada fins ara ja s'han vist els espais d'inclusió social al què recorren les persones entrevistades i ja s'endevina que, efectivament, la mostra està composta per persones que gaudeixen d'unes situacions d'inclusió força reeixides.

¹¹ DIBA (2008). Plans Locals d'Inclusió Social. Guia metodològica. Documents de Treball, Barcelona

Un cop analitzats els contextos d'emergència de les xarxes socials i la seva utilitat en termes d'inclusió social, cal analitzar les situacions socials objectives de les persones entrevistades per tal de poder corroborar la utilitat de les xarxes socials, en termes d'inclusió, per a la població nouvinguda. Aquesta és una tasca força difícil i que hauria de ser duta a terme a partir d'uns indicadors fiables i vàlids que permetessin dibuixar la situació social dels entrevistats en tots els àmbits definits¹². Les aproximacions quantitatives a l'anàlisi de l'exclusió social en els individus no són nombroses en la literatura i, les que hi ha, pateixen dèficits de fiabilitat donada la complexitat del fenomen de l'exclusió social.

Es prendrà com a referència el triangle de la inclusió (Subirats, 2005) presentat anteriorment per tal d'analitzar cada una de les situacions vitals, en termes d'inclusió, de les persones entrevistades. En alguna ocasió també es farà esment a algun dels set àmbits de l'exclusió social definits, ja que s'ha identificat alguna situació que cal esmentar per comprendre millor la situació social dels entrevistats.

Els tres pilars que sustenten les situacions d'inclusió són: la participació en la creació i producció de valor, la participació política i ciutadana i la participació en xarxes relacionals i/o familiars. Aquests tres pilars serviran per definir les variables que seran tingudes en compte a l'hora d'intentar tipificar les situacions vitals de les persones entrevistades.

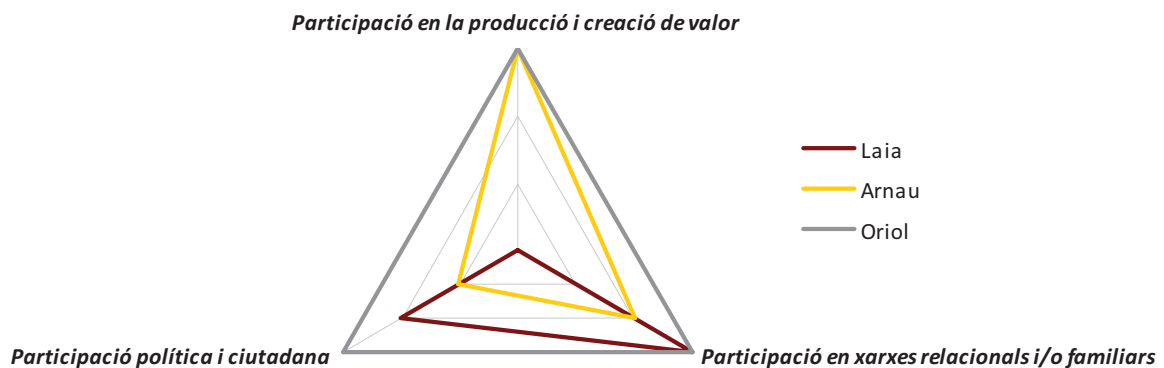
- Laia: en el moment de l'entrevista, la Laia no tenia cap ocupació remunerada ni el seu marit tampoc, però a canvi estava duent a terme un curs de formació per poder realitzar teràpies amb metodologia Gestalt i participa activament amb l'entitat que ofereix el curs a canvi d'una beca. La seva xarxa relacional en el municipi es compon de la seva família i la família política del seu fill. A part, manifesta que no té amistats íntimes al poble. Amb qui sí tenia una relació estreta és amb els companys del curs, però com que es duu a terme a Barcelona, les relacions queden geogràficament allunyades. Tot i això, la Laia afirmava haver participat en dinàmiques de solidaritat i reciprocitat amb els companys del curs. A nivell administratiu cal remarcar que la Laia té la nacionalitat espanyola, ja que el seu marit té ascendència espanyola. Cal remarcar que la casa on habita la té llogada el fill i no paguen lloguer. En termes residencials, pateix risc d'exclusió. Malgrat això, la seva xarxa més propera ofereix els recursos necessaris per evitar situacions de risc, encara que la dependència del fill fa que la situació sigui delicada.
- Arnau: la seva participació en el mercat laboral era regulada i a temps complert. A més, la feina que realitza requereix qualificació perquè ha de fer servir maquinària controlada per equips informàtics; en aquesta ocasió, la seva titulació en òptica física (no homologada) li ha servit per accedir a una ocupació de qualitat. En canvi, la participació en entitats és inexistente i amb qui més es relaciona és amb persones de la mateixa procedència o estrangeres. Té relació amb població autòctona i n'ha incorporat a la seva xarxa significativa, tot participant en dinàmiques de solidaritat i reciprocitat. Malgrat això, els membres autòctons en la seva xarxa són força escassos.
- Oriol: també inserit en el mercat de treball regulat. A part de la seva ocupació principal, també treballa alguns caps de setmana com a cuiner. Participa activament en el teixit associatiu del municipi i ha col·laborat amb diverses administracions com a mediador i traductor. La seva xarxa de relacions és molt àmplia i està integrada per població estrangera i autòctona, fins al punt que considera una persona catalana com al seu millor

¹² L'IGOP va definir el model teòric de l'exclusió social i identificà set àmbits: l'econòmic, el formatiu, el laboral, el residencial, el social i sanitari, el relacional i el comunitari-polític. Subirats, J. (2004) Pobreza y exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea. Fundación La Caixa: Barcelona.

amic, i ha participat en diverses dinàmiques de solidaritat i reciprocitat. També té la nacionalitat espanyola.

A continuació es presenta de forma gràfica la representació de la situació dels entrevistats en relació als tres pilars de la inclusió social. A partir de la breu descripció realitzada anteriorment s'ha atorgat un valor del 0 al 3 en cada un dels tres pilars. Aquest és un exercici de poca rigorositat científica, però la seva finalitat és mostrar les diverses situacions dels entrevistats en termes d'inclusió social. S'ha atorgat un valor de 3 a aquelles situacions laborals regulades i estables (Arnau i Oriol) i un 0 a l'absència de treball (Laia). El valor 3 del pilar de participació política s'ha atorgat a aquells que disposen de la nacionalitat i participen en associacions o entitats (Laia i Oriol) i el valor 1 a aquella situació regularitzada però només amb els permisos de treball i residència i la no participació cívica (Arnau). Pel que fa al pilar relacional, el valor 3 ha estat atorgat a aquelles situacions en què les xarxes proveeixen un suport molt important i/o es tenen relacions estretes amb població autòctona (Laia i Oriol), a l'Arnau se li ha atorgat un valor de 2 pel fet que té relació majoritàriament amb població estrangera, però també rep ajuda de membres autòctons de la seva xarxa significativa de forma puntual i no depèn de les xarxes per subsistir.

Gràfic 7. Situació dels entrevistats en termes d'inclusió social

Font: elaboració pròpia

Com es pot veure, els entrevistats presenten situacions ben diferenciades. Cap d'ells presenta un risc evident d'exclusió social, ja que tots ells estan inserits plenament en algun dels pilars de la inclusió social. De cara a poder desenvolupar un projecte de vida autònom, es podria establir que la situació més vulnerable és la de la Laia, ja que, de moment, té una alta dependència de la seva xarxa social primària. L'Oriol representa el màxim exponent de la inclusió social, més encara que molta de la població autòctona que habita al Moianès.

La inclusió en el mercat de treball, i en la línia del que ja s'ha afirmat en el marc teòric i s'ha pogut observar en l'anàlisi, és la forma més recurrent i efectiva de començar un procés d'inclusió social. La participació del mercat permet no només accedir a una renda, sinó també a l'ampliació de les xarxes socials, que al seu torn permeten articular dinàmiques de solidaritat i reciprocitat i accedir a noves fonts d'informació. Malgrat això, també s'ha pogut observar que

la no participació del mercat no implica un risc d'exclusió immediat, si es disposa d'una xarxa social forta que proveeixi recursos i serveis; ara bé, com ja s'ha afirmat, aquest mecanisme d'inclusió comporta una alta dependència de la xarxa.

Com a apunt final, cal remarcar que l'Arnau i l'Oriol van realitzar l'entrevista en un català molt fluid i sense cap problema de comunicació. La Laia va realitzar-la en castellà tot i estar cursant formació de llengua catalana. El motiu principal esgrimit pels entrevistats, tant per parlar en català com per no fer-ho, és la necessitat de parlar-lo per accedir a una feina. L'Arnau i l'Oriol parlaven exclusivament en català fora del seu àmbit privat, però la Laia només va treballar en un entorn urbà on no era necessari el català i, el fet de no haver treballat mai a Moià, no feia necessari l'aprenentatge de la llengua amb la mateixa urgència. El fet que la seva xarxa social pivoti en gran mesura sobre la família més propera i també castellanoparlant, fa que l'aprenentatge de la llengua quedi en un segon terme.

4.4.1 Algunes visions dels propis nouvinguts sobre els entorns rurals i urbans

En el present apartat es presentaran algunes de les opinions dels propis entrevistats sobre el seu procés d'inclusió en els entorns rurals. La finalitat d'aquest apartat és la de presentar els elements que els propis entrevistats perceben com a rellevants en el seu procés d'inclusió. Al mateix temps, però, es podran veure alguns elements percebuts com a negatius.

En termes generals, els resultats d'aquesta anàlisi no difereixen gaire dels presentats en el marc teòric de la recerca de Morén (2009), per això aquí es presentaran de forma sintètica i fent ressò en aquells elements més diferencials.

De forma general es poden identificar dos factors que són els que més es destaquen a l'hora de valorar la inclusió social en els entorns rurals. Un d'ells, percebut de forma bàsicament positiva, és la baixa densitat de població, tant de forma general com de població nouvinguda; de forma negativa es percep la manca de serveis.

Cal recordar que l'Oriol no ha viscut mai en un entorn urbà, per tant no està en condicions d'establir comparatives entre tots dos entorns. Malgrat això, en aquest apartat també s'hi inclouran algunes constatacions que es consideren rellevants.

La baixa densitat de població

La baixa densitat de població ha estat un element apuntat pels entrevistats com a element facilitador de la inclusió social de les persones nouvingudes. Concretament, tant la Laia com l'Arnau, apunten un mateix efecte de la baixa densitat de població.

Aquestes dues persones han valorat de forma molt positiva el fet que la baixa densitat de població facilita que les persones ocupades en serveis de cara al públic (botigues i administració) disposin de més temps per dedicar a cada usuari. En el moment de l'arribada al municipi, les persones nouvingudes requereixen més atenció per part de la població autòctona per tal d'adquirir els coneixements que els han de permetre desenvolupar-se en el municipi de forma autònoma. La baixa densitat de població fa que els serveis i les botigues estiguin menys massificats i les persones que atenen poden dedicar més temps i atenció a les persones nouvingudes.

Si, aquí la gent te ganés per parlar, preguntar,... quan jo entro a una botiga m'expliquen, m'ajuden per parlar. La gent..., com es diu? Té ganés de parlar.

Arnau

L'Arnau feia aquesta afirmació contrastant-la amb la seva estada a Barcelona, on va percebre una marcada indiferència de la població autòctona vers ell i les seves necessitats. De la cita mostrada també es pot extreure un altre element que no ha estat apuntat anteriorment en la recerca citada de Morén (2009): aquesta major atenció rebuda per part dels autòctons i la voluntat d'aquests per establir una certa conversa amb els nouvinguts, afavoreix l'aprenentatge del català. L'Oriol afirma que quan va a les botigues, les persones autòctones l'ajuden amb el vocabulari específic i a perfeccionar el català.

Aquí, sobretot si parles en català i ho fas "mal", la gent et diu "no, no, és diu així". Per això els immigrants hem de parlar, hi ha gent que te vergonya de parlar.

Oriol

Quasi més important que aquesta atenció rebuda a les botigues, ho és la rebuda a les institucions públiques. Quan les persones nouvingudes arriben a un lloc nou han de realitzar un seguit de tràmits administratius i requereixen nombrosa informació, més encara quan acaben d'arribar des del seu país d'origen. La baixa massificació dels serveis que permet aquesta major atenció en les botigues, també es troba en les administracions. La Laia remarca aquest fet i el troba altament positiu, ja que la qualitat de l'atenció rebuda repercuteix directament en el benestar personal.

Claro, es que cuando vas al medico o tengo que ir a Manresa a hacer gestiones, entras, te sientas, te atienden,... es que te atienden! Como no hay una gran fila detrás tuyo, tienen tiempo de atenderte bien y esto es muy importante para la gente como nosotros.

Laia

A banda d'aquests dos elements que faciliten la inclusió i que es desprenen directament d'una densitat de població baixa, també apunten elements més de caire relacional i que també es relacionen amb una menor densitat de població. Els entrevistats estableixen una relació directa entre el nombre d'habitants i la voluntat d'establir contactes amb altres persones, siguin autòctones o no. Més concretament, es relaciona la gran ciutat amb un ritme de vida més elevat, amb pressa, que evita que les persones estableixin contactes personals, encara que siguin superficials.

La relación, es verdad, aquí (Moià) es más amigable, la gente anda con menos prisa. Aquí la gente autóctona es muy amigable en la medida en que uno también dé lo suyo, cosa que en Terrassa, al haber tanta cantidad de gente... La gente anda más de prisa, no se mira, es otro... ese fue uno de mis grandes dilemas al venir aquí (en el momento de l'arribada es va establir a Terrassa), que yo no existía para nadie.

Cuando vine aquí (Moià) con mi marido nos dimos cuenta, es que echábamos de menos a la gente, el contacto, decir "bon dia" al entrar en una tienda. A veces lo había hecho en Terrassa y me había quedado con el saludo en la boca. Con el tiempo en Terrassa me volví más "catalana" (riu) pero al llegar aquí recuperamos este contacto con la gente.

Laia

Tot i la constatació de més relació amb la població autòctona en els entorns rurals, la Laia constata que, la majoria de vegades, aquesta relació es queda en la superficialitat i no va més

enllà. Malgrat que el tracte cordial i la més gran interrelació amb població autòctona, es percep una certa dificultat a establir relacions estretes de confiança. Cal recordar que les relacions de confiança són un element dels identificats com a necessaris per tal d'establir dinàmiques de solidaritat i reciprocitat a través de les xarxes socials.

Per altra banda, l'Oriol també identifica la baixa concentració d'immigrants com un element indispensable per a la inclusió reeixida dels nouvinguts en els entorns rurals. Aquesta afirmació es manté per la seva pròpia experiència a Roquetas de Mar (Almeria). Allà, la concentració de persones nouvingudes era molt alta i jugaven un rol molt determinat en la societat, cosa que generava cert rebuig -per part de la població autòctona- a establir-hi relacions, a part que tota la població nouvinguda vivia concentrada en un mateix espai del poble.

A Roquetas anàvem sempre junts nosaltres, ells allà. Aquí a Moià m'he sentit diferent, aquí a Moià és una altra cosa, era fàcil. (...) Jo vaig ser dels 5 primers a Moià, la gent quan passàvem sortia a mirar i tenien curiositat per nosaltres. Imagina que passava jo dos vegades i contaven 3 persones! Érem 5 i deien, "hostia són 10!".

Oriol

Aquesta menor proporció de gent nouvinguda en el municipi i el fet de ser novetat genera que la població autòctona senti curiositat per la població nouvinguda i permeti establir una relació personal motivada per la voluntat de conèixer les persones nouvingudes. En entorns amb una concentració més gran de persones nouvingudes o amb una major història de recepció d'aquesta població, aquestes dinàmiques no es produeixen. Per altra banda, també es pot donar el fenomen que en els casos com el d'Almeria, en què la població nouvinguda té un paper molt determinat en la societat, la població autòctona percebi els nouvinguts com una mera mà d'obra temporal i no com a veïns. En el cas de Moià, on l'estructura econòmica és més diversificada i la població nouvinguda no té un destí laboral tan determinat, és possible que la percepció per part de la població autòctona sigui diversa i permeti establir més relacions personals.

La Tècnica també va fer referència a la qüestió de la concentració de nouvinguts en el municipi, fent la distinció, fins i tot, entre Moià i un altre municipi més petit. De forma més concreta hi féu referència en parlar de l'adopció del català com a llengua habitual per part de la població nouvinguda. Al municipi de Santa Maria d'Oló (1.086 hab.), la població nouvinguda ha adoptat el català com a llengua d'ús habitual i es destaca l'heterogeneïtat per motius de procedència que hi ha en les taules del bar del poble. A Moià, en tenir major concentració de població nouvinguda i població procedent de les migracions dels anys 70 (tant els que varen arribar en aquella època, com els que hi han arribat posteriorment) hi ha un major nombre de població castellanoparlant que permet a alguns nouvinguts no aprendre el català, o no amb tanta urgència, per desenvolupar la seva vida.

El que passa a Oló, no passa aquí Moià. Moià és més gran, hi ha més famílies castellanoparlants (...) hi ha gent a les classes de català nascuda aquí!

Tècnica

La baixa densitat de població ha estat avaluada de forma negativa per l'Arnau, tot assenyalant un control social més gran que això comporta. El fet que tothom sàpiga què fa l'altre, aquesta manca d'anonimat, és vista de forma negativa.

La manca de serveis

Coincidint un altre cop amb el treball de Morén (2009), els entrevistats troben una dificultat en els entorns rurals, com és la manca de serveis, sobretot els serveis de transport. Moià no disposa de tren i el servei de transport entre els diferents municipis del Moianès és poc funcional.

Si pudiera escoger ahora iría también a un pueblo, pero que tuviera tren. Y si puede ser cerca del mar, echo de menos tener cerca el mar. Ahora si quiero ir a la playa... o para ir a Barcelona... (...) Para ir a hacer una gestión a Manresa pierdes mucho tiempo si nadie te lleva.

Laia

Més que la manca de serveis existents a Moià pel fet que no sigui capital de comarca, el que és percebut com a problemàtic és la manca d'un sistema de transport públic útil i funcional. La Laia remarca la manca d'hospital com una dificultat pel fet de viure en un entorn rural; el motiu, però, és que requeria controls constants degut a una malaltia greu.

Esto me pesaba mucho, pero ahora los controles se van espaciando. Ya me he acostumbrado, pero que me haya acostumbrado no significa que sea lo deseable.

También si llamas te vienen a buscar, como si hay nieve, llamas a la Cruz Roja y te vienen a buscar, pero sí me da un poco de temor. Antes (a Terrassa) vivía a cuatro calles del hospital.

Laia

L'Arnau identifica un altre factor negatiu: ell habita a Castellterçol, un poble petit en el qual hi ha poques botigues de queviures i, les que hi ha, són cares per a l'economia de les persones nouvingudes. En aquest cas, hi ha la possibilitat d'anar a Moià on hi ha supermercats de cadenes de distribució que ofereixen uns preus molt més assequibles. Les dificultats de transport i la impossibilitat d'homologar el permís de conducció, fan que l'Arnau depengui, en gran part, de terceres persones perquè l'acompanyin en cotxe particular a fer la compra a Moià, ja que hi troba uns preus més assequibles i major varietat de productes.

Per altra banda, en els municipis petits, on encara no hi ha una gran quantitat de població nouvinguda que estableixi negocis propis, ja que la majoria resideixen al municipi a partir d'haver estat contractats, la població nouvinguda es veu forçada a freqüentar els mateixos negocis i punts de venda que la població autòctona. A diferència d'aquest fet, a les grans ciutats s'hi troben una gran quantitat de negocis "ètnics" que es dediquen a una mercaderia i població molt concreta i, aquesta, pot realitzar les seves compres quotidianes en un circuit paral·lel al de la població autòctona. Aquest fet fa que en els municipis petits els punts de contacte entre nouvinguts i autòctons siguin més, augmentant la possibilitat d'establir xarxes relacionals a través de la coneixença mútua. A això cal afegir-hi un fet simbòlic, i és que en els municipis petits les persones nouvingudes han d'adoptar, en general, els ingredients i productes locals, tot reduint el consum dels productes de la pròpia terra. Aquesta és una qüestió menor però que pot fer augmentar la implicació amb la terra d'acollida i fer augmentar el sentiment de pertinença de la població nouvinguda i l'intercanvi cultural.

Altres factors

Els entrevistats també assenyalen altres factors, com són la pacificació del trànsit, la proximitat a la natura o un menor cost de la vida.

A Barcelona jo vivia al carrer Aragó i uff... molt trànsit no podies dormir! (...) El meu fill va a l'escola i juga al carrer i a la plaça i estic tranquil, a Barcelona no m'agrada pel meu fill, jo no estaria tranquil.

Aquí està bé, tenim bosquet, tenim bolets, pels nens està bé i ve molta gent de Barcelona a aquí a passejar.

Arnau

Com es pot observar, l'Arnau també incorpora el fet que els entorns rurals presenten unes condicions més bones per al creixement dels fills i el seu desenvolupament.

També s'assenyala el menor cost de la vida com un factor que millora la inclusió de les persones nouvingudes, ja que possibilita una vida menys pendent de la subsistència i uns nivells d'estrès menors. Això repercuteix directament en la qualitat de vida de les persones nouvingudes, en el seu estat d'ànim i en la voluntat d'establir relacions i assentar-se en la societat d'acollida.

Sí, yo lo digo viendo a mi marido y a mi hijo. Cuando más esmero, cuando más te esfuerzas en trabajar, por lo económico y por tener, más problemas de salud puedes tener, más estrés,... pero claro, depende de las necesidades y del proyecto de vida.

En nuestro caso sí, sí nos ha ayudado (el fet de viure en un entorn rural on tot és més barat). Ahora, por una casa con dos comodidades (dos apartaments) pagamos lo mismo que por el piso de Terrassa.

Laia

Com s'ha pogut veure, hi ha elements recurrents que també han sorgit aquí i que coincideixen amb altres recerques analitzades. La proximitat sembla ser el major actiu a l'hora de propiciar la inclusió social satisfactòria de les persones nouvingudes. Per altra banda, la manca de serveis és identificada com una dificultat, sobretot per la dependència que es genera del vehicle privat, un bé al qual no totes les persones nouvingudes poden accedir, ja sigui per qüestions econòmiques o administratives.

Jo em vull comprar un cotxe, així ja estic content. Per anar a comprar, anar amb el fill i la dona els caps de setmana, aquí el necessito. Però no puc, el meu carnet no val aquí.

Arnau

5. Síntesi final i conclusions

El present document de conclusions és una síntesi ordenada de les diverses conclusions que s'han anat apuntat al llarg d'aquests document de recerca. Durant tot el document s'han anat apuntant diverses conclusions que aconsegueixen els diversos objectius marcats per aquesta recerca tot i la limitació metodològica transversal ja apuntada.

El capítol de conclusions es presentarà ordenat en funció dels objectius que han estat enunciats en la part metodològica per tal de poder mostrar, de forma ordenada, si els objectius s'han aconseguit o no i de quina manera s'ha fet. Per finalitzar també s'analitzarà si la hipòtesi plantejada per la recerca ha pogut ser corroborada o no. Com es veurà, la informació recollida en els relats ha donat peu a extreure conclusions que no estaven previstes en els objectius inicials de la recerca, cosa altament positiva perquè permet ampliar les aportacions que es faran a partir d'aquesta recerca.

5.1 Respecte a les xarxes relacionals

En aquest punt potser es fa una de les aportacions més importants de la recerca. La distinció entre les xarxes significatives i les no significatives de llinars borrosos i les seves diverses funcions afina una mica més en l'anàlisi sobre les xarxes socials heterogènies per motius de procedència.

5.1.1 L'emergència de les xarxes socials, tipologia de xarxa i tipologia de suport

En el moment de l'anàlisi de les dades recollides s'ha constatat la necessitat de crear una altra tipologia de xarxes de suport que no estava contemplada en el marc teòric. Són les xarxes no significatives de llinars borrosos. Aquestes xarxes socials no estan institucionalitzades i es caracteritzen igualment per la falta de càlcul, però en elles no hi entren consideracions de coneixença mútua ni d'identificació personal.

Xarxes significatives de llinars borrosos

Aquestes xarxes sorgeixen, bàsicament, en dues tipologies d'espais diversos: els espais de caire més formal com el laboral o el formatiu (entenen també com a espai formatiu l'espai de contacte dels pares d'alumnes), i aquells més informals, com són els diversos espais d'oci.

L'àmbit de la feina i el formatiu, són uns espais privilegiats per a la reiteració del contacte prolongat en el temps i pel sentiment identitari que s'hi pot generar en tant que treballadors d'una mateixa empresa, sector, categoria laboral o companys de classe. Val a dir que els entrevistats, quan fan referència a les relacions amb les persones de l'àmbit laboral, en destaquen més la dimensió instrumental que no pas la d'amistat. Segurament, l'entorn laboral és un espai creuat per relacions desiguals en termes de jerarquia laboral i això condiciona també les relacions personals.

D'altra banda, un espai que es destaca com a molt útil és el de l'escola dels fills. Els fills de les persones nouvingudes i autòctones es relacionen entre si de forma natural, cosa que obliga els

pares de diferents orígens a relacionar-se entre ells. Aquest espai serà més útil per a la creació de xarxes heterogènies com menys segregat estigui l'alumnat. Les reduïdes opcions escolars dels entorns rurals i la seva menor segregació escolar i residencial propicia una major diversitat en l'escola, fet que facilita els contactes entre els pares autòctons i els nouvinguts.

L'altre espai que permet, en els entorns rurals sobretot, l'emergència de xarxes socials heterogènies i, per tant, facilita la inclusió social de les persones nouvingudes, és l'espai d'oci. En els relats dels entrevistats s'han identificat bàsicament dos espais: l'oci nocturn i el camp de futbol. Més enllà de la concreció d'aquests dos espais, l'important és que són espais informals on les relacions no estan mediatitzades per cap condicionant. En els entorns rurals, degut a la baixa densitat de població, els espais d'oci són limitats i no es generen tants espais de consum destinats a la distinció com en els entorns urbans. Això implica que el espais d'oci esdevenen un punt de trobada divers on persones autòctones i nouvingudes, de diferents nivells socioeconòmics, entren en contacte lliurement i en sorgeixen xarxes heterogènies que fan augmentar el capital social de les persones nouvingudes. Novament, la proximitat inherent en els entorns rurals facilita el contacte entre persones diverses i permet l'emergència de xarxes que faciliten la inclusió social de les persones nouvingudes en tots els seus aspectes.

Xarxes no significatives de llimars borrosos

Les xarxes no significatives de llimars borrosos són aquelles que difícilment són classificables en una de les dues tipologies que estableix Dabas (1993). Aquestes són xarxes que es caracteritzen per la seva informalitat i perquè no impliquen càlcul de reciprocitat ni que els membres de la xarxa hagin entrat en dinàmiques de coneixença mútua ni identificació personal.

Aquestes xarxes les formen persones anònimes que ajuden els nouvinguts però que no hi tenen cap mena de vincle personal. D'aquestes xarxes se n'han identificat de diversa tipologia:

- aquelles que són constants, és a dir, aquelles persones anònimes que ajuden a tota persona que s'hi adreça.
- aquelles puntuals, és a dir, persones anònimes que ajuden els nouvinguts en particular. Aquestes relacions, com s'ha vist, fàcilment deriven en la creació de xarxes significatives, ja que la seva pròpia emergència implica algun tipus de preferència per la persona receptora de l'ajuda.

La identificació d'aquest tipus de xarxa ha fet plantejar quines són les motivacions que hi ha darrera de la prestació d'ajuda des de l'esfera informal a persones amb les quals hom no té cap mena de vincle personal. Aquestes motivacions poden estar relacionades amb elements de caritat i d'una concepció paternalista de les persones autòctones cap als nouvinguts. Les persones entrevistades han identificat aquestes actituds en els seus relats i són interpretades com a negatives per al desenvolupament i la inclusió social de les persones nouvingudes.

Aquestes actituds reforcen la distinció i la distància entre les persones que ofereixen l'ajuda i les que la reben. A més, les dinàmiques caritatives resten subjectes a criteris voluntaristes de qui dona l'ajuda i, si no van acompanyades d'altres tipus d'ajuda (entrenament per al mercat laboral, informació per a l'ocupabilitat, entre d'altres), poden generar dependència i cronificació de les situacions de fragilitat social.

Moments d'activació i tipologia de suport

Novament, la distinció entre les dues tipologies de xarxa identificades també mostra diferències en els moments de l'activació i en el tipus d'ajuda que es presta des d'aquestes xarxes.

- Xarxes significatives de llinars borrosos: de forma lògica, aquest tipus de xarxa s'activa en moments posteriors a l'arribada, quan la persona nouvinguda ha tingut temps de crear la seva xarxa personal. Aquestes xarxes de relacions significatives tenen capacitat per detectar situacions de necessitat i això fa que l'ajuda, normalment, sigui oferta més que no pas demanada.

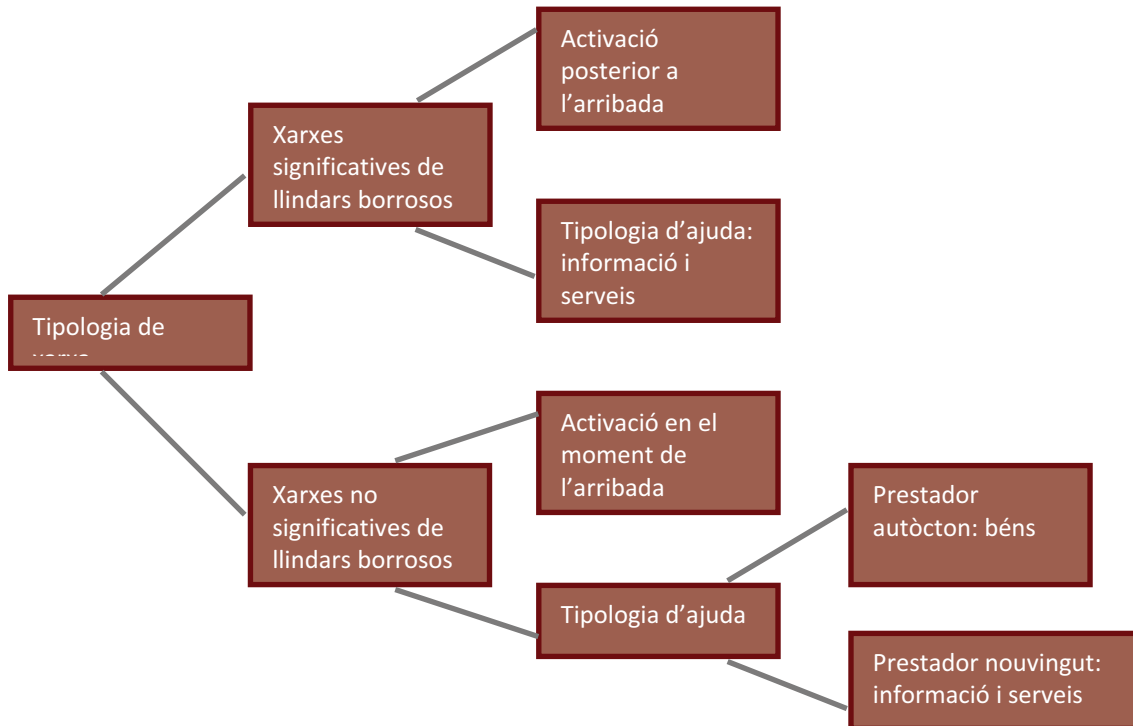
Aquestes xarxes solen prestar ajuda en forma d'informació i serveis més que no pas en forma de béns, tot i que s'ha vist que aquestes xarxes també proveeixen béns en cas que sigui necessari.

- Xarxes no significatives de llinars borrosos: Aquestes xarxes s'activen en el moment de l'arribada, ja que no impliquen una coneixença mútua entre els receptors i prestadors d'ajuda i perquè la tipologia de suport que donen respon a situacions de més gran necessitat i urgència.

Aquestes xarxes solen prestar ajuda en forma de béns, més que no pas en forma d'informació o serveis. Aquest fet pot ser explicat per dos motius: per un costat, prestar béns no implica una interacció significativa amb les persones nouvingudes i el cost per la persona prestadora és relativament baix (a més dels elements caritatius ja exposats). Per altra banda, la informació sobre recursos d'ocupabilitat pot ser reservada per a les persones més properes en un context de dificultats laborals on les persones competeixen pels escassos llocs de treball. L'ajuda en forma de serveis implica una relació de confiança que no s'assoleix fins que la persona receptora de l'ajuda entra a formar part de les relacions significatives.

Per altra banda, s'han observat diferències en la tipologia d'ajuda que s'ofereix en aquestes xarxes en funció de l'origen de la persona que la presta. Les persones nouvingudes que ajuden desconeguts solen fer-ho en forma de serveis i informació, més que no pas en forma de béns. Aquest fet pot ser explicat per la situació econòmica més dolenta de les persones nouvingudes que no poden facilitar béns, o per una consciència més gran de quin tipus d'ajuda és més útil per a la inclusió social de les persones nouvingudes.

Figura 4. Tipologia d'ajuda i moment d'activació en funció de la tipologia de xarxa

Font: elaboració pròpia

5.2 Respecte a la inclusió social

A continuació es veuran quins són els espais en què els entrevistats han començat els seus processos d'inclusió social i quina influència hi té el fet de viure en un entorn rural.

5.2.1 Processos i espais més recurrents d'inclusió social de la població nouvinguda

Les persones nouvingudes escullen el seu lloc de residència a través de dos mecanismes complementaris: les xarxes socials que els faciliten informació i les oportunitats laborals. Les persones entrevistades en aquesta recerca han escollit viure en un entorn rural per dos motius: les oportunitats laborals i un cost de la vida més baix.

La inclusió en l'esfera de la creació de valor és un element cabdal per a la inclusió social de les persones nouvingudes. Allà es pot accedir a una renda que permeti començar un projecte de vida autònom i que trenqui la dependència de les prestacions socials o la caritat, en cas que es rebés ajuda. És en aquest espai, entre d'altres, on les persones nouvingudes teixeixen les seves xarxes relacionals que poden proporcionar suport en cas de necessitat. També s'ha vist el cas de la Laia, que no participa de l'espai productiu, però està plenament inserida en l'espai relacional, que és l'espai que li satisfà les necessitats més bàsiques. La seva situació, però, presenta un nivell més alt de risc, ja que en cas de patir un procés de ruptura amb la seva xarxa relacional, la situació seria força precària i el risc de caure en situacions d'exclusió social seria força més elevat que en els altres dos casos.

Podem afirmar, per tant, que l'espai laboral es configura com un espai privilegiat i necessari per començar un procés d'inclusió social reeixit. En aquest espai es pot ampliar el capital social

però també l'econòmic i permet començar un projecte de vida autònom. Sense independència econòmica aquest procés resulta més difícil, tot i que no es pugui afirmar que la Laia no estigui inclosa en la societat moianesa.

Pel que fa a la inclusió social relacional, els espais en què comença és en l'entorn laboral o formatiu i els espais d'oci. Els espais laborals i formatius són espais privilegiats per la gran quantitat de temps que s'hi destina i que permet entrar en dinàmiques de coneixença mútua amb els companys de feina. Aquests dos espais no presenten diferències entre els entorns urbans i rurals; la variable determinant seria el tipus de feina que es realitza (si el sector ocupacional està molt segregat per motius de procedència) i si s'hi poden establir contactes amb persones autòctones que permetin l'emergència de xarxes socials heterogènies per motiu de procedència.

Ara bé, els espais d'oci i l'escola dels fills són dos espais principals per la construcció de xarxes relacionals amb persones autòctones i força heterogènies. En aquests dos espais, el fet de viure en un entorn rural o no viure-hi sí que té rellevància. Més endavant s'hi entrarà, però la baixa densitat de població permet que en els espais d'oci o en el marc de l'escola dels propis fills, les persones nouvingudes tinguin més oportunitats de crear xarxes significatives formades per persones molt diverses. Això permet ampliar el capital social de les persones nouvingudes d'una forma força clara.

5.2.2 Percepció dels propis nouvinguts sobre la inclusió en els entorns rurals. Elements dels entorns rurals que faciliten la inclusió de les persones nouvingudes.

Com s'ha vist anteriorment, les persones que han estat entrevistades han escollit un entorn rural com a lloc de residència per dos motius: les oportunitats laborals i un cost de la vida més baix, sobretot pel que fa als lloguers. Per tant, aquests dos factors són importants i intrínsecs en els entorns rurals. En un context de crisi econòmica com l'actual en què hi ha una forta destrucció d'ocupació en la construcció i als seus serveis relacionats, molta població nouvinguda ha hagut de marxar cap als entorns rurals a buscar ocupació. En els entorns rurals hi ha demanda de mà d'obra en feines poc qualificades ja que la població jove d'aquests entorns s'ha equiparat amb la població urbana pel que fa a nivells formatius i a aspiracions laborals i vitals.

En el marc teòric ja s'han apuntat alguns dels beneficis en termes d'inclusió que existeixen en els entorns rurals. Els mateixos entrevistats assenyalen, però, altres factors inherents als entorns rurals que faciliten la seva inclusió social i, d'altres, que són vistos com a factors negatius. La baixa densitat de població es presenta com el factor que més facilita la inclusió social de les persones nouvingudes. Aquesta baixa densitat de població té un seguit d'efectes sobre el territori i les persones que faciliten la inclusió social de les persones nouvingudes:

La baixa densitat de població: els entrevistats destaquen que la baixa densitat de població permet que tant a les administracions com a les botigues, les persones que atenen puguin destinar més temps i atenció als usuaris.

Això va bé per a l'aprenentatge del català, ja que les persones autòctones poden ajudar amb més deteniment les persones nouvingudes en l'aprenentatge del català. En els entorns rurals, sobretot en els pobles més petits, tampoc hi ha hagut una arribada massiva d'immigració dels anys 60 i 70, això fa que la població autòctona parli català de forma majoritària i sigui aquesta la llengua habitual també per a la població nouvinguda.

Aquesta baixa densitat de població també, i segons els entrevistats, permet un ritme de vida més lent que propicia el contacte personal, tot i que a vegades es queda en un contacte superficial.

Per altra banda, una menor concentració de la immigració en determinades zones i poca presència de persones nouvingudes desperta interès en la població més que no pas rebuig, cosa que facilita els contactes i permet l'emergència de xarxes. Un altre factor relacionat és el rol que juga en el si del municipi la població nouvinguda; s'ha vist que si els nouvinguts tenen un rol molt determinat (mà d'obra temporal en un sector concret), la població autòctona no es preocupa tant per establir-hi relacions, ja que és una població fluctuant i que només és al municipi per una finalitat molt concreta.

La baixa densitat de població fa que hi hagi una oferta limitada de serveis de tot tipus, això propicia que tant persones autòctones de qualsevol estrat com nouvingudes hagin de freqüentar els mateixos espais de consum i oci, facilitant la interrelació entre ells i permetent l'emergència de xarxes socials heterogènies; aquest fet augmenta a les persones nouvingudes el seu capital social.

Per acabar, aquesta baixa densitat de població permet més proximitat entre les persones de tot tipus, en part, per tots i cada un dels elements que s'han dit anteriorment. Aquesta proximitat permet la detecció de situacions de mancança i la seva solució, però sobretot, permet la coneixença mútua entre persones nouvingudes i autòctones i entrar en dinàmiques de confiança, reciprocitat i solidaritat malgrat que no existeixin els condicionants socials apuntats en el marc teòric per l'emergència de xarxes socials de suport.

Menor cost de la vida: Un altre dels factors que faciliten els processos d'inclusió és el menor cost de la vida. Sobretot el mercat de l'habitatge és més assequible que no pas en els entorns urbans. Aquest fet permet evitar situacions d'amuntegament o, fins i tot, situacions de persones sense llar. El fet de poder disposar d'una llar per a la unitat familiar millora molt les condicions de partida per a dur a terme un procés d'inclusió social reeixit, tant per la persona nouvinguda com per als seus fills. Al mateix temps, aquest fet disminueix la pressió sobre les finances domèstiques i té repercussions directes sobre la qualitat de vida de les persones nouvingudes.

Val a dir que la poca oferta de serveis que s'ha citat anteriorment com a un element positiu per a la inclusió social de les persones nouvingudes, pot ser un element negatiu en els pobles molt petits. La manca de supermercats fa que les botigues dels pobles posin uns preus comparativament més alts que els de les cadenes de distribució. En cas de no disposar de vehicle privat, aquest és un greuge comparatiu.

Ara bé, els entorns rurals també presenten dificultats per als processos d'inclusió social de les persones nouvingudes. Sobretot s'ha manifestat el tema dels serveis de transport. Aquesta és una mancança greu dels entorns rurals, més encara quan les persones nouvingudes, ja per qüestions administratives ja econòmiques, no poden disposar de vehicle privat propi; en aquests casos depenen de les persones autòctones, de les seves xarxes socials significatives.

La baixa densitat de població també presenta problemes en termes de control social, que poden dificultar la inclusió social de les persones nouvingudes si, pel que sigui, es genera una opinió contrària a ells en els entorns rurals.

5.3 A mode de conclusió

Tot i les limitacions metodològiques apuntades de forma reiterada al llarg de la recerca, s'ha pogut mostrar com hi ha certs factors inherents en els entorns rurals que faciliten la inclusió social de les persones nouvingudes. Una menor densitat de població facilita una major proximitat entre les persones i permet que hi hagi espais on nouvinguts i autòctons, de diversa procedència socioeconòmica, entrin en contacte i en puguin emergir xarxes socials significatives i heterogènies.

En municipis més grans, es generen fàcilment més dinàmiques de diferenciació, tant de classe com de procedència. Aquest fet fa que la població autòctona i la nouvinguda no disposi de tants espais informals on relacionar-se. La segregació escolar, la segregació residencial i la segregació dels espais d'oci i consum per motius de procedència i classe, genera que la població autòctona i la nouvinguda no entrin tant en contacte com ho fan en els municipis petits.

També ha quedat provada la rellevància, en termes d'inclusió social, del fet de disposar de xarxes relacionals heterogènies que permetin als nouvinguts participar de dinàmiques de reciprocitat i solidaritat, però també en dinàmiques de creació d'identitat col·lectiva. Aquestes dinàmiques no només doten d'adscripció ciutadana les persones nouvingudes, sinó que generen una major acceptació i predisposició a la col·laboració per part de la població autòctona.

Per tant, cal generar espais propicis perquè la població autòctona i la nouvinguda entrin en contacte de forma lliure i sense relacions desiguals de poder que mediatitzin les relacions. Les dinàmiques actuals -que es donen sobretot en els entorns urbans- de segregació espacial, escolar i d'oci impedeixen la creació de xarxes socials integrades per persones de divers origen i procedència social. Aquest fet és una dificultat afegida als complexos processos d'inclusió social de la població nouvinguda.

Els gestors públics haurien de buscar maneres, amb els màxims nivells d'informalitat possibles, de crear espais que propiciïn el contacte entre persones nouvingudes i autòctones. Els entorns rurals, i sobretot el cas del Moianès, mostren que en les situacions de segregació mínima, els nouvinguts mostren uns nivells d'inclusió social molt més elevats. Ara bé, en les ciutats, algunes persones nouvingudes pateixen unes situacions vitals molt precàries de difícil solució des d'unes xarxes homogènies i amb un capital social escàs o gens útil per a la inclusió social en l'entorn d'acollida. No n'hi ha prou, doncs, amb la construcció de xarxes socials heterogènies; com s'ha vist, les persones entrevistades presentaven unes situacions administratives, laborals i relacionals prou bones; caldria veure si allò observat aquí es compleix també per aquelles persones que es troben o s'han trobat en situacions d'exclusió social severa.

Aquesta recerca ha reafirmat allò que altres recerques semblants ja apuntaven: que els entorns rurals són espais privilegiats per a la inclusió social de les persones nouvingudes, per la seva densitat de població més baixa. Ha identificat alguns elements que poden ser analitzats en detall amb més detall i aprofitats pels gestors públics per tal de treballar en pro de la inclusió social de les persones nouvingudes. Al mateix temps ha contribuït, de forma difosa i poc fonamentada, a la teoria de xarxes socials identificant una tercera categoria que no havia estat contemplada en la literatura específica consultada. Malgrat que això no tingui una utilitat

directa per als planificadors de polítiques socials, són elements que cal tenir presents per a posteriors recerques similars.

Aquesta recerca ha obert molts més interrogants que no pas n'ha tancat. Han quedat moltes qüestions que haurien de ser analitzades amb més profunditat i amb un treball de camp més ampli que permeti fer afirmacions clares i fiables.

Jo no puc dir res dolent de Moià, i si ho faig estic mentint (...) Jo sempre dic el mateix: Moià és poble petit, però la gent són molt grans!

Oriol

6. Bibliografia

- Aldomà, I (2009). *Atlas de la nova Ruralitat*. Fundació del Món Rural, Lleida
- Beck, U. (1992) *Risk Society*. Sage, London
- Blanco, C. (1993) *Modelos para el analisis de los procesos de incorporación del inmigrante. La integración de los inmigrantes en las sociedades receptoras*. Universidad de Deusto. Facultad de Ciencias Políticas y Sociología. Tesis Doctoral. Directora: Carlota Soler
- Bott, E. (1980) "Familias urbanas: papeles conyugales y redes sociales" a: Anderson, M. *Sociología de la familia*. FCE, México.
- Bourdieu (1985) *Social space and the genesis of the groups*. *Theory and Society*, 14. pp. 723-744
- Bronfman, M. (1993) *Multimortalidad y estructura familiar*. Escola de Saúde Publica. Tesis doctoral.
- Camarero, A., (1991) *Tendencias recientes y evolución de la población rural en España*. *Política y Sociedad*, nº 8, pp. 13-24.
- (coord). (2009). *La población rural de España. De los desequilibrios a la sostenibilidad social*. Fundació La Caixa, Barcelona.
- CASEy, J. (1997). *Les associacions i la integració d'immigrants estrangers*. *Revista Catalana de Sociologia* 6: 9-22.
- Castel, R. (1995) *La metamorphoses de la question sociale*. Gallimard
- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture* Vol. I. Cambridge, MA; Oxford.
- Cavalcanti, L. i Santamaria, E. Migraciones internacionales. Alteridades i ciudadanía. Travessia. *Revista do migrante* nº 56, pp 17-22.
- Cloke, P. (1992). "The countryside: development, conservation and an increasing marketable commodity" a Cloke, P. (ed) (1992) *Policy and change in Thatcher's Britain*. Pergamon Press, Oxford.
- Clout, H., 1993. *European Experience of Rural Development*. Rural Development Commission, London.
- Coller, X. (2005) *El estudio de casos*. Caudernos Metodológicos, CIS. Madrid
- Comissió d'agricultura i desenvolupament rural UE (1996) Informe sobre política rural europea. UE

- Consorci del Moianès (2006). *Pla de recollida i recepció del Moianès (PRAM)*. Consorci del Moianès, Moià.
- Consorci del Moianès (2009) *Informe Territorial del Moianès*. Observatori Estratègic del Moianès, Moià.
- Dabas, E. (1993) *Red de redes. Las prácticas de la intervención en redes sociales*. Paidós, Buenos Aires.
- Darby, W. (2000) *Landscape and Identity: geographies of nation and class in England*. Oxford: Berg
- De Miguel i Solana (2005) *Redes sociales de apoyo a los inmigrantes en zonas rurales y pequeñas ciudades: el caso de Huelva*. Comunicació del IV Seminario Sobre la Investigación de la Inmigración Extranjera en Andalucía. De la recerca Pascual (dir) (2005) *La complejidad de los procesos de movilidad y asentamiento de la población: origen, morfología, evolución y perspectiva de las redes migratorias*. UAB
- Departament d'Agricultura, Ramaderia, pesca, Alimentació i Medi Natural (2007) *Programa per al desenvolupament rural de Catalunya 2007-2013*. Generalitat de Catalunya
- DIBA (2004) *Estratègies Territorials per al Moianès*. Diputació de Barcelona, Barcelona
- Durston, J. (2000) *¿Qué es el capital social comunitario?* CEPAL- Serie políticas sociales, nº38.
- Erner, G. (2010) *Sociología de las tendencias*. Ed. Gustavo Gili, Barcelona
- Ferrer, M. (2005) *Inmigración, integración, y cambio urbano y rural*. Revista Empresa y Humanismo, vol. VIII, 1/05 pp. 67-99
- Fundació del Món Rural (2007). *Rudona*. FMR, Lleida
- Fundació del Món Rural (2008). *Ruralitat i immigració*. FMR, Lleida
- Granovetter, M. (1973). *The strength of Peak ties*. American Journal of Sociology, vol. 78, núm. 6, p. 1360-1380.
- GODELIER, M. (1998) *El enigma del Don*. Paidós.
- Gonzalez de La Rocha, M. (1999) "La reciprocidad amenazada: un costo más de la pobreza humana" en: Enríquez, R. (coord), *Hogar pobreza y bienestar en México*. ITESO, Guadalajara.
- Halfacree, K. (1993). "Locality and social representation: space, discourse and alternative definitions of the rural". *Journal of Rural Studies*, 9 (1): 23-27.
- (1995). "Talking about rurality: social representations of the rural as expressed by residents of six English parishes", *Journal of Rural Studies*, 11:1-20.

- Hoggart, K. (1988), "Not a definition of rural", *Area*, 20: 35-40.
- (1990) "Let's do away with rural", *Journal of Rural Studies*, 3 (6): 245-257.
- Lomnitz, L. A. (1975). *Cómo sobreviven los marginados*. México: Siglo XXI Editores.
- (1994) *Redes sociales, cultura y poder: Ensayos de antropología iberoamericana*. FLACSO, México.
- Mauss, M. (1924) "Essai sur le don" dins de *Sociologie et anthropologie*. PUF, Paris
- Morén, R. (2009) "'Ruralphilia and Urbophobia versus Urbophilia and Ruralphobia' Lessons from Immigrant Integration Processes in Small Towns and Rural Areas in Spain". *Population, Space and Place*, 14 (6), 537-552
- Morén, R. i Solana, M. (2006) *La immigració en àrees rurals i petites ciutats d'Espanya. Un estat de la qüestió*. Documents d'Anàlisi Geogr
- Moreno, L. (2000) *Ciudadanos precarios. La última red de protección social*. Ariel, Barcelona.
- Mormont, M. (1987). "Rural nature and urban natures", *Sociology Ruralis*, 27 (1):3-20.
- Paniagua, A. (2008) *La individualización del mundo rura.l Dimensiones analíticas para ¿un concepto generalizable?* Economía, Sociedad y Territorio, vol. VIII
- Putnam, R. (ed) (2003). *El declive del capital social. Un estudio internacional sobre las sociedades y el sentido comunitario*. Galaxia Gutenberg, Barcelona.
- Quintana, I. i Camprubí, A. (2011) *Valors urbans i valors rurals a Catalunya*. Fundació del Món Rural, Lleida.
- Quintana. I. (2010). *Les polítiques dels nous usos del temps en els municipis petits de la província de Barcelona*. Col·lecció Estudis. Sèrie Igualtat i Ciutadania, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- Sluzki, C. (1996) *La red social: frontera de la práctica sistémica*. Gedisa, Barcelona.
- Solé, C. et alt. (2002) *El concepto de la integración des de la sociología de las migraciones*. Migraciones nº12 9-42
- Subirats, J. (2004) *Pobreza y exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea*. Fundación La Caixa: Barcelona.
- (dir.) (2005) *Procesos de exclusión social y nuevas políticas para la inclusión*. Madrid: Fundación BBVA
- Vidal, F. (coord.) (2008). *Capital social y capital simbólico como factores de exclusión y desarrollo social, a: VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008*